

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Din Eğitimi Bilim Dalı

CUMHURİYET DÖNEMİ MEDRESE EĞİTİMİ
(SİVAS ARIFAN MEDRESESİ ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Hüseyin Kasım KOCA

Sivas
Kasım 2017

CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Felsefe ve Din Bilimleri Ana Bilim Dalı
Din Eğitimi Bilim Dalı

CUMHURİYET DÖNEMİ MEDRESE EĞİTİMİ
(SİVAS ARIFAN MEDRESESİ ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Tezi

Hüseyin Kasım KOCA

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ

Sivas
Kasım 2017

ETİK İLKELERE UYGUNLUK BEYANI

Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü bünyesinde hazırladığım bu Yüksek Lisans/Doktora/Sanatta Yeterlik tezinin bizzat tarafımdan ve kendi sözcüklerimle yazılmış orijinal bir çalışma olduğunu ve bu tezde;

1- Çeşitli yazarların çalışmalarından faydalandığımda bu çalışmaların ilgili bölümlerini doğru ve net biçimde göstererek yazarlara açık biçimde atıfta bulunduğumu;

2- Yazdığım metinlerin tamamı ya da sadece bir kısmı, daha önce herhangi bir yerde yayımlanmışsa bunu da açıkça ifade ederek gösterdiğimi;

3- Başkalarına ait alıntılanan tüm verileri (tablo, grafik, şekil vb. de dahil olmak üzere) atıflarla belirttiğimi;

4- Başka yazarların kendi kelimeleriyle alıntıladığım metinlerini, tırnak içerisinde veya farklı dizerek verdiğim yine başka yazarlara ait olup fakat kendi sözcüklerimle ifade ettiğim hususları da istisnasız olarak kaynak göstererek belirttiğimi,

beyan ve bu etik ilkeleri ihlal etmiş olmam halinde bütün sonuçlarına katlanacağımı kabul ederim.

Hüseyin Kasım KOCA

ÖNSÖZ

İslam medeniyetini oluşturan kurumların başında şüphesiz ki medreseler gelmektedir. Gerek toplumların ihtiyaçlarının değişmesi gerekse eğitimde yeni yöntemlerin bulunması, asırlardır varlığını koruyan medreseleri derinden etkilemiştir. Özellikle Selçuklu ve Osmanlı medeniyetinin belkemiği sayılabilecek medreseler Cumhuriyetin ilanıyla birlikte yasal zeminini kaybetmiştir. Ancak bazı medreseler, son bir asırdır resmi statüden yoksun olsa da değişik vakıf ya da dernek adı altında varlıklarını sürdürmeye çalışmıştır. Bunda medreselerin toplum hafızasında olumlu izler bırakmış olmasının rolü büyüktür. Söz konusu medreselerin devamında, mevcut eğitim sisteminin toplumun bazı kesimlerinin din eğitim ve öğretim ihtiyacını karşılamadığı düşüncesinin de etkili olduğu söylenebilir.

Son yıllarda Türkiye'deki siyasi gelişmelerin de etkisiyle medreseler daha rahat hareket alanı bulduğu için gündemde önemli bir yer edinmiştir. Özellikle eğitimle ilgili yeni arayışlar, bazı eğitimcileri medreseler üzerine araştırma yapmaya yöneltmiştir. Sivas'ta eğitim öğretimini sürdüren Arifan Medresesi de son yıllarda yerel bazda kendisinden söz ettiren bir konuma gelmiştir. Sivas'ta medrese geleneği ile eğitim veren bu kurumla ilgili daha önce herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Henüz yeni bir kurum olmasına rağmen bulunduğu bölgede önemli sayıda öğrenci potansiyeline ve tanınırlığa kavuşmuş olması, bizi Arifan Medresesi üzerine bu tezi hazırlamaya sevk etti.

Çalışmamızın birinci bölümünde medreselerin kuruluşuyla birlikte Osmanlı ve Selçuklu dönemindeki durumlarını ele aldık. Bunlarla birlikte medreselerin çağın ihtiyaçlarına cevap veremeyerek gerilemelerinin nedenlerini de siyasi, sosyal, ekonomik ve eğitim yönüyle inceledik. Cumhuriyet döneminde varlıklarını sürdürebilmiş olan medreselerin her türlü imkânsızlıklara rağmen eğitimlerine nasıl devam ettikleri de, tezimizde yanıt aradığımız bir başka soru oldu.

İkinci bölümde Sivas Arifan Medresesinin kuruluşu, fiziki yapısı, sosyal statüsü, ekonomik kaynakları incelenmiştir. Bununla birlikte verilen eğitimin müfredatı ve eğitim kadrosu da çeşitli yönleriyle ele alınmıştır.

Üçüncü bölümde Arifan medresesinde öğrenim gören öğrencilerin ailevi durumları, gelecek planları ve medreseye ilişkin tutumları gibi anket yöntemiyle sorduğumuz sorulara verdikleri cevaplar değerlendirilmiştir.

Sonuç ve öneriler kısmında ise araştırmayla elde edilen sonuçlara ve bu sonuçlara bağlı olarak geliştirilen önerilere yer verilmiştir.

Bu çalışmamda desteğini her zaman yanımda hissettiğim değerli danışman hocam Prof. Dr. Hüseyin YILMAZ'a teşekkürlerimi sunarım. Kaynak konusundaki tavsiyeleriyle yolumu açan Prof. Dr. Adnan DEMİRCAN'a, Arifan Medresesindeki inceleme ve gözlem yapma sürecinde sağladığı kolaylık ve misafirperverlik için medrese yöneticisi Ömer Faruk AKKAYA'ya ve bu çalışmanın tamamlanmasında beni her zaman motive eden eşime teşekkür ederim.

Hüseyin Kasım KOCA

Eylül, 2017

Sivas

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	
İÇİNDEKİLER.....	i
ÖZET.....	vi
ABSTRACT	vii
GİRİŞ.....	1
A. PROBLEM.....	1
1. Problem Cümlesi	3
2. Alt Problemler	3
B. AMAÇ VE ÖNEM.....	4
C. HİPOTEZLER.....	5
D. SAYILTILAR	5
E. SINIRLILIKLAR	6
F. YÖNTEM	6
G. İLGİLİ ÇALIŞMALAR.....	6
BİRİNCİ BÖLÜM.....	10
MEDRESELER VE CUMHURİYET DÖNEMİ MEDRESE EĞİTİMİ.....	10
A. MEDRESELERİN TARİHSEL SÜRECİ.....	10
1. Medrese Öncesi İslam Eğitimi	11
2. Medreselerin Kuruluşu	17
A. CUMHURİYET DÖNEMİ ÖNCESİNDE MEDRESELER	20
1. Karahanlılar Döneminde Medreseler (840- 1212)	20
2. Anadolu Beylikleri Döneminde Medreseler.....	20
3. Selçuklular Döneminde Medreseler	22
a. Ribatlar	22

b. Nizamiye Medreseleri	22
4. Osmanlı Döneminde Medreseler	26
a. Sahn-ı Seman Medreseleri	29
b. Süleymaniye Medresesi	31
C. CUMHURİYET ÖNCESİ MEDRESELERİN GERİLEME NEDENLERİ	32
1. Eğitsel Nedenler	32
2. Ekonomik Nedenler	33
3. Siyasal Nedenler	34
4. Sosyal Nedenler	35
D. CUMHURİYET DÖNEMİ MEDRESE EĞİTİMİ	36
1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Medreselere Etkisi	36
2. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Kurulduğu Bölgeler	37
3. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Fiziki Yapımı	39
4. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin İşleyişi	40
E. CUMHURİYET DÖNEMİ MEDRESE EĞİTİMİNİN ÖZELLİKLERİ	41
1. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Müfredatı	41
2. Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitiminde Uygulanan Yöntemler	44
a. Takrir Yöntemi	44
b. Soru Cevap	45
c. Kavrama - Kavratma	45
d. Birebir Öğrenme	46
e. Ezber	46
f. Mütalaa	46
g. Yakın Mekân Yöntemi	46

3. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Bir Günü.....	47
4. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Eğitim Süresi.....	47
5. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Modern Eğitim Kurumlarından Ayrıldığı Yönler	49
6. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Ekonomik Kaynakları	50
7. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Toplumdaki Karşılığı	51
İKİNCİ BÖLÜM	54
SİVAS ARİFAN MEDRESESİ	54
A. ARİFAN MEDRESESİNİN KURULUŞU	54
1. Arifan Medresesi'nin Kuruluş Tarihçesi.....	54
2. Arifan Medresesinin Fiziki Yapısı	55
3. Arifan Medresesi'nin Sosyal Statüsü	56
4. Arifan Medresesinin İktisadi Kaynakları ve Ekonomik Yapısı	56
5. Arifan Medresesi'nin Diğer Eğitim Kurumlarıyla İlişkisi	56
a. Örgün Eğitim Kurumlarıyla İlişkisi.....	57
b. Yaygın Eğitim Kurumlarıyla İlişkisi.....	57
c. Diğer Sosyal Kurumlarla İlişkisi	58
B. ARİFAN MEDRESESİ'NDE EĞİTİM	58
1. Arifan Medresesi'nin Eğitim Anlayışı	58
a. Derslerin İşleniş Yöntemi ve Ders Çalışma Teknikleri.....	58
b. Eğitim-Öğretim Ortamı	59
c. Metin Ezberlemeleri	59
d. Tahfiz Salonu	59
e. Tahfiz Odaları.....	60
f. İhtisas Kütüphanesi	60
g. Müzakere	60

h. İmtihanlar	60
2. Arifan Medresesi'nin Eğitim Kadrosu	61
3. Arifan Medresesi'nin Öğrenci Profili.....	61
a. Öğrencinin Medreseye Kabulü	61
b. Arifan Medresesinin Tercih Ediliş Sebepleri	62
c. Disiplin Anlayışı.....	62
4. Arifan Medresesi'nde Okutulan Dersler ve Müfredat.....	62
5. Arifan Medresesi'nin Müfredat Uygulamaları	65
a. Günlük Uygulama Usulleri.....	65
b. Dönemlik Uygulama Usulleri	66
6. Arifan Medresesi Mezunlarının Hizmet Alanları.....	66
ÜÇÜNCÜ BÖLÜM.....	69
ARIFAN MEDRESESİ'NDE OKUYAN ÖĞRENCİLERE İLİŞKİN	
BULGULAR VE YORUMLARI	69
SONUÇ VE ÖNERİLER	79
KAYNAKÇA	83
EKLER	86
Ek 1: Anket Soruları	86
Ek 2: Medrese İle İlgili Görseller	88
ÖZ GEÇMİŞ	99

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1. Medrese öğrencilerinin yaş aralığı	69
Tablo 2. Ailenin maddi durumu	70
Tablo 3. Medrese öğrencilerinin kardeş sayıları	71
Tablo 4. Ailenizde sizden başka medrese eğitimi alan var mı?	71
Tablo 5. Aileniz Sivas'ta mı ikamet ediyor	72
Tablo 6. Öğrenim görülen okul	72
Tablo 7. Mezun olduktan sonra yapmayı düşündüğünüz iş	73
Tablo 8: Arifan Medresesi'nde okuma amacı	74
Tablo 9. Arifan Medresesi'nde öğrenim görmeye karar verme durumu.....	75
Tablo 10. Arifan Medresesindeki eğitimden memnuniyet	76
Tablo 11. Eğitim içeriği beklentinizi karşılıyor mu?	77
Tablo 12. Eğitim müfredatından memnuniyet	78

ÖZET

Bu araştırma, medreselerin kurulduğu günden bugüne kadar geçirdiği tarihi süreci kısaca özetledikten sonra, Sivas'ta bulunan Arifan Medresesini program, okutulan dersler, hocaların ve öğrencilerin medreseye karşı tutumları yönüyle incelenmeyi amaçlamaktadır. Bilindiği gibi, Cumhuriyetle birlikte mevcut eğitim sistemi köklü değişikliklere tabi tutulmuş, medreseler de Tevhidi Tedrisat'la birlikte resmi olarak kaldırılmıştır. Ancak yüzlerce yıldır varlığını devam ettirmiş olan ve toplum nazarında kabul görmüş medreselerin bir kanun maddesiyle tamamen kaldırılması mümkün olmamıştır. Anadolu'nun birçok yerinde bazı medreseler varlığını sürdürerek günümüze kadar gelmiştir. Özellikle son yıllardaki siyasi gelişmelerle ülkemizde eğitim alanındaki çeşitliliğe verilen önem, medrese eğitimiyle ilgili görüş ve düşünceleri önemli hale getirmiştir. Sivas'ta bulunan Arifan Medresesi de bu noktada bizim araştırmamıza konu olmuştur.

Sivas Arifan medresesi ile sınırlı olan bu araştırma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde medreseler ve Cumhuriyet dönemi medrese eğitimi üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde Sivas Arifan Medresesi'nin kuruluşu ve eğitim anlayışı incelenmiştir. Üçüncü bölümde ise Arifan Medresesi'nde okuyan öğrencilere yönelik anket uygulamasına ilişkin bulgular yorumlanmıştır.

Tarihteki medrese eğitiminin günümüze yansımalarının bir örneği olarak kabul edilebilecek olan Sivas Arifan Medresesi'nin Sivas ilinin eğitim ve kültür hayatında önemli bir yerinin olduğu, medrese geleneğinin yaşatılmasına önemli katkı sağladığı ve bu medresenin programının çağın şartlarına göre gözden geçirilmesi gerektiği tespit edilmiştir.

Anahtar kelimeler: Medrese, Cumhuriyet dönemi medreseleri, Sivas Arifan Medresesi.

ABSTRACT

This research aims to examine the Arifan Madrasa program in Sivas, the lessons taught, the lessons learned and the attitudes of the students towards the medrese, after briefly summarizing the historical process that the madrasa have been through to the present day. As is known, the existing education system with the republic was subject to drastic changes, and the madrasa were officially abolished together with Tevhidi Tedrisat. However, it has not been possible to completely abolish the madrasas, which had survived for hundreds of years and were accepted in the eyes of the society, by a law. In many different parts of Anatolia, some of the medresses continued their existence and came up to daylight. Especially the political developments in recent years, the importance given to the diversity of education in our country has made the opinions and thoughts about madrasa education important. The Arifan Madrasah in Sivas was also the subject of our research at this point.

This research, which is limited to Sivas Arifan Madrasa, consists of three parts. In the first part, medrese and the education of the madrasa of the Republican period were emphasized. In the second part, Sivas Arifan Madrasa 's founding and education understanding was examined. In the third part, findings about the questionnaire application for the students who read in Arifan Madrasa were interpreted.

It has been determined that the Sivas Arifan Madrasa, which can be accepted as an example of the day-to-day reflection of madrasa education in the history, is an important place in the education and cultural life of the province of Sivas and contributes to the survival of the madrasa tradition.

Key words: Medrese, Republican period madrasas, Sivas Arifan Madrasa.

GİRİŞ

A. PROBLEM

Toplumları sosyal, siyasal, ekonomik ve inanç yönüyle şekillendiren kurumlar tarih boyunca hep var olmuştur. Şüphesiz bunların başında eğitim kurumları gelmektedir. Bu yönüyle devletler eğitim kurumlarını daima kontrolde tutmak istemiş, kendi ideolojilerini ve mevcudiyetlerini devam ettirebilmeleri için bunu bir zorunluluk olarak görmüşlerdir.

Selçuklulardan itibaren eğitim kurumları yaşadığımız bu topraklarda medrese adı altında sistemli hale getirilmiştir. Yaklaşık 950 yıl önce oluşturulan medreseler bu uzun süre içerisinde birçok düzenlemeye tabi tutulmuştur. Bu düzenlemeler bazen içerden bazen de diğer devletlerin yönlendirmeleri sonucu gerçekleşmiştir.

Yaşadığımız son yüzyılda, Osmanlı Devleti'nin zayıflamasıyla birlikte medrese kurumları da sorgulanmaya başlamıştır. Bunun sonucunda da medrese ve mektep olarak ikili bir eğitim sistemine geçilmiştir. Ancak bu ikili eğitim sistemi sırasında medreselerin yapısı ve işlevi herhangi bir revizyona tabi tutulmadı.

Medreseler 950 yıllık eğitim sürecinde en büyük sarsıntıyı Cumhuriyet dönemiyle birlikte geçirmiştir. Yeni kurulan Cumhuriyet yönetimi medreselerin çağın ihtiyaç ve gereklerini yerine getiremediği gerekçesiyle kapatılmasını kararlaştırmıştır. Artık medreseler için yeni ve bir o kadar da zorlu bir süreç başlamıştır.

Medreselerin kapatılmasıyla birlikte Anadolu'daki birçok medresede eğitime son verilmiştir. Ancak özellikle yeni kurulan devletin etki alanlarının nispeten zayıf olduğu Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgeleriyle, Karadeniz bölgesinin dağlık kesimlerinde medreseler varlıklarını sürdürebilmiştir. Bunda o bölge insanının medreseleri sahiplenmesi oldukça etkilidir. Bu durumun bir diğer nedeni de yeni kurulan devletin bahsi geçen bölgelere eğitim anlamında ciddi yatırımlar yapamamış olmasıdır.

Çalışmamızın konusu olan Cumhuriyet Dönemi Medreseleri hakkında yapılan bilimsel çalışmalar yok denecek kadar azdır. Bunun nedeni, Cumhuriyet döneminde

medrese kurumunun resmi bir statüsünün olmaması ve vakıf ya da dernek çatısı altında faaliyet gösteren mevcut medreselerin eğitiminde belirli bir standardın bulunmaması olabilir.

Cumhuriyet'in ilanıyla başlayan süreçte her kurum az ya da çok bu yeni süreçten etkilenmiştir. Cumhuriyetin en önemli yeniliklerinden birisi olan Tevhid-i Tedrisat yasası, eğitim alanında oldukça radikal değişiklikler getirmiştir. Zaten Osmanlının son dönemlerinden itibaren *medrese ve mektep* şeklinde iki başlılığa maruz kalmış olan eğitim sistemini düzeltmek isteyenler çözümü medreselerin kapatılmasında görmüşlerdir. Geçmiş eğitim sistemini tümüyle reddeden yeni anlayış sağlıklı bir eğitim sistemi oluşturmayı başaramamıştır. Eğitimde sistem arayışlarının hala devam ediyor olması, bu tespiti doğrulamaktadır.

Medreselerin kapatılması ile ilgili yasal hükümler fiiliyatta medreseleri toplum gündeminden silmeyi başaramamıştır. Yaklaşık 90 sene önce yasaklanan medrese eğitimi bunca yıl geçmesine rağmen halen varlığını sürdürebilmiştir. Bizce bunun en önemli nedeni, muhafazakâr bazı toplum kesimlerinin medrese eğitimi sahiplenmeleridir. Ayrıca müfredatı gereği, bulunduğu bölge insanının eğitimden beklentilerini de karşılaması, medreselerin hayatta kalmalarının sebepleri arasında zikredilebilir.

Medreselerin faaliyetlerini devam ettirdiği yöreler, coğrafi olarak ulaşımın oldukça güç ve merkezlere uzak yerlerdir. Geçmişe oranla herhangi bir kontrol mekanizmasından uzak kalan medreselerin eğitim sisteminde bazı sorunların varlığı kaçınılmazdır. Her şeyden önce bu kurumlar eğitim sisteminin ana unsurlarından olan denetimden yoksundur. Ehil bir bilim heyeti tarafından denetlenmeyen bir kurumun bazı sorunları barındıracağı kaçınılmazdır.

Medreselerin kendi aralarında plan, program ve iş birliği açısından herhangi bir organizasyonlarının bulunmadığı yapılan gözlemlerden anlaşılmaktadır. Medrese mezunu öğrenciler çağın gerektirdiği bilimsel yeterlik ve iletişim bilgisine yeterince sahip olmadıkları için bu kurumlar toplumda çok fazla karşılık bulamamaktadır. Sosyal ve güncel meselelere vakıf olamayan öğrencilerin, toplumu yönlendirmekten oldukça uzak kaldığı gözlemlenmektedir.

Kuruluşu geçmiş dönemlere dayanan medreselerin günümüzdeki örneklerini tanımamın önemli olduğunu düşünüyoruz. Çünkü geçmişini tanımayan nesillerin geleceği inşa etmeleri çok zordur. Eğitim her şeyden önce bir tecrübe paylaşımıdır. İslam toplumlarının bilim ve zihin dünyasının gelişiminde önemli bir yeri olan medreseleri tanımak, eğitim tecrübemizin zenginleşmesine önemli katkı sağlayacaktır. Ayrıca devletin temel eğitim sisteminin dışında tamamen sivil inisiyatifle eğitim öğretim yapan günümüz medreselerini incelemenin hem bu medreselerin eğitimi ile ilgili imkân ve sorunları tanımamızı sağlayacak hem de kökeni tarihin derinliklerine dayanan medrese kültürü hakkında bizleri bilgilendirecektir.

Anadolu coğrafyasında tarihi ve kültürel değerleri ile en eski yerleşim yerlerinden biri olan Sivas, pek çok medeniyete merkezlik etmiş önemli bir ilimizdir. Anadolu Beylikleri, Selçuklular, Osmanlılar döneminde etkin olan bu şehir Cumhuriyetin kuruluşuna ön ayak olmuş, ülkemizin geleceği ile ilgili pek çok kararların alındığı köklü bir merkezi olagelmıştır. Bu özelliği nedeniyle Sivas'a medreseler şehri denmiştir. Buruciye Medresesi, Gök Medrese, Çifte Minareli Medrese ve Şifaiye Medresesi günümüze kadar fiziki varlığını sürdürmüş önemli eğitim kurumlarıdır. Ancak Sivas'ın önemli bir eğitim kenti olma özelliği ile ilgili yeterli derecede bilimsel çalışmanın bulunmaması önemli bir eksikliklerdir.

1. Problem Cümlesi

Araştırmamızın problem cümlesini: “*Cumhuriyet dönemi medreselerinin tarihsel süreci, eğitim müfredatı, Sivas Arıfan Medresesi'nin eğitim sistemi, öğretici ve öğrenci memnuniyet durumu nasıldır?*” sorusu oluşturmaktadır. Araştırmamızda bu problem cümlesine cevap aranacaktır.

2. Alt Problemler

- a. Medreseleri ortaya çıkaran sebepler nelerdir?
- b. Tarih boyunca medreseler hangi süreçlerden geçmiştir?
- c. Cumhuriyet döneminde medreselere bakış nasıldır?
- d. Cumhuriyet döneminde medreseler hangi bölgelerde devam etmiştir?
- e. Cumhuriyet dönemi medreselerinin öğrenim müfredatı nasıldır?
- f. Cumhuriyet dönemi medreselerinin ekonomik kaynakları nelerdir?

- g. Günümüzde medreselere toplumun bakışı nasıldır?
- h. Arifan Medresesi'nin kuruluşu, fiziki yapısı, sosyal statüsü nasıldır?
- i. Arifan Medresesi'nin eğitim programı (müfredatı) nasıldır?
- j. Arifan Medresesinin öğrenci profili nasıldır?
- k. Arifan Medresesi'nde hangi eserler okutulmaktadır?
- l. Arifan Medresesi öğrencilerinin memnuniyet durumu nasıldır?
- m. Arifan Medresesini bitirenlerin hizmet alanları nelerdir?

B. AMAÇ VE ÖNEM

Bilindiği gibi ülkemizde eğitim sistemi ile ilgili arayışlar devam etmektedir. Bu alanda değişik araştırmalar yapılmaktadır. Bu arayış sürecinde yaklaşık 950 senedir varlığını sürdüren ve özü itibariyle milli olan medrese eğitimindeki birikimin de göz ardı edilmemesinde yarar görüyoruz. Çalışmamız, medrese tecrübesini güncellememiz açısından da önemlidir.

Mevcut eğitim sistemimizin muhafazakâr ve dini yaşantıya önem veren toplumumuz tarafından sahiplenilmesi ile medreselerin aynı toplum yapısı tarafından sahiplenilmesi arasında ciddi bir mahiyet farkının olduğu aşikardır. İşte bu tez, medrese eğitime yönelen öğrencilerle mevcut sistemi takip eden öğrencilerin toplumsal karşılıklarının bilinmesi açısından da son derece anlamlı bir çalışma olacaktır.

Bu çalışmamızın amacı, Cumhuriyet dönemiyle birlikte yasal statülerini kaybetmiş, ancak varlıklarını Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde devam ettirmeyi başarmış olan medreseleri incelemek ve toplumun gündemine taşımaktır. Bununla beraber mevcut medreselerin ayakta kalabilmelerinin sebepleri, uyguladıkları yöntem ve teknikler, medrese öğrencilerinin kayıttan icazete kadar olan sürede yaşadıklarını da tespit etmeyi amaçlıyoruz.

Bu ilim ve kültür merkezinde günümüzde ne gibi eğitim kurumlarının faaliyet gösterdiğini bilmek, tanımak ve tanıtmak faydalı bir hizmet olacaktır. Bu kurumlardan biri de Arifan Medresesi'dir. Eğitim anlayışı ve müfredatı yönüyle tarihsel bir temele sahip olan bu kurumu tanıma açısından da çalışmamızın önemli olduğunu düşünüyorum.

Çalışmamızda Sivas Arifan Medresesi'nin kuruluşu, sosyal statüsü ve takip ettiği eğitim anlayışını inceleyip değerlendireceğiz. Özellikle bir ilim ve medeniyet şehri olan Sivas'ta yeni faaliyete başlayan Arifan Medresesini tanımanın ve bilim camiasına tanıtmmanın önemli bir kültür hizmeti olduğunu düşünüyoruz. Ayrıca modern eğitim kurumlarının mevcudiyetine rağmen medreselerin toplum tarafından sahiplenilmesinin nedenlerini de irdelemeye çalışacağız. Çalışmamız bu alanda ilk olması nedeniyle de önemlidir.

C. HİPOTEZLER

Hipotez, akademik bir çalışmada test edilmek üzere ileri sürülen görüşler anlamına gelir. "Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitimi (Sivas Arifan Medresesi Örneği)" adlı bu tezimizle ilgili bazı hipotezleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Cumhuriyet döneminde doğu medreseleri, coğrafi bakımından merkezi yönetime uzak bazı yörelerde varlığını sürdürmüştür.
2. Cumhuriyet dönemi doğu medreseleri kendini yenileyemediği için bu medreselerin eğitim sisteminde ciddi aksaklıklar vardır.
3. Sivas Arifan Medresesi, toplumdaki dindar ailelerin dini eğitim ihtiyacını karşılamak üzere kurulmuştur.
4. Sivas Arifan Medresesinde, mevcut diğer medreselerle benzer bir eğitim müfredatı uygulanmaktadır.
5. Sivas Arifan Medresesi, daha donanımlı dini eğitim görmek isteyen toplum kesimlerinin tercih ettiği bir eğitim kurumudur.
6. Sivas Arifan Medresesi, modern eğitim sisteminin eksik kaldığı dini eğitim alanında varlığını sürdürmektedir.
7. Sivas Arifan Medresesi öğrencileri, daha ziyade aile yönlendirmesiyle bu kurumda eğitim öğretime devam etmektedirler.
8. Sivas Arifan Medresesinin tercih edilmesinde, eğitim öğretimin ücretsiz ve masrafsız olmasının rolü büyüktür.
9. Sivas Arifan Medresesinin giderleri gönüllü bağışlarla karşılanmaktadır.
10. Sivas Arifan Medresesinin çalışanları ve eğitimcileri gönüllülük esasına göre çalışmaktadır.

D. SAYILTILAR

1. Çalışmamızda uyguladığımız yöntemler, sağlıklı sonuçların elde edilmesi açısından geçerli ve güvenlidir.

2. Anket uygulayacağımız medrese öğretmenleri ve öğrencileri, sorulan sorulara içtenlikle doğru cevap vereceklerdir.

3. Araştırmamızda anket uygulayacağımız örneklem grup, araştırmanın evrenini temsil edebilecek niteliktedir.

4. Araştırmamızı temellendireceğimiz yeterli sayıda literatür vardır.

5. Araştırmamızı yoğunlaştıracığımız Sivas Arifan Medresesi yetkilileri, bu araştırmaya gereken önemi göstermekte ve çalışma sırasında gerekli kolaylığı sağlamaktadırlar.

E. SINIRLILIKLAR

Araştırma ile ilgili tespit ve yorumlar, kısmen Cumhuriyet döneminde faaliyet gösteren medreselerle, ağırlıklı olarak eğitim öğretimini Sivas merkezde gerçekleştiren Arifan medresesi ile sınırlıdır. Ayrıca çalışmamız Cumhuriyet dönemi medreseleri olarak varlıklarını kesintisiz şekilde sürdürebilmiş olan doğu medreseleriyle sınırlıdır. Alan araştırması kapsamında uyguladığımız anket tekniği ile elde edilen sonuçlar, Sivas Arifan Medresesi öğretici ve öğrencileriyle sınırlıdır. O nedenle, araştırma sonucunda elde edilen sonuçların bütün medreseleri genellemesi söz konusu değildir.

F. YÖNTEM

Çalışmamızda alan araştırması yöntemi kullanılmaktadır. Önce medreselerle ilgili genel bilgiler ilgili literatür taranarak sunulacaktır. Sivas Arifan Medresesi ile ilgili tanıtıcı bilgiler medrese yöneticisi ve diğer görevlilerin verdiği bilgiler ışığında kendi gözlemlerimizi de katarak verilecektir. Ardından Sivas Arifan Medresesi ile ilgili alan araştırması yöntemi kapsamında anket tekniği uygulanacaktır ve buna bağlı olarak anket sorularına verilen cevaplar doğrultusunda bazı yorumlar yapılacak ve tezimiz önerilerle sonlandırılacaktır.

G. İLGİLİ ÇALIŞMALAR

Cumhuriyet dönemi medreseleri ile ilgili müstakil bir eser bulunmamakla birlikte bu konuyla ilgisi olduğunu düşündüğümüz bazı akademik çalışmalardan söz

edilebilir. Bu çalışmalarını en azından isim olarak sunmada ve birkaç cümleyle tanıtmada konumuz açısından yarar görüyoruz.

1. Baltacı, Cahid, XV- XVI. *Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, M.Ü. İlahiyat Fak. Yay. İstanbul, 2005.

Prof. Dr. Cahit Baltacı'nın doktora tezi olarak hazırladığı bu çalışma, Osmanlı Devleti'nin yükselme dönemindeki medrese eğitimini konu almaktadır. Oldukça hacimli olan XV- XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri isimli bu kitap 2 ciltten oluşmakta ve toplam 1016 sayfadır. Çalışmamızın Osmanlı medreselerini incelediğimiz bölümlerinde oldukça istifade ettiğimiz bu kitap bizim gibi medreseler konusunda çalışma yapan herkes için temel bir başvuru kaynağı durumundadır.

2. Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara, 1984.

Ord. Prof. İsmail Hakkı Uzunçarşılı tarafından kaleme alınan bu eser yazıldığı yıldan sonraki birçok araştırmaya kaynaklık etmiştir. Kitabın ilk baskısı 1965 yılında yapılmıştır. Toplam 22 bölümden oluşan Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı'nın ilk 8 bölümü Osmanlı Devleti'ndeki medreselerle ilgilidir. Eser medreselerde okutulan derslerden, medreselerin teşkilatlanmalarına, ilk Osmanlı medreselerinden, medrese hocalarının seçimine kadar medreselerle ilgili birçok konuda ayrıntılı olarak bilgi vermektedir. Ayrıca Osmanlı medrese sisteminin zirvesi sayılabilecek Sahn-ı Seman ve Süleymaniye medreseleriyle ilgili müstakil bölümler içeren eser, Osmanlı medrese sistemini ayrıntılı olarak inceleyen oldukça faydalı bir kaynaktır.

3. Çiçek, M. Halil, *Şark Medreselerinin Serencamı*, Beyan Yayınları, İstanbul, 2009.

Kitap, kendisi de gençlik yıllarında medresede eğitim görmüş olan Prof. Dr. M. Halil Çiçek tarafından 2009 yılında kaleme alınmıştır. Cumhuriyet'ten sonraki medrese eğitimiyle alakalı yazılmış olan tek müstakil eser diyebileceğimiz 'Şark Medreselerinin Serencamı' adlı bu çalışma, tezimizde oldukça istifade ettiğimiz temel kaynaklardandır. Toplam 221 sayfa olan kitapta Cumhuriyet sonrası yasal statüsünü yitirmiş medreselerin varlıklarını nasıl sürdürdüğüne yanıt aranmıştır. Medreselerle ilgili oldukça ayrıntılı bilgi verilen kitapta yazarın bizzat medreselerde yaşadığı tecrübelerden de oldukça istifade edilmiştir.

4. Öztoprak, Sadreddin, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, Beyan yay., İstanbul, 2003

1920 yılında doğan Sadreddin Öztoprak'ın hatıralarının anlatıldığı kitap 2003 yılında oğlu Siracettin Öztoprak tarafından yayına hazırlanmıştır. Bu kitapta çocukluk ve gençlik yıllarında birçok medresede eğitim görmüş olan Sadrettin Öztoprak'ın medreselerde başından geçen olaylarla ilgili anılarından istifade ettik. Toplam 189 sayfa olan kitap 2003 yılında yayınlanmıştır. Tamamı hatırat olarak yazılan kitapta Cumhuriyet'ten sonraki medreselerin hangi zorluklarla hayatlarına devam ettiklerine dair bilgiler elde ettik.

BİRİNCİ BÖLÜM
MEDRESELER VE CUMHURİYET DÖNEMİ
MEDRESE EĞİTİMİ

BİRİNCİ BÖLÜM

MEDRESELER VE CUMHURİYET DÖNEMİ MEDRESE EĞİTİMİ

Bu bölümde medreselerin kuruluşundan günümüze kadar geçirdiği tarihsel süreç ilgili kaynaklardan hareketle ortaya konulacaktır. Medreselerin kurulmasına zemin hazırlayan nedenler, medreselerin kuruluşu, fonksiyonları, gerileme ve kapatılış süreci anlatılacaktır. Yine bu bölümde Cumhuriyet döneminde medreseye bakış ve mevcut medreselerle ilgi özet bilgiler verilecektir.

A. MEDRESELERİN TARİHSEL SÜRECİ

Tezimiz her ne kadar Cumhuriyet dönemi medreseleri ve özellikle de Sivas Arifan Medresesi ile ilgili olsa da medreselerin kuruluşu ve tarihsel gelişimi konusunda giriş ve özet mahiyetinde bazı bilgiler vermenin çalışmamıza temel oluşturacağını düşünüyoruz. Çünkü günümüz medrese eğitimi tarihsel gelenekten bağımsız değildir. Fiziksel imkanları bakımından günümüz medreseleri büyük bir değişim geçirmiş olsa da kuruluş gerekçesi, okutulan dersler, uygulanan yöntem gibi pek çok özelliğin tarihte olduğu gibi günümüz medrese eğitimine de yansıdığı anlaşılmaktadır.

İslam tarihinde eğitim ve öğretim kurumlarının genel adı olan medrese, sözlükte “okumak, anlamak, bir metni öğrenmek ve ezberlemek için tekrarlamak” manasına gelen de-ra-se kökünden mekân ismidir. “Medrese” kelimesi, “talebenin ilim öğrendiği yer” anlamında olup, genel olarak o dönemin Sıbyan mektebi (ilkokul) düzeyinin üstünde günümüz orta ve yüksek eğitim kurumlarına denk düşecek bir eğitim kurumudur.¹

Medrese, İslam dünyasında uzun yıllar boyunca eğitim ve öğretim faaliyetlerinin yapıldığı en temel eğitim kurumudur.² Bu kurumlardan mezun olanlar yüz yıllar boyunca İslam medeniyetinin kurumsallaşmasına katkı sağlamıştır. İlahiyat

¹ Cahid Baltacı, *Fatih Sultan Mehmed Devri İlim Hayatı ve Sahn-ı Semân Medreseleri*, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Kültür İşleri Daire Başkanlığı Yayınları, İstanbul 1995 s.25; Ahmet Doğan, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara, 2011, s. 683; Recai Doğan- Remziye Ege, *Din Eğitimi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 24.

² Recai Doğan ve Remziye Ege, *Din Eğitimi*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012, s. 24.

bilimleri yanında, tıp, astronomi, felsefe, sosyoloji, psikoloji ve daha birçok alanda medrese eğitiminin çok sayına insan yetiştirdiği söylenebilir.

Medreselerin ortaya çıkmasının sebepleri üzerinde birçok farklı görüş bulunmaktadır. Kimi araştırmacılara göre artan ilmî çalışmalar, kimilerine göre de ilim elde etmek için gerçekleştirilen yolculuklar medreselerin kuruluşuna etki etmiştir. Medreselerin doğuşunun eğitim öğretim konusundaki ihtiyaç ve yöntem değişikliğinden kaynaklandığı da ifade edilmektedir. Camilerde yapılan eğitim öğretimin bazı sorunları beraberinde getirmesi, özellikle münazara tekniğinin camilerde uygulanmasının zorluğu gibi nedenler medrese eğitimini doğurmuştur.³

Medreselerin müstakil yapılar halinde ortaya çıkışları konusunda pek çok farklı görüş bulunmasına karşın zaman içerisinde birbirlerinden farklı formlar kazanmalarının bazı sebepleri vardır. Bu sebepleri; medreseyi vakfedenin isteği, medresenin kurulduğu bölgenin coğrafi yapısı, yörenin iklim şartları ve yeni eğitim sistemine duyulan ihtiyaç şeklinde sıralamak mümkündür. Medreselerin camilerden ayrıldığı en temel nokta, bu kurumların sadece eğitim ve öğretim için inşa edilmiş olmalarıdır. Bu yapılar, bilhassa talebelerin eğitim görmeleri ve geceleri de binada barınmaları düşünülerek bir avlu etrafına yerleştirilmiş dersane ile talebe odalarından oluşan tek veya çift katlı yapılar halinde inşa edilmiştir.⁴

1. Medrese Öncesi İslam Eğitimi

İslâm öncesi dönemde Araplar arasında eğitim-öğretim adına önemli addedilebilecek çok fazla faaliyetin olduğunu söylemek mümkün değildir. Nitekim bu durum şu rivayette de ifadesini bulmaktadır: “Biz ümmî bir topluluğuz. Ne yazı yazarız ne de hesaptan anlarız.”⁵

Vahyin geldiği dönemde okuma yazma bilenlerin sayısının çok az oluşu da İslamiyet’ten önce eğitim öğretim çalışmalarının oldukça yetersiz olduğunun göstergelerindedir. Bunun yansısı yıldızlara bakıp yön ve yol bulmak, çeşitli hava

³ Bkz: Muhiddin Okumuşlar, *Ehl-i Sünnetin Kurumlaşmasında Nizamiye Medreselerinin Etkisi*, Marife, sayı:1, Konya Nisan 2008, s. 142.

⁴ Ayşe Zişan Furat, “Eğitim-Mimari İlişkisi Açısından Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8, İstanbul 2003, s. 182.

⁵ Buhaîrî, *Muhammed b. İsmail, el-Câmiu's-Sahih*, Savm, Hüner Yayınları, İstanbul 2003

tahminlerinde bulunmak (nücûm/astroloji), tarih ve esâtir, ensâb ilmi, dil, şiir ve nesri kapsayan edebiyat, kehanet, dârb-ı meseller vs. Arap toplumunda oldukça yaygın olan adetlerdendi. Bununla birlikte Arap topluluklarında ilim ve felsefeye karşı bir ilgiye de rastlanmamaktaydı. Dolayısıyla ilmî ve felsefî eserleri ve bu eserlerin okutulup öğretildiği düzenli okulların ya da eğitim kurumlarının olduğuna dair bir bilgi bulunmamaktadır. Bilgilerin daha çok şifahî/sözlü aktarımı esas olduğundan yazılı belgelere rastlamak da pek mümkün değildir. Kitabı olan bir dinin mensupları olmadıkları için ellerinde dinî kitapları ve buna bağlı yazılı metinleri de yoktu. Ayrıca dinî metinlerin, kitapların ve ilimlerin öğretiminin yapıldığı eğitim kurumları da mevcut değildi. Sahip oldukları dinî bilgiler ise genellikle önceki din ve milletlere ait bilgilerden oluşuyordu. Bu bilgiler daha çok ticaret gibi çeşitli vesilelerle tanıştıkları Ehl-i Kitap rivayetlerine dayanmaktaydı. Medrese adıyla açılan ilk yüksek eğitim ve öğretim kurumlarının İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasından önce Belh ve Buhara'da var olan eski Budist Vihara'larının (Hindistan'da Budacı manastırı) örnek alınarak yapıldığını kaydeden kaynaklar çoğunluktadır. Uygurlar tarafından M.Ö. III. yüzyılda Asoka devrinde kurulan Viharalar, birer üniversite durumundaydılar.⁶

İçinde Allah'ın kitabının okunduğu yerler olduğundan medreseler mescid telâkki edilmiş, Hz. Peygamber'in bir hadisinde geçen ifadeyle⁷ “Allah'ın evlerinden bir ev” sayılmıştır.⁸

Medreselerin tarihi gelişimini, İslam tarihinde eğitim-öğretim faaliyetlerinin başladığı zamana kadar götürmek mümkündür. Ancak bir millette ilmin başlangıç tarihini kesin bir şekilde belirlemek hemen hemen mümkün değildir. Her ne kadar bir millette ilmin başlangıç tarihi kesin sınırlarla tespit edilemese de kaynaklar genellikle İslam dünyasında eğitim sisteminin başlangıcını Hz. Peygamber zamanına kadar götürmektedirler. İslam'da toplu biçimde öğretimin yapıldığı ilk yer, Erkam bin Ebu'l-Erkam'ın evidir. Hz. Peygamber orada müslümanlara Kur'an öğretiyordu.⁹

⁶ Ahmet Beken, *İlk Kuruluş Dönemlerinde Medreselerde Dinî İlimlerin Öğretimi-Nizâmiye ve Müstansırıyye Örnekleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana, 2014. s. 34.

⁷ Müslim, *Zikr ve Dua*, 38.

⁸ Nevevî, Ebû Zekerıyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Riyazü's-Salihin*, XVII, 22, Esra Yayınları, Konya 2007

⁹ Zeki Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlılar Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, TTK Yayınları, Ankara 1998, s. 188.

Medine'ye hicretten sonra eğitimin yapıldığı en önemli merkez Peygamber Mescidi (Mescidi Nebevi) olmuştur. Mescid, öncelikle ibadet yeri olmasıyla beraber bir eğitim mekânıdır. Hz. Peygamberin mescitte gerçekleştirdiği eğitim, ashabın şahitliğinde nazil olan vahyin aktarılıp yaşandığı bir etkinliktir. Hadislere bakıldığında bu durum çok açık bir şekilde görülmektedir. Ashab, mescid çevresinde gerçekleşen bu eğitim faaliyetine azami ölçüde katılmaya dikkat etmiştir. Buradaki eğitime kadınlar da istedikleri zaman katılmışlardır. Hatta diledikleri zaman Hz. Peygambere sorular sorabilmiş ve cevaplar almışlardır. Bununla birlikte kadınların sorularını cevaplayabilmek için ayrı bir gün tahsis edilmiştir. Fakat daha sonraki dönemlerde kadınların eğitimlerinin önüne birçok engel çıkartılmış ve zamanla değişik sebeplerle kadınlar eğitimden mahrum bırakılmıştır. Medine'ye hicretten sonra inşa edilen Mescid-i Nebi'nin kuzey tarafında bulunan Suffa eğitim yapılan önemli bir yer ve merkezdir. Burası bir eğitim merkezi olması kadar aynı zamanda evsiz sahabelerin de barınma mekânıdır. Sayıları 70 ile 400 arası değişen müderrislerin eğitiminden geçen bu sahabeler İslam'ı diğer bölgelere, toplumlara anlatmak gibi yüce bir görevle görevlendirilmişlerdir. Burada Kuran öğretimiyle beraber okuma yazma da öğretilirdi. Bedir savaşında alınan esirlerin içerisinde okuma yazma bilenlerin Müslümanlardan bilmeyenlere öğretmeleri burada gerçekleşmiştir. Bu uygulama, Müslümanların okuma yazmaya verdikleri önemi gösteren orijinal bir örnektir.. Suffe'den yalnızca erkekler istifade etmemiş aynı zamanda kadınlar da istedikleri zaman buraya gelip Hz. Peygamber'i dinleyebilmişlerdir. Dolayısıyla erkeklere ait bu Suffe'nin yanında kadınlara yönelik bir *Kadınlar Suffesinin* olduğu da kaynaklarda belirtilmektedir. Ahmed b. Hanbel'den ulaşan rivayete göre Ka'ka'a b. Hadrad adındaki sahabinin hanımı Bukayra'dan yapılan bir nakilde şu ifadeler yer verilmektedir. “*Ben kadınlar Suffesinde oturmuşken, Resûlullah'ı sağ eliyle işaret ederek hutbe verirken gördüm...*”¹⁰ Ancak erkeklere ait Suffe'de kalanlar aynı zamanda yatılı öğrenci konumunda iken, bayanlar ise gündüzlü öğrenci konumunda bulunmaktadır. Hz. Peygamber, bayanlara yönelik ayrı bir gün tahsis ederek onların eğitim ve öğretimleriyle de ilgilenmiştir. Bu durum İslam'ın yeni nesillere daha hızlı öğretilmesinin yolunu açtığı gibi İslam'ın tüm insanlara indirilen bir din olduğunun da

¹⁰ Ahmed b. Hanbel, *Müsned*, cilt: 6, s. 379, cilt: 7, s. 523.

göstergesidir. Allah, Kur'an-ı Kerim'de kaleme yemin etmiş,¹¹ ilim ve bilgi sahiplerini yüceltmıştır. Bilenlerle bilmeyenlerin bir olmayacağını¹² ifade ederek bilenlerin üstünlüğünü bildirmiş, cihada çıkacakken bir grubun geride kalıp ilimle meşgul olmasını emir buyurmuştur.¹³ “Rabbim ilmimi arttır”¹⁴ diye kendisine dua edilmesini istemiş, insanlara ilmin önemini ayetleriyle bildiren Allah Teâlâ, onlara kitabı, hikmeti ve bilmediklerini öğreten bir peygamber de görevlendirmiştir.¹⁵ Kendisini “Ben öğretici olarak gönderildim”¹⁶ diye tanıtan Hz. Peygamber, nübüvvetin ilk yıllarında Mekke'de iken Dâru'l-Erkam'da başladığı eğitim faaliyetlerine, vefatına kadar çeşitli şekillerde devam etmiştir. Yine Akabe biatlarından sonra Mus'ab b. Ümeyr'i Medine'ye Kur'an öğretmeni olarak göndermiş, Medine'ye hicretinden hemen sonra da inşa ettiği mescitte ve hemen bitişiğindeki Suffe'de eğitim öğretim faaliyetlerini devam ettirmiştir.¹⁷

İslam öncesi dönemde yazı öğretilen yerler olarak az da olsa varlığı bilinen bu kurumlar, İslamiyet'ten sonra da varlıklarını devam ettirmişlerdir. Hemen her mescidin kenarında bulunan bu küçük bölümlerde okuma yazma öğrenimi gerçekleşmekteydi. Günümüzde birçok caminin kenarında bulunan Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı Kuran Kurslarını küttâblara benzetebilmek mümkündür.¹⁸

Çocukların eğitimine tahsis edilen küttâblarda ilk dönemlerde uygulanan öğretim programı hakkında kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, çocuklara basit okuma, yazma, şiir, hesap, nahiv ile birlikte Kur'an ve bazı temel dînî bilgilerin öğretildiğini belirtmek mümkündür. Hz. Ömer döneminde valilere gönderilen genelgede çocuklara yazı, binicilik, yüzme ve darb-ı mesellerin öğretilmesinin istendiği, ayrıca Kur'an ve hadis öğretimine de yer verilmesi gerektiğiyle ilgili rivayetlerin bulunduğu bilinmektedir. Burada yetişenler ise ilgi, yetenek ve kabiliyetlerine göre mescit ve camilerde kurulan ders halkalarına katılabilmekteydi. Küttâblarda erkek çocukları ile kız çocukları, hür çocuklar ile köle çocuklar eğitim-

¹¹ Kalem 68/1.

¹² Zümer 39/9.

¹³ Tevbe 9/122.

¹⁴ Taha 20/114.

¹⁵ Bakara 2/151.

¹⁶ İbn Mace, *Mukaddime* 17, el Kazvini, *Sünen-i İbn Mace*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1982.

¹⁷ Muhammed Hamidullah, *İslâm Peygamberi*, Beyan Yayınları, İstanbul 2004, s. 155.

¹⁸ Doğan ve Ege, *Din Eğitimi*, s. 20.

öğretim faaliyetlerinden eşit şekilde yararlanmaktaydı. Küttâblarda öğretim için ücretle görevlendirilen muallimler bulunmaktaydı. Fakat bu kişilerin özel olarak yetiştirilmeleri için herhangi bir sistem söz konusu değildi. Medine’de yazı yazmasını bilen bir Yahudi buralarda ilk zamanlarda yazı yazmayı öğretmiştir. Öğretim programında yer alan okuma-yazma, hesap, dini bilgiler, şiir, darb-ı mesel konularında bilgi sahibi olmak ve bu işe tâlib olmak muallim olmak için yeterli görülebilmekteydi. Ayrıca, yine ileri gelenlerin ve varlıklı ailelerin çocuklarının müeddibler tarafından eğitildiği görülmektedir.¹⁹

İslamiyet’in ilk yıllarında sistemli bir eğitim-öğretim faaliyetinden söz etmenin mümkün olmadığını daha önce belirtmiştik. Eğitim faaliyetleri, her şeyden önce İslamın prensiplerinin anlatılmasına yönelikti. Bu durum müslümanları camiye sevk etti. Dar cemaat yapısı içerisinde Hz. Peygamber ve çevresi, tabîî birer eğitimci durumunda oldular. Bu ilk öğretmenler, cemaatin daha ziyade yeni dinle ilgili öğrenmek istediklerini şifahi biçimde öğretiyorlardı. Bu bakımdan medresenin felsefî ve tarihî temelleri, İslamiyet’in temel kaynakları mesabesindeki Kur’an ve Hadiste yer alan ilahi emirler ve bu emirlerin düşünce birikimi olduğu söylenebilir. Hicretten sonra da eğitim-öğretim faaliyetleri Medine’de sürdü. Medine mescidinin planında bir de “suffa” denilen mektep vardı. Suffa’nın ihtiyaca cevap vermemesi üzerine Medine’de 9 mescitte daha tedris faaliyeti sürdürüldü.²⁰

Hz. Peygamberin vefatından sonra da eğitim faaliyetleri artarak devam etmiştir. Dört halife ve Emeviler döneminde artan fetihlerle birlikte Suriye, İran, Mezopotamya, Mısır ve Kuzey Afrika bölgeleri de müslümanların kontrolü altına girmiştir. Kültürel açıdan oldukça gelişmiş olan bu bölgelerde İslam kültürünün de buralarda ilerlemesi gerekmektedir. Bu sebeple yeni fethedilen bu bölgelerde bilimsel açıdan yenilikler alınmış, kullanılmış ve geliştirilmiştir. Bilginin aktarımı açısından son derece önemli olan yazının gerekliliği elzemdir. Ancak Müslüman toplumlarda yazılı bir kültür olmadığından bunun sıkıntısı yaşanmıştır. Hatta Emeviler dönemine kadar Arapça resmi yazışmalarda dahi kullanılmıyordu. Bunda Arapçanın gramerinin tespit edilememiş olması rol oynamaktaydı. Gramer ile ilgili ilk çalışmalar Emeviler döneminde Ebu Esved ed- Düveli (v. 688) tarafından gerçekleştirilmiştir. İslam dünyasında medreselerin kurulduğu döneme kadar eğitim daha çok mescid merkezli ve belirli bir sistem takip etmeden veriliyordu. Âlimlerin evleri hükümdarların

¹⁹ Beken, *İlk Kuruluş Dönemlerinde Medreseler*, s.42.

²⁰ Baltacı, *Fatih Sultan Mehmed Devri İlim Hayatı*, s. 3.

sarayları ileri seviyede eğitimlerin yapıldığı yerlerdi. İlim tahsili için özellikle hadis öğrenmek için uzak diyarlara yapılan seyahatler (rihle) sıkça başvurulan eğitim yöntemleriydi.²¹

Dört halife devrinde İslâm coğrafyasının genişlemesiyle birlikte sahâbiler İslâm'ı tebliğ, eğitim ve öğretim gibi amaçlarla çeşitli bölgelere dağılmış, gittikleri yerlerde çevrelerinde ilim halkaları oluşturmuş ve İslâm dinini öğretme yönünde ciddi eğitim faaliyeti başlatmışlardır. Müslümanlar fethederek girdikleri beldelerde ilk iş olarak mescitler inşa etmeleri ve özellikle dört halife döneminde fetihlerle sahip olunan coğrafyanın genişlemesine paralel olarak birçok mescidin inşa edilmesi bunu göstermektedir. Bu mescitlerde o bölge halkına ve bilhassa çocuklara Kur'an, sünnet ve İslâm dininin temel esasları öğretilmekteydi. Örneğin Hz. Ömer, Irak'ın fethedilmesinin ardından kurulan Kûfe şehri ve bölge halkına Kur'an, tefsir, hadis ve fıkıh ile temel bazı dinî bilgileri öğretmek üzere Abdullah b. Mes'ûd (ö. 32/652-53)'u tayin etmiştir. İbn Mes'ûd'un Kûfe'de ders verdiği talebelerinin dört bin dolaylarında olduğu rivayetlerde geçmektedir. Yine Hz. Ömer hilafeti zamanında fikhî meseleler için, Kur'an'ın tamamını ezbere bilen birkaç sahâbiden biri ve Resûlullah'ın kendilerinden Kur'an öğrenilmesini tavsiye ettiği dört sahâbiden biri olan Muâz b. Cebel (ö. 17/638)'e başvurulmasını tavsiye etmiştir. Emevîler dönemi (661-750) sahâbenin artık ahirete irtihal ettikleri bir dönemdir. Pek çok sahabede daha dört halife dönemindeki fetihler esnasında İslâm coğrafyasının değişik yerlerine göç etmişler, yerleştikleri bölgelerde insanlara İslâm'ı tebliğ etmeye çalışmışlardır. Genel olarak Emevîler döneminde iktidar, iç isyanları bastırmak, devletin mâlî, idarî vs. işlerini düzenlemek ve dışarıdaki fetihleri sürdürmeye çalışmaktan dolayı din işleri, ulemâ ve bunların yaptığı ilmî faaliyetlerle pek ilgilenmemiştir. Âlimler ders okutmakta, fetva vermekte, tayin ettikleri kadılar icthatlarına göre hüküm verip Emevîlerin genel siyasetine göz yumdukça rahat bırakılmaktaydılar. Bununla beraber Emevîler döneminin, Abbâsîler döneminde ortaya çıkan hızlı ilmî gelişmeler açısından bir hazırlık devresi oluşturduğu söylenebilir. Müslümanlar, Bizans ve Fars kültürleriyle karşılaştıktan ve birlikte yaşama tecrübesi kazandıktan sonra gerek İslâmî ilimlerde gerekse diğer müspet ilimlerde pek çok gelişme ve ilerleme kaydetmişlerdir.

²¹ Doğan ve Ege, *Din Eğitimi*, s. 21.

Kültürlerin birbirleriyle etkileşimi sayesinde müslümanlar diğer dinlerin mensuplarından çok şey öğrenmişlerdir.²²

Emeviler döneminde de camiler önceki dönemlerde olduğu gibi eğitimin yapıldığı merkezler olarak bu işlevlerini korumuşlardır. Hem dini hem de diğer alanlarda yapılan çalışmalar bu dönemlerde ileri seviyelerde eğitim yapıldığının açık kanıtıdır.²³

Abbasiler dönemi İslam eğitim tarihinde önemli bir merhalelidir. Genel anlamda resmî ve sarayın dışında herkese açık ilk okuma ve araştırma akademisi, Halife Me'mun devrinde Zerdüştlük dinini anlatmakla görevli Zerdüşti okullardan esinlenerek 832'de Bağdat'ta kurulmuştur. "Beytü'l-Hikme" denilen bu müesseselerde Arap, Yahudi ve Hristiyan ilim adamları beraber çalışıyorlardı ve Yunan, Hint ve eski İran kültürüne ait kaynakları inceliyorlardı. Yine bu devirde Bağdat'ta "Beytü'l-İlim" ve "Dâru'l-İlim" adıyla açılan müesseselerin de medreselerin doğuşuna etki ettikleri anlaşılmaktadır.²⁴

2. Medreselerin Kuruluşu

İlk medreselerin ne zaman inşa edildiği hususunda farklı görüşler bulunmaktadır. Cord Zeydan, bazı Batılı araştırmacıların medreselerin kuruluşunu Abbasi Halifesi Me'mun'un Horasan valiliği dönemine kadar götördüklerini, ancak kendisinin bu bilgiyi İslam tarihi kaynaklarından teyit edemediğini söylemektedir.²⁵

Tefsir, Fıkıh ve Kelam ekollerinin gelişmesi hadislerin toplanarak ilk hadis eserlerinin neşredilmesi eğitimin belirli bir düzeye eriştirilmesi neticesinde olmuştur. Bu dönemde Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam ekolleri oluşmuştur. Bu ilimlerde gerçekleşen ilerlemeler teorik boyutta kalmamış idare, hukuk, ekonomi alanlarında da topluma yol gösterici olmuştur. Bu alanlardaki gelişmeler Matematik, Astronomi, Felsefe ve Fen gibi alanlarına da sirayet etmiştir. Böylece başta Tıp ilmi olmak üzere birçok alanda insanlara hizmetler sunulmuştur. Müslümanların tıp konusundaki ilk ilmi çalışmaları Halife Mansur'un hastalığı için Cündişabur'dan getirilen Cersis b. Cebrail sayesinde olmuştur. Abbasiler döneminde Huneyn b. İshak göz hastalıkları konusunda müstakil bir eser hazırlamıştır. Yine bu dönemde Cabir b. Hayyan eczacılıkla ilgili eser yazmıştır. Ayrıca bu dönemlerde Kahire ve

²² Hayreddin Karaman, *İslâm Hukuk Tarihi*, İz Yayıncılık, s. 156.

²³ Doğan ve Ege, *Din Eğitimi*, s. 21.

²⁴ Atçeken, *Konya'daki Selçuklu Yapıları*, s. 189.

²⁵ Nebi Bozkurt, İslam Tarihinde Eğitim Öğretim Kurumlarının Genel Adı, *İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, cilt 28, Ankara 2014 s. 324.

Bağdat'ta çeşitli hastalıkları tedavi edebilmek amacıyla hastaneler inşa edilmiştir. Halife Memun (813-833) döneminde Astronomi çalışmaları için Bağdat'ta Şemmasiyye , Şam'da Kasiyun rasathaneleri kurulmuştur. Bu rasathanelerde elde edilen veriler ışığında takvim çalışmaları yapılmıştır. El-Biruni (ö. 1048), Ömer Hayyam (ö.1131), Harezmi (ö.850), Cabir b. Hayyan (ö. 815) da bu dönemin en önemli Müslüman bilim adamları arasındadır. .X. asırda İhvan-ı Safa topluluğu adıyla haurlanan bir grup bilim adamı *Risaleler* ismiyle dört ciltlik bir eser hazırlamışlardır. Matematik, Mantık, Felsefe ve Astronomi alanlarındaki bu risaleler Yunan, Hint, İran ve Arap kültürü ve bilimiyle Kuran hükümlerini harmanlayarak yepyeni bir söylem geliştirmişlerdir. Yine bu dönemde Felsefe alanında da asırlara hükmeden Müslüman filozoflar ortaya çıkmıştır. Kindi, Farabi, İbn-i Sina bunların başlıcalarıdır. Medreselerin kuruluşuna temel olan en önemli gelişmelerden birisi de şüphesiz Beytü'l Hikme'dir. Bağdat'ta faaliyet gösteren bu merkez genelde Yunancayla yazılmış matematik, felsefe, tıp, fen ilimleri ve hatta edebiyat eserlerinin tercüme edildiği bir eğitim binasıdır. Halife Me'mun tarafından inşa edilen Beytü'l Hikme döneminin en önemli tercüme merkezidir. Tercüme edilen bu eserler geniş bir okuma salonuyla halka açılmış ve bu sayede halkın da kültürlenmesi sağlanmıştır. Burasının giderlerini karşılamak için ise vakıflar kurulmuştur. Bu merkezde eserleri tercüme edilen bilginler arasında Aristo, Platon, Sokrates, Hipokrat, Öklit, Arşimet, Galenos ve Batlamyus gibi filozoflar bulunur.²⁶

Beytülhikme'yi bir ilimler yuvası hüviyetine kavuşturan Halife Me'mun'un daha önce Horasan valiliği sırasında benzer bir teşebbüste bulunmuş olması mümkündür. Medrese ve zaviyelerin Türkistan ve Horasan'da İslamiyet'in Türkler arasında yayılmasında çok önemli hizmetleri olmuştur. Bir görüşe göre ilk medreseler Belh ve Buhara'da Budist viharaları (bilginin toplandığı yer) taklit edilerek yapılmıştır. Buhara adı da buradan gelmektedir.²⁷

İbn-i Kesir (ö. 1373), Büveyhi hükümdarlarından Bahâüddeve zamanında vezirlik görevine getirilen Ebu Nasr Sabür b. Erdeşir'in Bağdat'ın batısındaki Kerh'te kurduğu Daru'l-ilm'in fukaha için özel ayrılan ilk medrese olduğunu söyler. Buranın Nizamiye Medreseleri'nden çok önce kurulduğu belirtilmektedir. Bağdat'taki Nizamiye'den önce Nişabur başta olmak üzere Doğu İslam dünyasında otuzdan fazla

²⁶ Doğan ve Ege, *Din Eğitimi*, s. 23.

²⁷ Nebi Bozkurt, *Medrese, İslam Ansiklopedisi*, 28/324.

medresenin inşa edildiği ifade edilmektedir. İlk medreselerin oluşmasına zemin hazırlayan nedenleri şöylece özetlemek mümkündür.

- Camilerde ders yapılması sırasında hem ibadet eden insanların hem de öğrencilerin rahatsız olmaları.
- Eğitim faaliyetlerinin giderek yoğunlaşması sonucu öğrenci sayısının artması ve mekân ihtiyacını camilerin karşılayamaması.
- Öğrencilerin barınma, beslenme, temizlik gibi ihtiyaçlarının düzenli karşılanmasındaki aksaklıklar.
- İtikadi görüşlerin savunulması ve toplumun nitelikli ilim adamlarına duyduğu ihtiyaç.
- Yönetim ve adalet işlerinde görev alacak eğitilmiş insanlara devletin duyduğu büyük ihtiyaç.
- Diğer kültürlerle olan etkileşim neticesinde kendi kültürünü tanıtmaya ve muhafaza edebilmeye olan gereklilik.
- Geniş bir coğrafyaya yayılan ve ileri düzeyde bilimsel çalışmaların yapıldığı ortamlarla olan münasebetlerin gelişmesi.
- Medreselerin kurulmasının asıl önemli tarafı, yalnızca eğitim amacıyla kurulmuş olmalarıdır. Medreselerden önce eğitim yapılan camilerin asıl fonksiyonu eğitim değil ibadettir. Bununla birlikte medreselerin kurulmasından sonraki dönemlerde cami- medrese ilişkisi sona ermemiş mekân- amaç – faaliyet beraberliği son dönemlere kadar sürmüştür. Medreseler genelde camilerin bulunduğu külliye içerisinde inşa edilmiş ve sayıca yoğun geçen derslerde camiler de dersane olarak kullanılmıştır.
- Medreselerin kurulmasıyla ortaya çıkan bir fayda da eğitimin örgün nitelikte kurumsallaşması, örgün ve yaygın eğitimin ayrılması olmuştur. Nizamiye medreselerinde belirli bir programın uygulanması ve görevlilerin hem maaşla çalışması hem de resmi olarak atanması daha düzenli ve kontrollü bir eğitimin yapılmasını sağlamıştır.
- Yukarıda belirttiğimiz nedenlerle 1000’li yıllarda İslam âleminde medreselerin çok hızlı bir şekilde yayıldığı görülmektedir.
- Vakıflarla desteklenen, resmi niteliği olan ve belirli bir programı takip eden Nizamiye medreseleri Selçuklu ve Osmanlı medreseleri için örnek

oluşturmuştur. Bu sebeple farklı görüşler olmasına rağmen genel kabule göre Bağdat Nizamiye medreseleri ilk kurulan medrese olarak kabul edilmektedir.²⁸

• İslam tarihçileri umumiyetle Bağdat'ta kurulan Nizamiye Medresesi'nin ilk kurulan medrese olduğunu kaydetseler de bu medrese inşa edilmeden önce medresenin var olduğu bilinmektedir. Ancak, Bağdat'taki Medrese-i Nizamiye'nin İslam ilim tarihinde ilk medrese sayılması, bu medresenin umumî ve tam teşkilatlı olması, müderris ve talebenin barınması ve beslenmesi için vakıflar bulunması itibariyledir diyebiliriz.

A. CUMHURİYET DÖNEMİ ÖNCESİNDE MEDRESELER

Müslüman idarecilerin, hâkimiyetleri altındaki topraklarda giriştikleri bayındırlık faaliyetlerinden medreseler de nasiplenmiş ve sayıları gittikçe çoğalmıştır. Toplumunu ıslah etmek, dönüştürmek, kendi arzuladıkları zihin yapısını tebaasına kabul ettirmek, dinin tebliği ve sürekliliğini sağlamak amaçlarıyla eğitim müesseselerine yatırım yapan medeniyetler gibi Anadolu Beylikleri de daha önce Selçukluların kurmuş oldukları medreselere yenilerini eklemiş, böylece Anadolu'da medreselerin sayısında da önemli bir artış söz konusu olmuştur.

1. Karahanlılar Döneminde Medreseler (840- 1212)

Medreseler Türk devletlerinde ilk kez Karahanlılar'da karşımıza çıkmaktadır. Karahanlılar'da medreselerin yöneticilerine 'fakih' öğretmenlerine 'müderris' denirdi. Medrese yöneticilerinin seçimi Semerkant'taki ilim adamlarınca gerçekleştirilmekteydi. Bu uygulama, eğitim kurumlarının dış etkilerden uzak tutulması, akademik özerklik ve özgürlüklerinin sağlanması bakımından önemliydi. Öğrencilere verilen burslarla onların sadece eğitime odaklanmaları sağlanmaktaydı. Aynı zamanda medresenin devletin resmi eğitim öğretim kurumu olması da bu dönemde olmuştur.²⁹

2. Anadolu Beylikleri Döneminde Medreseler

Türkler 'in Anadolu'ya Göç etmesinden itibaren bu coğrafyada birçok medresenin yapıldığı görülmektedir. Anadolu'daki medreselerin ilk örnekleri Artuklu

²⁸ Doğan ve Ege, *Din Eğitimi*, s. 25.

²⁹ Cahid Baltacı, *XV- XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, M.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 2005, s. 60.

ve Danişmentliler tarafından karşımıza çıkmaktadır. Artuklular Diyarbakır, Harput, Mardin, Urfa'ya hakimken; Danişmentliler Amasya, Çorum, Kırşehir, Malatya, Niksar, Sivas, Tokat, gibi merkezlerde hâkimdir. Bir başka deyişle, Artuklular Güneydoğu Anadolu, Danişmentliler Orta, Doğu ve kısmen Karadeniz bölgelerinde yerleşmişlerdir. Türkiye'nin en sıcak kentleri olan Diyarbakır, Mardin ve çevresindeki medreselerde açık ve büyük bir avlularla yapılırken, Tokat, Niksar ve Konya gibi merkezlerde karasal iklimin yaşanması nedeniyle bazı medreselerde avluların üzeri kapatılmıştır. Anadolu'da medreselerin tüm ihtiyaçları vakıflar tarafından karşılanmaktadır. Medreselerin işleyişi kanun niteliğinde düzenlenen vakfiyelerle belirli bir kurala bağlanmıştır. Bu bağlamda medreseler ile günümüzde yaygınlaşan özel/vakıf üniversiteleri arasında benzerlik kurmak mümkündür. Özgün bilgiler içeren vakfiyelerden bazıları yayımlanmış, bazıları Vakıflar Genel Müdürlüğü'nün Arşivi'nde bulunmakta, bazıları ise günümüze ulaşmamıştır. Vakfiyeler medrese eğitimi ve işleyişi, eğitim programları, öğrenci sayısı, öğrenim süresi, öğretim kadrosu, diğer görevliler, personelin ücreti/maaşları, tüketilen gıda maddeleri, vakfin gelirleri ve geleceği hakkında malumat vermektedir. Selçuklu medreselerinde çoğunlukla Hanefi mezhebine mensup müderris ve öğrenciler tercih edilmiştir. Medreseler uzmanlık alanlarına göre "darülhadis", "darülkurra", "darülhüffaz" gibi çeşitli dini eğitimler vermektedir. Ayrıca mantık, felsefe, fıkıh, kozmoloji, astronomi, matematik, geometri, cebir ve kimya eğitimi de yapılmaktaydı. Özellikle Selçuklu Anadolu'sunda hadis ve fıkıh medreselerinin yaygın olduğunu günümüze ulaşan medreseler göstermektedir. Sağlık ve eğitim yapıları içinde tıp medreseleri ve darüşşifalar/hastaneler önemli bir yer tutar. Teorik ve uygulamalı eğitimin bir arada verildiği bazı darüşşifalar, hastane ve tıp medresesi görevini birlikte yürütmüşlerdir. Anadolu Selçuklu devrinde, başkent Konya ile Kayseri ve Sivas kentlerinden günümüze ulaşan oldukça anıtsal boyutlarda medreseler ile darüşşifalar bulunmaktadır. Tablo 1 de görüldüğu gibi Selçuklu sultanlarından I. Gıyaseddin Keyhüsrev, Kayseri'deki Gevher Nesibe Darüşşifası/Hastanesi ve Tıp Medresesi'ni, oğlu I. İzzeddin Keykavus ise Sivas'taki Keykavus Darüşşifasını yaptırmıştır. Selçuklu vezirlerinden Celaleddin Karatay, Konya Karatay, Sahip Ata Fahreddin Ali Sivas Gök Medrese, Sipehsalar/Ordu komutanı/Çaşniğer ve Atabeylik gibi görevlerde bulunan şemseddin Altun Aba Konya şemseddin Altun Aba, Lala Bedreddin Muslih

ise Konya Sırçalı medreselerini inşa ettirmişlerdir. Örnekler incelendiğinde medreselerin dönemin sultanı/hükümdarı, bir başka deyişle yöneticisi tarafından yaptırıldığı gözlenmektedir. Selçuklu kervansaraylarında olduğu gibi, halkın gereksinim duyduğu medreselerin inşasını sultanların üstlenmesi çok önemli bir saygınlık göstergesidir. Dönemin büyük boyutlu medreseleri ise vezirler ve diğer devlet adamları tarafından yaptırılmıştır.³⁰

XI. asırdan sonra İslam âleminde medreselerin hızlı bir şekilde yayıldığı görülür. Selçuklu hükümdarları özellikle Konya Kayseri ve Sivas olmak üzere birçok şehirde medreseler inşa etmişlerdir. Bunların büyük bir kısmı yapılan medreselerin sağlam yapılması ve dönem insanların buraları sahiplenip koruması sebebiyle günümüze kadar varlığını sürdürebilmiştir.³¹

3. Selçuklular Döneminde Medreseler

a. Ribatlar

İlk inşa edilen medreseler olan ribatlar Büyük Selçuklu Devletinde karşımıza çıkar. Nizamü'l -Mülk *Siyasetnamesinde* ribatlardan bahsetmekte ve devlet için çok önemli kurumlar olduğunu vurgulamaktadır. Daha sonraki dönemlere ribatlardaki bu eğitim faaliyetlerinin medrese adı altında daha donanımlı şekilde verildiğini söylemek mümkündür. Şüphesiz ilk eğitim-öğretim kurumlarından medreselere geçişin en önemli sebebi Şîi ve Bâtini propagandalarına savaş yerine ilim ile karşılık verme arzusudur. İslâm âleminde ilk defa medrese inşa ettiren Türk emirlerinden Nişabur hâkimi Emir Nâsır B. Sebuktekin'dir. Bu zat 1033 tarihinde Nişabur'da kendi adıyla anılan Medrese-i Nâsırî'yi inşa ettirmiş, idamesi için de birçok vakıf tahsis etmiştir. Alparslan ve Melikşah'ın veziri Nizamülmülk ise devlet eliyle ilk düzenli medreseleri Bağdat'ta 1067 tarihinde yaptırmıştır.³²

b. Nizamiye Medreseleri

³⁰ Nermin Şaman Doğan, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Ortaçağ'da Anadolu'nun Eğitim Mekânları: Selçuklu Medreseleri- Darüşşifalarından Örnekler, 28.sayı 28, 2013 s.431.

³¹ Doğan- Ege, *Din Eğitimi*, s. 25.

³² İsmail Yiğit, Ribat, *İslam Ansiklopedisi*, , Cilt 35, s. 76

Medreseler XI. Yüzyıldan itibaren kurulmaya ve gelişmeye başlamışlardır. Bunlar arasında en çok bilineni 1067 yılında Bağdat'ta Büyük Selçuklu veziri Nizamü'l -Mülk tarafından inşa edilen Nizamiye medresesidir. Bağdat dışında birçok ilde yine aynı isimle medreseler kurmuştur. Bunların başlıcaları Merv, Herat, Belh, Basra, İsfahan, Amül, Musul, Cizre (Ceziretü İbn Ömer) ve Rey gibi şehirlerde kurulan medreselerdir. Bu medreseler sayesinde ilmi seviyelerini yükselten Selçuklular, Şii Fatimiler'in Kahire'de kurdukları Ezher ve Darülhikme vasıtasıyla yürüttükleri propaganda faaliyetlerine karşı koyabilmişlerdir.³³

Nizamü'I- Mülk selefi Kunduri'nin takip ettiği Eşarfleri telîn ve Şaffîleri takip siyasetine son vererek, İslam dünyasının büyük âlimlerini Hamedan, Rey, Herat, İsfahan, Nişabur, Belh, Merv vb. şehirlerde kurduğu Nizamiye medreselerinde toplayarak Büyük Selçuklu Devleti'ni ilmin her dalına değer veren ve koruyan yüksek bir kuruluş haline getirmiştir.³⁴

Selçuklu veziri Nizamülmülk'ün kurduğu nizamiye medreseleri İslam eğitim tarihinde bir dönüm noktası olarak kabul edilir. O zamana kadar İslam dünyasının değişik bölgelerinde küçük çaplı medreseler bulunsa da Nizamiye Medreseleri, devlet tarafından kurulup desteklenmesi ve aynı eğitim anlayışının önemli merkezlere yayılması yönüyle bir ilk sayılabilir. O dönemde yaygın olan, dini inanç ve düşüncenin engellenmesi, bunun yerine Sünni düşüncenin yayılması, eğitimin devletin kontrolünde yapılması, devlet organlarında istihdam edilecek elemanlar yetiştirilmesi gibi unsurlar medreselerin kuruluş amaçları arasında sayılabilir. Nizamiye medreseleri, birçok ilim ve devlet adamının yetişmesine katkıda bulunurken özellikle, Şii hareketlerin ve inançların yaygınlaştığı bir ortamda, Ehl-i Sünnet düşüncesinin öncelikle ilim dünyasında, dolayısıyla geniş halk kitleleri arasında gelişmesi ve kurumlaşmasında önemli bir rol oynadığı söylenebilir. Nizamiye Medreseleri kurulmadan önce Sünnilerin temsilcisi olan Selçuklu devleti Şii'lere karşı sadece askerî yönden karşılık verebiliyordu. Ancak söz konusu fikirlere karşı düşünce mücadelesi verebilecek âlimlere de gerçekten büyük ihtiyaç vardı. Yine devletin farklı alanlarda ihtiyaç duyduğu kadrolara nitelikli elemanların yetişmesi için de böyle bir kurum zorunlu olmuştur. Çünkü devlet eski yapıya göre oldukça büyümüş özellikle kadılık,

³³Abdülkerim Özaydın, Nizamiye Medreseleri, *İslam Ansiklopedisi*, Cilt 33, s. 188

³⁴Nizamulmülk, *Siyasetname*, Çeviren: Mehmet Taha Ayar, Kültür Yayınları, s. 13.

fetva makamı ve kâtiplik gibi alanlarda ciddi derecede eleman ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Üstelik devlet tarafından kurulan ve kontrol edilen bir kurumda eğitim alanlar başka yerlerde eğitim alanlara göre daha itaatkâr ve devletine daha bağlı memurlar olacaktı. Bu sebeple bizzat devletin tesis edeceği bu medreseler, ihtiyaç duyulan personeller açısından büyük önem arz ediyordu. Tüm bunlarla beraber ilim adamlarını kontrol altına alma düşüncesi de medreselerin amaçları arasında yer almaktadır.³⁵ İşte böylesi bir ortamda Nizamiye medreselerinin kurulması elzemdi. Nizamü'l-Mülk'ün kurduğu medreselerde öğrenci ve müderrislerin giderleriyle beraber diğer ihtiyaçların da karşılanabilmesi için vakıflar kurulmuştur. Bu da verimli bir eğitimin yapılabilmesi için önemli faydalar sunmuştur.³⁶

Nizamiye Medreselerinin amaçlarını gerçekleştirebilmek için izlenen yöntemleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

1. Medreselerin kurulduğu yerlerin özenle seçilmesi: Nizamülmülk başta Abbasî halifeliğinin merkezi olan Bağdat'ta ve ardından da o dönemde Selçukluların merkezi olan Belh şehrinde bu medreseleri inşa etmiş ve ardından da Şii düşüncelerin yaygın olduğu Basra, Nişabur ve Taberistan gibi şehirlerde medreseler tesis etmiş tir. Özellikle bu şehirlerin tercih edilmesi, hilafetin ve Selçuklu devletinin merkezinin Ehl-i Sünnet'in kalesi haline getirilmek istenmesi ile Şii akımların yaygın olduğu şehirlerde Sünni âlimler aracılığıyla düşünce alanında mücadele alanı oluşturma gayretinden kaynaklanmaktadır.³⁷

2. Medreselerde ders verecek müderris ve âlimlerin dikkatle seçilmesi: Bu medreselerin amacına uygun hizmet sunabilmesi için ders verecek hocalar bizzat Nizamülmülk tarafından özenle seçilmiştir. Büyük çoğunluğunu ziyaret edip kendileriyle istişare ettikten sonra bu âlimlere özel medreseler açılmıştır. Nizamülmülk 'ün Ebu İshak eş Şîrâzî'yle görüştüktan sonra Bağdat'ta medrese açtırması ve burada Ebu İshak'ı baş müderris olarak görevlendirmesi, yine İmamü'l-Harameyn elCüveynî'yle görüştüktan sonra Nişabur'da bir medrese inşa ettirmesi ve

³⁵ Okumuşlar, *Ehl-i Sünnetin Kurumlaşmasında Nizamiye Medreselerinin Etkisi*, s. 139.

³⁶ Doğan ve Ege, *Din Eğitimi*, s. 24.

³⁷ Okumuşlar, *Ehl-i Sünnetin Kurumlaşması*, s. 140

buraya da el-Cüveynî'yi müderris olarak tayin etmesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.³⁸

3. Medreselerde takip edilecek müfredatın ve eğitim yönteminin belirlenmesi: Nizamiye Medreselerinde öncelikli olarak şâfiî fikhının okutulması vakıf belgesine kaydedilmiş ilk maddedir. Bunun en önemli sebebi ise Nizamülmülk'ün bu mezhebe müntesip olmasıdır. Daha sonraları akaidde Eşarî mezhebinin görüşlerinin temel alınması, bizzat Nizamülmülk tarafından müderrislerle istişare sonucu belirlenen temel kurallardandır. Bu sebeple medreselerde, İmam Şafiî'nin eserleri ve Ebu'l-Hasen el Eşarî'nin itikadî görüşleri temel müfredat kabul edilmiştir. Fıkıh ve akaid haricinde takip edilen dersler ise hadis, nahiv, dil ve edebiyat gibi alanlar olmuştur. Medreselerin vakfiyesinde Nizamülmülk, medresede ders verecek bir nahiv âliminin bulunmasını şart koşturmuştur.³⁹

4. Medreselerde eğitimin düzenli bir biçimde devam ettirilmesi için her türlü maddi imkânın sağlanması: Başta Nizamülmülk'ün şahsi gayretleri, ardından da medreselerin giderleri için ayrılan vakıflar ve gayr-i menkuller sayesinde Nizamiye Medreseleri oldukça geniş maddi imkânlara sahipti. Örneğin İsfahan'daki Nizamiye Medresesinin senelik geliri on bin dinar civarındaydı. Yine Nişabur'daki medresede müderrislerden öte, her bir öğrencinin şahsi odasının olduğu da kaynaklarda nakledilen bilgiler arasındadır. Bu imkânlara ek olarak Nizamiye Medreselerinin dâhilinde, hocaların ve öğrencilerin rahatlıkla yararlanabileceği, zengin kütüphaneler yapılmış ve buraların bakımıyla ilgilenecek özel görevliler de tahsis edilmiştir. Bu kütüphanelere özel olarak ilgilenen Nizamülmülk, öncelikle Bağdat Nizamiyesi olmak üzere kütüphanelerin her türlü ihtiyaçlarıyla bizzat kendisi ilgilenmiştir. Nizamülmülk, müderris atama yetkisini kendisinde bulundursa da vakıfların yönetim yetkisini tamamen müteveli heyetine devretmiştir. Böylece devletin medrese üzerindeki otoritesinin kontrol altına alınması garanti altına alınmıştır. Sonuç olarak da o dönemde artan İslami düşüncenin çeşitliliğine ayak uydurmak için İslami bilgiye ilginin artmasına uygun olarak biçimlendirilen bir eğitim oluşturulmuştur. Nizamiye Medreselerindeki müderrislerin statüsü diğer eğitim kurumlarından farklıydı. Diğer kurumlar olan mescit ve camilerde müderrisler tam dönemli yani ölüncüye kadar

³⁸ Okumuşlar, *Ehl-i Sünnetin Kurumlaşması*, s. 141

³⁹ Okumuşlar, *Ehl-i Sünnetin Kurumlaşması*, s. 141

görevlendirilmekte iken Nizamiye 'de bu uygulama yoktu, müderrisler isteğe göre kurucu durumunda olan Nizamülmülk ya da vakıf mütevellisi tarafından- atanıyor veya azlediliyordu. Bu durum atamalarda siyasi görüşlerin etkinliğine dayanan sakıncalar oluştursa da öğretim elemanlarının daha verimli çalışmaları ve böylece daha iyi bir eğitim yapılabilmesi için medreseleri belli bir müderrisin otoritesine bağlanmama açısından önemli bir yeniliktir.⁴⁰

4. Osmanlı Döneminde Medreseler

Anadolu'da hüküm süren devletlerden özellikle Büyük Selçuklular ve Anadolu Selçuklu Devleti, çeşitli şehirlerde medreseler yaptırmışlardı. Bu medreseler gerek teşkilat ve gerekse idari bakımdan daha sonra kurulacak olan Osmanlı medreselerine örneklik teşkil etmiştir. Osmanlı medrese sisteminin, Memluk ilmi geleneğinden etkilendiğini de söylemek mümkündür. İlk Dönem Osmanlı Medreselerinde hem eğitim hem de mimari açıdan kendilerinden öncekilerin örnek alındığı ve daha da geliştirildikleri görülür. Osmanlı, fethettiği topraklardaki Anadolu Selçuklu ve Beylikler Dönemi'nden kalan medreseleri, vakfiyelerinde herhangi bir değişiklik yapmadan kullanmaya devam etmiştir. Bu medreselerden önce Osmanlılarda eğitim-öğretim faaliyetlerinin nasıl yürütüldüğüne ilişkin bugün elimizde hemen hemen hiçbir kanıt bulunmamaktadır. Ancak bu hususta cami ve mescitlerin önemli bir rol oynadıkları hem ibadet hem de eğitim-öğretim yeri olarak hizmet verdikleri çok güçlü ihtimaldir.⁴¹

Osmanlı Devleti, kuruluşunun ilk yıllarından itibaren, medrese yapılanmasına oldukça önem vermiştir. Ancak Osmanlı'nın ikinci Sultanı Orhan Gazi'nin 1331 yılında İznik'te kurduğu İznik Orhaniyesi adındaki medreseden önce Osmanlı'da herhangi bir medresenin varlığına dair bir belirti yoktur.⁴²

Medrese kurma faaliyeti sonraki padişahlarca da devam ettirilmiş ve Bursa, medreselerin merkezi haline getirilmiştir. I. Murat'ın Çekirge 'de, Yıldırım Bayezid'in Yıldırım Bayezid Camii yanındaki medresesi ve Darüşşifası, Çelebi Mehmet'in Yeşil

⁴¹ Fahri Unan, Bir Âlimin Hayat Hikâyesi ve Klasik Osmanlı Eğitim Sistemi, Otam Dergisi, c. 8, s. 371.

⁴² Kenan Yakuboğlu, *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi*, Gökkuşbu Yayınları, 1. Baskı, İstanbul 2006, s. 38-76.

Medresesi ve II. Murat'ın Muradiye Medresesi gibi medreseler, Bursa'da kurulan eğitim ve öğretim kurumlarına örnek gösterilebilir. Kuruluş döneminden Fatih Sultan Mehmed devrinin başlangıcına kadar büyük şehirlerden Bursa'da yirmi beş, Edirne'de on üç, İznik'te dört olmak üzere toplam kırk iki medresenin kurulduğu bilinmektedir.⁴³

İlk medreselerin daha çok Osmanlı Padişahları tarafından, onların emirleriyle kurulmuş olduğu bilinmektedir. Osmanlılar devletin yeni şekil almaya başladığı dönemlerde ilk müderrislerini ve hocalarını eski Anadolu Selçuklu kültür merkezlerinden, (Konya, Kayseri gibi şehirlerden) Büyük Selçuklu Devleti'nin zamanında hüküm sürdüğü İran'dan ve Mısır'dan âlimler getirterek, oluşturmuşlardır. Buna örnek olarak Orhan Bey döneminde İznik'in ele geçirilip başkent olmasından sonra devletin ilk medresenin burada kurulup, bu medresenin başına Şerafettin Davud-i Kayseri'nin getirilmesi verilebilir.⁴⁴

1326'da Bursa'nın fethinden sonra, halk arasında manastır diye bilinen, medreseler yapıldı. Edirne'nin ele geçirilmesiyle birlikte başkent buraya naklinden sonra 3 şerefeli medreseler dediğimiz medreseler inşa edildi. Sahn-ı Seman medreselerine kadar en yüksek seviyedeki medreseler bu medreselerdi. Osmanlı medrese zincirine son altın halkayı takacak olan ise Kanuni Sultan Süleyman olacaktır.⁴⁵

Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ile birlikte siyasal gelişmeye ek olarak kültürel faaliyetlerin de geliştiğini görürüz. Osmanlılarda ilk medrese 1330 tarihinde Orhan Bey tarafından o tarihte küçük bir beyliğin merkezi olan İznik'te yapılmış ve buraya ilk müderris olarak Türk âlim ve mütefekkirlerinden Şerefüddin Davud b. Mahmud b. Muhammed el-Kayseri ile Konya'da Siraceddin Urûmî'nin talebesi olan Taceddin Kürdî atanmıştır. Bununla beraber bazı kaynaklarda ilk Osmanlı Medresesinin İznik'ten önce İzmit'te fethi müteakip yine Orhan Gazi tarafından kurulduğunu, ancak İzmit'in memleket merkezinin uzağında olması sebebiyle fazla tanınmadığı belirtilmektedir. İznik'te ikinci medrese Orhan Gazi'nin oğlu Süleyman Paşa tarafından yaptırılmıştır. Süleyman Paşa da medresesine İznik şehrinde bir

⁴³ Sabahattin Bala, Bir Eğitim Kurumu Olarak Şark Medreseleri, *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Diyarbakır 2012.

⁴⁴ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK, Ankara 1984, s. 1.

⁴⁵ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, s. 1.

bostan, kale içinde bir bağ ve kuyunun gelirini vakıf olarak ayırmıştı. Orhan Gazi zamanında İznik'te kurulan bir diğer medrese ise Mevlâna Alâeddin Medresesi'dir. Osmanlı devletinin kuruluşundan (1299) Fatih'in tahta çıkışına kadar geçen bir buçuk yüzyıllık bir sürede Osmanlılarda, Selçuklu medreselerinde olduğu gibi eğitime devam etmiştir. Fatih Sultan Mehmed'in tahta geçiş tarihinde (1451) medreselerin sayısı toplam 49'u bulmuştur. Bu medreselerin vakfiyelerinden, hangi ilmlerin ve kitapların okutulduğu kesin olarak belirlenemese de eldeki mevcut verilerden, müfredatlarının bu medreselerin yapımlarına kısmen etki ettiklerini söylemek mümkündür.⁴⁶

Bu dönemden itibaren medrese yapımı farklı bir boyut kazanmış ve Sahn-ı Semân ismi ile dönemin en donanımlı medreseleri inşa edilmiştir. Bu medreselerin yüksek tahsil ve talebe yetiştirmek için toplam on altı bölümü bulunmaktaydı.⁴⁷

Osmanlılarda çok geniş çaplı medrese kurma faaliyetlerine Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566) zamanında da devam edilmiştir. Süleymaniye Medreselerinin kurulması ile bu dönem taçlandırılmıştır.⁴⁸ Sahn-ı Seman medreseleri, Süleymaniye Medreselerinin kuruluşuna kadar geçen sürede medrese hiyerarşisinin en üstünde bulunurken, Süleymaniye Medreseleri, kuruluşuyla beraber bu hiyerarşide en üstte yer almıştır.⁴⁹

Osmanlı medreselerinde ders okutan müderrislerin bağlı oldukları kurum Şeyhülislamıdır. Bunun dışında medreseler vakıflara bağlı olduklarından idareleri, talebe kayıtları, müderris atamaları ve masraflarının karşılanması da vakfiyelerin belirtmesiyle düzenlenmiştir. Medreselerin en önemli birimi olan müderrislik, Osmanlı ilmiye teşkilatında da önemli bir yer teşkil etmekteydi. Belli tahsil aşamalarından geçtikten sonra en alt medrese derecesi olan haşiye tecrid medreselerinden tedris faaliyetlerine başlayan müderrislerin yükselerek Şeyhülislamlığa kadar çıkma ihtimalleri vardı. Medrese tahsilini tamamlayıp icazet alan talebe, Anadolu'da görev almak isterse Anadolu Kazaskerine, Rumeli'de görev

⁴⁶ Ayşe Zişan Furat, Eğitim-Mimari İlişkisi Açısından Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı: 8, İstanbul 2003, s. 185.

⁴⁷ Ülker Öktem, *Osmanlı Medreselerinde Felsefe*, Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırmaları ve Uygulamaları Merkezi, Ankara 2004, s. 274.

⁴⁸ Doğan ve Ege, *Din Eğitimi*, s. 27.

⁴⁹ Baltacı, XV- XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri, s. 157.

almak isterse Rumeli kazaskerinin belli günlerdeki meclislerine devam eder ve adını mülâzemet defterlerine yazdırarak atama sırasını beklerdi. Sırası gelen müderris otuzlu medreselerde başladığı müderrisliğe yükselerek kırklı, ellili, Sahn, Süleymaniye medreselerinde müderrisliğe devam edebilirdi. Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar en yüksek müderrislik mertebesinde bulunan Sahn müderrisleri ve ellili medrese müderrisleri mevleviyet makamında bulunup istemeleri halinde beş yüz akçeli kadılıklara geçebilirlerdi. Yine müderrislik için tayin bekleyen yeni mezun, askeri sınıfa geçmek isterse bu da kendisi için mümkündü. Müderris tayinleri Fatih Kanunnamesinde geçtiği üzere kazaskerlerin padişaha sunması üzerine yapılırken XI/XVII. yüzyılın ortalarından itibaren kırk akçe yevmiyeye kadar olan medreselerin müderrisleri kazaskerler; daha yüksek dereceli medreselerin müderrisleri ise şeyhülislam tarafından atanmaya başlandı.⁵⁰

Osmanlı medreselerinde uygulanan programda yer verilen öğretim konuları açısından daha önce uygulanan medrese programlarından çok da farklı değildir. Medrese programlarında başta Arapça olmak üzere Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam, gibi dini ilimlerle beraber Matematik ve Fen dersleri de öğretilmiştir.⁵¹

a. Sahn-ı Seman Medreseleri

Sahn-ı Seman, 867'de (1463) inşasına başlanan medrese külliye içinde yer alan eğitim kurumlarının adıdır. Adını yapımı 875'te (1470) tamamlanan sekiz yüksek dereceli medreseden almaktadır. Caminin iki tarafında dörder adet sıralandığından ihtisas medreselerine "semaniye" (sekiz) ismi de verilmiştir. Nişancı zade Mehmed ve Hoca Sadeddin Efendiler bunları "medrese-i aliye" olarak belirtmektedir. "Sahn" kelimesinin nereden geldiği ise kesinleşmiş değildir. Sahnın "düz yer, geniş saha, avlu" gibi manalara geldiği, külliyenin Bizans'tan kalma Havariyyün Kilisesi harabelerinin temizlenip düzlük haline getirildiği alana yapılması dolayısıyla bu ismin verildiği söylenmiştir. Bir diğer rivayete göre şehrin tam ortasında bulunmasından dolayı bu adın verildiği görüşü de ileri sürülür. Külliyedeki medreseler Semaniye (Medaris-i Semaniyye, Sahn) ve Tetimme olarak ikiye ayrılır. Sahn medreselerinin caminin

⁵⁰ Ahmet Aydın, *Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun İlanının Arefesinde Medrese-Mektep Bağlamında Din Eğitimi Tartışmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 14.

⁵¹ Doğan ve Ege, *Din Eğitimi*, s. 27.

sağında Marmara tarafında yapılanına Akdeniz, solunda Haliç tarafında yapılanına Karadeniz medreseleri adı verilir. Her medresede bir meydan etrafında on dokuz oda ve bir dersane içerir. Odaların genişliği yaklaşık 4 metre karedir. Her odanın bir penceresi, bir ocağı, kandil yeri ve bir rafı bulunmaktadır. Zeminler tuğla ile kaplıdır. Her medrese dershanesinin arkasındaki geniş avlularda dörder hela ve gusülhane mevcuttur. Fatih medreseleri iki tek ve bir çift olmak üzere belirli bir üslupta inşa edilmiştir. Her iki tarafın başında ve sonunda yer alan medreseler tek, ortadakilerse birbirine bitişik haldedir. Kible yönünden başlamak üzere birinci medreselere Baş Kurşunlu, ortada Baş Kurşunlu tarafındakilere Çifte Baş Kurşunlu, bitişiginde olanlara Çifte Ayak Kurşunlu sonrakilere ayak Kurşunlu ismi verilir. Medreseler zaman zaman buralarda ders veren ünlü müderrislerin ismiyle anılmışsa da bu tür isimlendirmeler geçici olmuştur. Medresenin on dokuz odasından ikisi müderrislere, ikisi hizmetlilere, diğerleri talebeye tahsis edilmiştir. Oda sayısı toplamı 152'dir. Sadece öğrenciye ayrılan oda sayısı 120'dir.⁵²

Osmanlı medreselerinde ciddi anlamda teşkilatlanma Fatih döneminde gerçekleşmiştir. Fatih, İstanbul'u alıp Sahn-ı Seman Medreselerini kurduktan sonra bir teşkilatlanmaya gidilmiştir. Öyle ki, Sahn-ı Seman Medreselerinin inşasından sonra medreselerin dereceleri; Haşiye-i Tecrid (Yirmili), Miftah (Otuzlu), Kırklı, Hariç, Dâhil ve Sahn-ı Seman şeklinde bölünmüştür.⁵³

Fatih Sultan Mehmet, 1471'de, İstanbul'da Sahn-ı Seman medreselerini yaptırdığı zaman, programlarıyla da ilgilenmiş, yalnız konuları ve bilim dallarını değil, hangi bilim dalında hangi kitabın okunması gerektiğini de ayrıntılarıyla belirtmiştir. Programında "felsefe" adının geçtiği Sahn-ı Seman medreselerinde, haftada birer saat felsefe ve mantık dersleri bile verilmiştir. Fatih medreselerinin ders programları ve burada okunan ders kitaplarıyla ilgili olarak elimizde birtakım rivayet ve ifadelere dayalı çeşitli veriler bulunmakta ise de, söz konusu medreselerin uzun tarihleri içerisinde bu programların nasıl bir değişim veya gelişim gösterdiği hususunda, ne yazık ki ayrıntılı bilgiye sahip değiliz. Genel olarak, Osmanlı medreselerinde nasıl bir program uygulandığı ve hangi kitapların okutulduğu konusu, birçok araştırmacı

⁵²Mehmet İpşirli, Sahn-ı Seman Medresesi *İslam Ansiklopedisi*, , Cilt 28, s. 328.

⁵³Tunay Karakök, Yükseköğretim Kurumu Olarak Osmanlı'da Medreseler, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c: 2, sayı: 2, 2013, s. 217.

tarafından araştırılmıştır. Fakat bu araştırmaların çoğu ve eldeki veriler, farklı medreselere göre, bütünlük arz eden bir program oluşturacak bütünlükten uzaktır. Dolayısıyla, günümüzde, Fatih medreselerinin ve diğer Osmanlı medreselerinin tedrisat programlarını tam olarak ele alan müstakil bir eser bulunmamaktadır.⁵⁴

b. Süleymaniye Medresesi

Osmanlı padişahı I. Tarafından Süleyman yaptırılan Süleymaniye Külliyesi içerisinde bulunan medresedir. Külliye 1551-1557 arasında yapılmıştır. Külliye, medrese-i evvel (ilk), sani (ikinci), salis (üçüncü) ve râbi' (dördüncü) isimleriyle dört medrese, bir tıp medresesi ve darüşşifa ile dar'ül-hadisten müteşekkildi. Burası Osmanlı Devleti'nin eğitimde zirve noktası olarak belirtilmektedir.⁵⁵

Osmanlı daha önce yapılan Ayasofya ve Sahn-ı Seman medreseleri sayesinde ilim hayatında İslam dünyasında egemen konumda idi. 16. yüzyıla kadar medreseler arasında en yüksek konum Ayasofya Medresesi'ne aitti. 60 akçe ücret karşılığında çalışan müderrisler burada görev yapıyordu. Sahn-ı Semân medreselerinde 50 akçe ücretli müderrisler görev yapmaktaydı. 16. yüzyılda Süleymaniye medreseleriyle bu tasnif yeniden oluşturuldu. 16. yüzyılında Süleymaniye'nin inşası ile medreseler arasında şu hiyerarşi oluştu: Dâr'u'l hadis-i Süleymaniye, Hamis-i Süleymaniye, Musile-i Süleymaniye, Hareket-i Altmışlı, İbtida-i Altmışlı, Sahn-ı Seman, Musile-i Sahn, Hareket-i Dahil, İbtida-i Dahil, Hareket-i Haric, İbtida-i Haric. Derslerin görüldüğü yer büyükçe bir oda boyutlarında ve genellikle kubbelidir. Zemin hasır veya kilimle örtülüdür. Öğrenciler minderler üzerine ders görür, müderris büyükçe bir rahle arkasından dersini verir. Süleymaniye ve Fatih medreselerinin her birinde tam merkezde birer dersane bulunmaktadır. Medrese avlusunda çoğunlukla bir kuyu, müstakil suyu olan medreselerde ortada bir şadırvan veya sebil bulunmaktadır. Bunun dışında çamaşırhane, gusülhane, abdesthane de bulunur. Medreselerde haftanın beş günü ders verilir, salı ve cuma günleri tatildir. Medresede dersler sabah ve ikindi namazı sonrası olmak üzere iki aşamada yapılırdı. Esas dersler sabahleyin olurdu.

⁵⁴Öktem, *Osmanlı Medreselerinde Felsefe*, s. 276.

⁵⁵ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri II*, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 1999, s. 357.

Hücre denilen medrese odaları genellikle icazet alma seviyesine gelmiş kıdemli, yetenekli danişmend denilen öğrencilere tahsis edilirdi. Bu tarihte Süleymaniye Medreselerinde toplam 131 hücrede on bir müderris, iki bevvab ve bir naib dışında 223 kişi oturmakta olup bunların 128'i hücre sahibi talebe, doksan ikisi refik ve yeni öğrencilerden oluşurdu. Aynı tarihte İstanbul'daki medrese odalarında kalan 2947 talebeden 1193'ünün tek başına, 1097'sinin ikişer kişi, 403 talebenin üçer kişi, altmış dokuz kişinin ise dört beş kişi olarak bir odayı paylaştığı bilinmektedir.⁵⁶

Fatih'in medreselerinde okutulan ilimler arasında Tıp ve Riyaziyyat bulunmamaktaydı. Bir bakıma bu eksikliği kapatmak ve imparatorluğun gücünü de vurgulamak adına Süleymaniye Camii ile birlikte Süleymaniye medreseleri inşa edildi. Süleymaniye Camii, I. Süleyman adına 1550-1556 yılları arasında İstanbul'da Mimar Sinan tarafından yaptırılan camidir. Mimar Sinan'ın kalfalık devri eseri olarak nitelendirilen Süleymaniye Camii medrese, kütüphane hastane, hamam, imaret ve dükkânlardan müteşekkil olan Süleymaniye Külliyesi'nin bir parçası olarak inşa edilmiştir.⁵⁷

C. CUMHURİYET ÖNCESİ MEDRESELERİN GERİLEME NEDENLERİ

Medreselerin bozulması ve gerilemesini iki aşamada incelemek mümkündür. Bunlardan birincisi Osmanlı'nı son dönemlerindeki siyasi çalkantılarla beraber medrese kurumunun çökmeye başlamasıdır.

1. Eğitsel Nedenler

Medreselerin bozulmasındaki sebeplerin başında öğretim yapısı ve biçiminden ziyade içerik sorunu göze çarpmaktadır. Ortaçağda İslam medreseleri rasyonel eğitim yaptırırken Avrupa üniversiteleri skolastik bir eğitim sistemi benimsemişlerdi. Zaman içerisinde oralarda modern bilimin temelleri atılırken bizim medreseler skolastisizme düşüp gerilemişlerdir.⁵⁸

⁵⁶ Kadir Pektaş, Süleymaniye Medresesi, *İslam Ansiklopedisi*, Ankara 2010, Cilt 38, s. 123

⁵⁷ Uzunçarşılı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, s. 33.

⁵⁸ Mehmet Akgül, *Türkiye'de Din ve Değişim*, Ötüken Yayınları, İstanbul, 2002, s. 141.

XVI. yüzyılın sonlarına geldiğimizde hem müderris kalitesi itibariyle hem de talebelerin nitelikleri ve seçilme tarzları cihetiyle medreseler bozulmaya başlamıştır. Bunları şöylece maddelendirmek mümkündür.

- Akli ilimlerin tamamen bırakılarak yerine sadece nakli ilimlerin öğretilmeye başlaması
- Medreseler kanununa aykırı yapılan usulsüzlükler (tayinlerde rüşvet, iltimas, büyük ulema çocuklarının öncelenmesi, ihmalkârlık)
- Ehl-i ilim ile cehilin derece ve kıymetinin ölçülememesi.⁵⁹

2. Ekonomik Nedenler

Cumhuriyet dönemi medreselerinin ekonomik anlamda bağımsızlıklarını kazanamamaları, bölge insanların verdikleri zekatlarla ayakta kalmaya çalışmaları medreselerin sonunu hazırlayan nedendir başında sayılabilir.⁶⁰

Genel olarak Osmanlı medrese teşkilatındaki bozulmaları II. Selim devrine kadar (1566-1575) götürmek mümkündür. II. Selim Edirne’de Selimiye Medresesi (980/1572-73) yaptırarak müderrisine günlük 70 akçe vermekle Süleymaniye Daru’l-Hadis’i dışında Süleymaniye Medreseleri’nin üstünde bir konum meydana getirmiştir. III. Murad devrinde (1575-1595), Manisa’da Muradiye Medresesi (1000/1591-92) inşa edilip müderrisine 70 akçe maaş bağlanmıştır. Yine bu devirde İstanbul’da Divan Yolu’nda Sinan Paşa Daru’l-Hadisi(1001/1592-93) tesis edilerek müderrisine günlük 130 akçe maaş bağlanmış ve bu medrese böylece Süleymaniye Daru’l-Hadis’inin pâyeye olarak üzerine çıkmıştı. III. Mehmed devrinde ise Medine’de 1005/1596-97’de yeni bir medrese yaptırılarak müderrisine günlük 150 akçe verilmek suretiyle 16. asrın en yüksek pâyeli medresesi tesis edilmiştir.⁶¹ Bu durum medrese hocaları arasında rahatsızlığa neden oluyordu.⁶²

⁵⁹ Baltacı, *XV- XVI. XV- XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, s. 64.

⁶⁰ M. Halil Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, Beyan Yayınları, 2009, s. 173.

⁶¹ Baltacı, *Fatih Sultan Mehmed Devri İlim Hayatı ve Sahn-ı Semân Medreseleri*, s. 50.

⁶² M. Halil Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, Beyan Yayınları, 2009, s. 173.

3. Siyasal Nedenler

Medreselerin gerilemesindeki sebepleri sadece medreseler açısından ele almak doğru değildir. Medreselerin gerilemesinin en önemli sebep olarak İslam medeniyetinin durgunluk ve çöküntü içinde olması zikredilebilir.⁶³

III. Selim (1761-1808) ile başlayan batılılaşma ve Osmanlı/Türk modernleşmesi meşrutiyet dönemine geldiğimizde, birçok alanda olduğu gibi eğitim alanında da çok yoğun fikir tartışmalarına sahne olmuştur. Bu bakımından son derece üretken bir dönem olmuştur. Ne var ki I. Dünya Savaşı'nın Osmanlı toplumunda ve devlet kurumlarında meydana getirdiği tahribatlar nedeniyle medreselerin ıslahına yönelik yapılan birçok girişim sonuçsuz kalmıştır. Nitekim savaş şartları altında yapılan reformlar ne kadar mükemmel olursa olsun, bu reformları uygulayacak eleman ve uygulanmasını sağlayacak maddi imkân olmadığı için kâğıt üzerinde kalmaya mahkûm olmuştur. Tüm bu sebeplerden dolayı Osmanlı'da medrese sistemi yavaş yavaş etkisini kaybederek yerini batı tarzı okullara bırakmaya başlamıştır. Yapılan düzenleme çalışmaları savaş döneminin ve maddi imkânsızlıkların da etkisiyle İstanbul dışındaki medreselere istenilen seviyede uygulanamamıştır. Bunun üzerine 8 Mayıs 1921'de TBMM tarafından Anadolu medreselerine Darülhilafe medreselerinin modelini uygulamak üzere Medâris-i İlmiye Nizamnâmesi hazırlanmış ancak maddi imkânsızlıklar yüzünden uygulanamamıştır. Ankara Hükümeti'nin hazırladığı bu düzenleme medreseler hakkındaki son ıslahat çalışması olmuş ve kapatılmalarıyla sonuçlanan Tevhidi Tedrisat Kanunu'na kadar başka bir düzenleme denenmemiştir. Bu son yapılan düzenlemelerin de nasıl sonuçlar vereceğini tespit gösterecek zaman medreselere tanınmamıştır.⁶⁴

Yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti'nin yapısı gereği, toplumsal değişimin uygulayıcıları açısından, eğitimin siyasal niteliğinin işletilmesi ve eğitimde de reformlara gidilmesi, gerekli doğal bir süreçti. Eğitimin siyasal niteliği, onun devletin bir işlevi olmasından ileri gelmektedir. Siyasi bakımdan eğitimin başlıca

⁶³ Akgül, *Türkiye'de Din ve Değişim*, s. 142.

⁶⁴ Mustafa Öcal, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, s. 70, 73.

görevlerinden birisi de mevcut siyasal sisteme/devlet düzenine bağlılığı sağlamaktır.⁶⁵ Bu nedenle olsa gerek, söz konusu dönemde, eğitime dair meclis içinde ve dışında yoğun tartışmalar yaşanmış ve nihayet 1924'te Tevhid-i Tedrisat Kanunu kabul edilmiş, ülkedeki bütün eğitim kurumları Maarif Nezareti bünyesinde toplanmıştır. Daha sonra dönemin Maarif Bakanı Vasıf Çınar, kanuna dayanarak⁶⁶ bütün medreseleri resmi olarak kapatmıştır.

4. Sosyal Nedenler

Medreselerin resmi olarak kapatıldığı ancak illegal olarak devam ettiği Cumhuriyet döneminde medreselerin rolünü bitiren ve zaman içerisinde Osmanlı'dan miras kalan itibarını da sıfırlayan sosyal sebepleri şöyle açıklayabiliriz.

1. Cumhuriyet dönemi medrese mensuplarının organize olamayıp bir araya gelme kültüründen uzak olmaları. Zaman içerisinde sayıları giderek azalan medreseler birbirleriyle iletişimsizlikleri yüzünden iç disiplinlerini kaybetmiş ve her birisi bozulma sürecine girmiştir.

2. Devletin medreselerden desteğini çekmesiyle birlikte medrese mezunlarının iş bulamaması. Oluşan din adamı ihtiyacı medrese mezunlarından değil de İmam Hatip okullarınca karşılanmaya başlanınca medreselere ilgi azalmıştır.

3. Medreselerin çağın gereklerini kavrayıp kendisini yenileyememesi. 200-300 sene önceki müfredatla eğitim yapmaya çalışan medreselerin müfredatından matematik, felsefe, astronomi gibi dersler çıkartılmıştır. Buna ilaveten kalan dini derslerden tefsir, hadis, gibi derslerin yeterince okutulmayıp sadece Arapça ve mantık üzerine kurulu bir müfredatın uygulanması, toplumun ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmıştır.⁶⁷

Sonuç olarak asırlarca bir eğitim kurumu olarak hizmet veren medreselerin işlevselliğinde zaman içerisinde azalma ve gerileme yaşanmıştır. Yukarıda sayılan nedenler bu süreçte etkili olmuştur. Ayrıca toplumsal hayatın diğer kollarında yaşanan olumsuzluklardan medreseler de etkilenmiştir.⁶⁸

⁶⁵ Mahmut Tezcan, *Eğitim Sosyolojisi*, 11. Baskı, Ankara 1997, s. 54.

⁶⁶ Mustafa Öcal, *Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*, Önder yay. I. Baskı, İstanbul, 2011, s. 4.

⁶⁷ M. Halil Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 173-174.

⁶⁸ Erol Güngör, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Yayınları, 2006, s. 46.

D. CUMHURİYET DÖNEMİ MEDRESE EĞİTİMİ

1. Tevhid-i Tedrisat Kanunu ve Medreselere Etkisi

Çalışmamızın bu kısmına kadar medreselerin kuruluşundan Cumhuriyet dönemine kadar geçirdiği süreçleri anlatmaya çalıştık. Cumhuriyetin ilanıyla birlikte hazırlanan Tevhidi Tedrisat yasası, 3 Mart 1924'te Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından kabul edilmiş, 6 Mart 1924'te Resmî Gazetede⁶⁹ yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

Tevhidi Tedrisat yasasının ilk üç maddesi uyarınca bütün medrese ve mektepler Millî Eğitim Bakanlığı'na bağlanmıştır. 4. madde ise yeni kurulan Cumhuriyette üniversitelerde dini eğitimin nasıl olacağını açıklar niteliktedir. Tevhid-i tedrisat kanunu şu ifadeleri içermektedir: "Maarif Vekâleti, yüksek diniyat mütehasısları yetiştirmek üzere Daru'l-Funun'da bir ilahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hıdemat-ı diniyyenin ifası vazifesi ile mükellef memurların yetişmesi için ayrı mektepler küşat edecektir." Bu madde ile Maarif Vekâleti'ne (Millî Eğitim Bakanlığı'na) ilahiyat fakültesi ve imam-hatip liseleri açma görev ve yetkisi verilmiştir.⁷⁰ Böylece tüm medreseler resmi olarak kapatılmış ve medreseler gayri resmî kurumlar olarak yaşamlarını sürdürmeye başlamıştır.⁷¹

Tevhid-i Tedrisat Kanunu ile birlikte Türkiye'de medreseler kapatılınca bundan en çok din eğitimi etkilenmiştir. Bu durum toplum tarafından önemsenmiş ve din eğitimi boşluğunun doğurduğu sonuçlar dönemin siyasetçilerine iletilmiştir. Dönemin siyasetçileri bu talepleri yerine getireceklerine dair konuşmalar yapmışlardır. Halkın taleplerinin başında, kendilerinin dini yaşamak ve öğrenme özgürlüğüne kavuşturulma isteği geliyordu. Çünkü tek parti yönetimi döneminde din eğitimi ve öğretimi yasaklandığı için toplumda önemli sorunlar yaşanıyordu. Ezanın 1932'de Türkçeye çevrilmesi ve o tarihten itibaren Türkçe okunması toplumda büyük bir tepkiyle

⁶⁹ Bkz: *Resmî Gazete*, 6. 3. 1340, s. 63, t. 3, c. 5, s. 322.

⁷⁰ Doğan ve Ege, *Din Eğitimi*, s. 216.

⁷¹ Çiçek, *Şark Medreselerinin*, s. 8.

karşılanmıştı. Bazı köy ve kasabalarda ölen insanların cenazesini kaldıracak din görevlileri dahi bulunamaz hale gelmişti.⁷² Cumhuriyet Gazetesinin başyazarı Nadir Nadi bu sorunu: “Köyler imamsız, camiler müezzinsiz kaldı.” sözüyle dile getirmiştir. Bu durum TBMM'de ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin 2 Aralık 1947'de toplanan 7. Kurultayının gündemine gelmiştir.⁷³ Yapılan müzakereler sonuçsuz kalınca toplum bu konudaki talebini diğer siyasal görüş mensuplarına iletmiştir. Diğer toplumsal talepler yanında din ve din eğitimi özgürlüğü talebinin Demokrat Parti'nin kurulup güçlenmesine zemin hazırladığı söylenebilir. Demokrat Parti iktidara gelince toplumun din ve vicdan özgürlüğü, dini devlet kurumlarında öğrenme isteği gibi konularda bir rahatlama görülmüş ancak bu rahatlama medreselerin kapatılmasından doğan din eğitimi boşluğunu kapatmada yeterli olamamıştır.

2. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Kurulduğu Bölgeler

Tevhidi Tedrisat yasasının ilk üç maddesi uyarınca bütün medrese ve mektepler Millî Eğitim Bakanlığına bağlanmıştır. Bu yasa ile illegal duruma düşen medreseler yeni kurulan devletin etki alanının en az olduğu bölgeler olan Doğu ve Güneydoğu Anadolu ile Karadeniz bölgesinin doğu taraflarında hayatta kalma mücadelesi vermişlerdir. Yani medreseler, varlıklarını sürdürebilmek için şehir merkezlerinden kırsala doğru çekilmiştir. Çünkü bu bölgeler coğrafyaları itibariyle dağlık ve bu sebeple ulaşımın sıkıntılı olduğu yerlerdi. Hal böyle olunca bu bölgeler, orada yaşayan insanlar haricinde pek fazla kimse tarafından bilinmezdi. Dolayısıyla devletin merkezine uzak olmanın verdiği rahatlıkla bu yörelerde medrese eğitime göz yumulduğu söylenebilir. Bu yörelerdeki medreselerin halkın desteğiyle faaliyetlerini sürdürüp devletle herhangi bir organik bağı bulunmaması, yöneticilerin göz yummasında etkili olmuştur. Yüzyıllardan beri Anadolu'nun çok çeşitli yörelerinde, bilhassa Doğu ve Güneydoğu Bölgelerinde hemen hemen her köy ve ilçede büyüklü küçüklü medreseler bulunurdu. “Hücre” diye tabir edilen bu medreseler bölgenin hem ilkokulu hem lisesi hem de üniversitesi durumundaydı.⁷⁴

⁷² A. Hamdi Akseki, *Din Tedrisatı ve Din! Müesseseler Hakkında Bir Rapor*, Dem Dergisi, c. 5. sayı: 101, s. 19-20, 1951.

⁷³ *CHP Yedinci Kurultay Tutanağı*, Ankara 1948, s. 457.

⁷⁴ Sadrettin Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, Beyan Yayınları, s. 42.

Tevhidi Tedrisat yasasından sonra Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde Kürt nüfusun çoğunlukta olduğu yerlerdeki medreseler Suriye ve Irak'ın kuzey bölgeleriyle ilmi bağlarını hiçbir zaman koparmadılar. Böylece bu medreselerde hoca sıkıntısı da çekilmedi. Çünkü özellikle Kuzey Irak medreseleri tahsil, ilmi seviye ve yetkin alimlerin bulunması yönüyle o dönemde kabul görüyordu. Özellikle Kuzey Irak medreselerinde öğrenim görmek bir prestij vesilesi olabiliyordu.⁷⁵

1950'li yılların siyasi gelişmeleri ve toplumsal yansımaları neticesinde kırsalda faaliyet gösteren medreselerin eğitim ve öğretim faaliyetlerinde bir rahatlama yaşandı. Demokrat Partinin iktidara gelmesiyle medreseler faaliyetlerini daha özgür bir şekilde yürütmeye başladı. Medreseler açısından, Cumhuriyet sonrası siyasi sürecin ikinci önemli dönüm noktası 1980'li yıllar ve sonrasıdır. 12 Eylül 1980 ihtilalinden sonra medreselerin birçoğu kapandı. Ayakta kalanlar da kısıtlı imkanlarla varlıklarını sürdürmeye çalıştı. Bu süreçten sonra medrese eğitim modelinin büyük şehirlere doğru yayıldığı görülmektedir. Kırsaldan büyük metropollere doğru gerçekleşen göç dalgası medrese eğitimini de etkilemiştir. Büyük şehirlerde medrese adıyla değil de vakıf, dernek gibi sivil toplum kuruluşları bünyesinde faaliyet gösteren medrese benzeri eğitim kuruluşları oluşmuştur. Son on yıllık süreçte medreseler için yeni bir dönem başlamıştır. Devletin henüz resmi bir statü vermemesine rağmen üzerlerindeki siyasi baskının kalkması vakıf ve dernekler bünyesinde faaliyetlerini sürdüren medreseleri rahatlatmıştır. Bu rahatlık benzer eğitim kurumlarının artmasına neden olmuştur. Pek çok şehirde medreselere benzer eğitim veren kuruluşların açıldığı görülmektedir.⁷⁶

Başta doğu ve güneydoğu olmak üzere günümüzde faaliyetlerine devam eden bazı medreselerden söz edilebilir. Bunların başlıcaları, Siirt'te Mele Bedri, Seyyid Abdurrahim el Bedevi, Tillo'da Mele Burhan, Şeyh Bedreddin, Midyat'ta Mele Zübeyir, Van'da Mele Nasreddin, Elâzığ'da Şeyh Ubeydullah ve Mele Mesud, Norşin'de Şeyh Nureddin ve Mele Mahmud, Diyarbakır'da Daru'l-İlim ve Mele

⁷⁵ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s.28-29.

⁷⁶ Talip Atalay, 'Şafi Geleneğinin Yaygın Olduğu Yörelerde İlköğretimde Din Eğitiminin Bazı Zorlukları', *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, sayı: 8, 2006, s. 278.

Abdulkuddus, Kızıltepe'de Şeyh Selahaddin, Konya'da Molla Salih medreseleri gibidir.⁷⁷

3. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Fiziki Yapımı

Genellikle köy camilerinin bir köşesine yapılan bir iki odadan müteşekkil olan medreselerin yapımı⁷⁸ için hoca, öğrenci, mekân ve bunların masraflarını karşılayacak finansman gerekiyordu. Toplumda saygı gören kaliteli bir hocanın mevcudiyeti diğer şartları beraberinde kolaylıkla getiriyordu. Eski medrese mezunlarının en iyileri bir medrese kurup burada hocalık yapmaya yönlendiriliyordu. Devlet nazarında hiçbir varlığı olmayan medreseler o bölge insanı tarafından hiçbir prosedüre bağlı olmadığı için kolaylıkla kuruluyordu. Bütün iş hoca bulunduktan sonra dört duvar, birkaç öğrenci ve buralara yemek getirecek gönüllülere kalıyordu. Medreselerde öğrenciler için kayıt ve sicil defteri bulunmazdı. Bütün öğrencileri hoca seçer, dilediğini alır dilediğini kabul etmezdi. Medreselerin kalitesi öğrenci sayısı ile doğrudan ilgiliydi. Eğitim gören öğrenci ne kadar çoksa o medrese toplumda o kadar itibar görürdü. Çoğu zaman hoca medrese mekânı için özel bir yer talep etmez caminin köşesine eklenen küçük bir odayı medrese olarak kabul ederdi. Zaten İslam'ın ilk yıllarından beri camiler toplumun dini mabetlerinden farklı olarak sosyal aktivite merkezleri gibi bir rol üstlenmişlerdi. Bir iki odadan ibaret olan medreselerde on kişiden elli kişiye kadar öğrenci bulunduğu olurdu. 15-20 metrekare alan tüm öğrencilerin hem mutfağı hem yatak odası, hem okulu, hem de etüt yerleriydi. Ayrıca bu alanda genelde cuma akşamları genç öğrencilerin eğlenmeleri için küçük oyunlar da oynanırdı.⁷⁹ Caminin dışında faaliyet gösteren medreselerin de şatafatlı, tüm ihtiyaçları giderici, farklı odalarda farklı hizmetler veren bir halleri yoktu. Genellikle öğrencilerin ders gördükleri, yemek yedikleri, uydukları ve banyolarını yaptıkları yer aynıydı. Müstakil banyosu olan medreseler oldukça nadirdi ve toplumda lüks medrese sayılırdı. Medreselerin bu denli yetersiz olmalarının sebeplerini şöyle sınıflandırabiliriz.

⁷⁷ Bala, *Bir Eğitim Kurumu Olarak*, s. 74.

⁷⁸ Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, s. 42.

⁷⁹ Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, s. 42.

Öncelikle devlet kontrolünde olmamaları neticesinde herhangi bir bina kalitesi ve standart bulunmayışı. Bununla beraber zaten nispeten dağlık ve ulaşımı zor yerlerde yapılmaları neticesinde bu bölge hanelerinin de yetersiz yapılar olması. Gelenekten öğrenildiği şekilde Allah rızası için tahsil yapılan kurumlarda her türlü tevazu, gösterişten uzak ve sıkıntılara katlanmayı öğrenebilmek için münzevi ortamların oluşturulması düşünceleri sayılabilir. Ayrıca bölge dışına çıkmayan yöre halkının ve hocaların kamuya hizmet veren binaların nasıl olması gerektiğine dair herhangi fikirlerinin olmayışı da medrese yapılarının yetersizliğine başka bir sebep olarak sayılabilir.⁸⁰

4. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin İşleyişi

Cumhuriyetle beraber yasal olarak temelsiz kalan medreseler her türlü eğitim standardından yoksundu. Bu sebeple medreseler arasında çok ciddi farklılıklar vardı. Zaten Cumhuriyetle beraber dünyayı da etkisine alan ekonomik buhranlar Anadolu insanını yeterince fakirleştirmişti. İster istemez hiçbir devlet desteği görmeyen bu medreseler zorunlu olmayan hiçbir ihtiyacı karşılayamıyordu. Öğrenci sayısı köyün büyüklüğüne, bölge insanının ekonomik yapısına, müderrisin ilmi şöhretine ve devletin denetiminden uzaklığına göre farklılık gösteriyordu.⁸¹

Medreselerde öğrenim gören talebelerin yemeğini bölge halkı imece usulüyle karşılar ve çoğu zaman akşamdan kalan yemekler ertesi günde yenirdi. Öğrencilerin çamaşırlarını yıkaması için yakındaki evlere götürür bazen de bu imkânı bulamayanlar yakınlardaki çeşmelerde kendileri yıkardı. Banyo ihtiyaçları içinse parası olanlar hamama gider, nispeten fakir olanlar ise medresenin bir köşesinde leğen içerisinde yıkandıkları olurdu.⁸²

Öğrenciler tuvalet ve banyo ihtiyaçları için dakikalarca yol alır, kaynak sudan oluşan köy havuzunda veya köyün yakınından geçen bir akarsuda bu ihtiyaçlarını giderirlerdi. Özellikle kış aylarında banyo ihtiyacı -20, -25 derecelerde akarsularda karşılanırdı.⁸³

⁸⁰ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 39.

⁸¹ Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, s. 43.

⁸² Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 40.

⁸³ Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, s. 43.

Medreselerde yemek pişirilmezdi. Öğrencilerin yemeklerini çevre halkı karşılardı. Yemeğin taşınması işi ise öğrencilerindi. Genellikle sabah ve akşam olmak üzere iki öğün yemek verilirdi. Öğrenciler sabah 7.30-8.00 gibi ve akşam namazıyla beraber yemekleri toplarlardı. Öğle yemeği de bir önceki günden kalanlarla geçiştirilirdi. Bir ailenin verdiği öğüne ratib veya tayin denirdi. Yemeği gönderecek aileler ise ya aile reisinin gelip müderrise bunu bildirmesiyle ya da öğrencilerin veya imamın camide bunu talep etmesiyle belirlenirdi. Bazen de yeni kayıt olmak isteyen öğrenciye ratibini bulma şartı getirilirdi.⁸⁴

Halkı fakir köylerde bazen boş kabın içerisine kuru ekmek dahi geldiği olurdu. Böylece o yemeği gönderen ailenin o gün için pişirecek bir şeylerinin olmadığı anlaşılır yine de hiçbir öğrenci bu duruma itiraz etmez, gelen yemek ayırt edilmeden hep birlikte yenirdi.⁸⁵

Bulaşıkları yıkama, sobayı yakma, yerleri silip süpürme ve diğer günlük temizlik işleri nöbetleşe yapılırdı. Bulaşıkları yıkama işini bazen çevre ailelerden üstlenenler olabilirdi. Her gün çıkan bulaşığı gelip sırf Allah rızası için yıkayan aileler azımsanmayacak kadar vardı. Uyumak için her öğrencinin bir yorganı, yün döşeği veya minderi vardı. Sabah namazıyla birlikte her öğrenci kendi yatağını toplar ve düzenli biçimde bir köşeye istiflerdi. Sobaya atılacak odunların kırılması da genellikle öğrenciler tarafında yapılırdı.

Hocalar medresenin disiplininden de sorumluydu. Uyum problemi yaşayan veya sürekli problem çıkaran öğrenciler birkaç ikazdan sonra medreseyle ilişkisi sonlandırılırdı.⁸⁶

E. CUMHURİYET DÖNEMİ MEDRESE EĞİTİMİNİN ÖZELLİKLERİ

1. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Müfredatı

Cumhuriyet dönemiyle birlikte medreseler tek bir kurum, organizasyon veya mekanizma tarafından idare edilmemelerine rağmen önceki müfredatın hemen hemen aynısı uygulanıyordu. Bu müfredatı ana hatlarıyla şöyle tanıtabiliriz.

⁸⁴ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 40.

⁸⁵ Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, s. 43.

⁸⁶ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 40-41.

- **Dil İlimleri:** Sarf, Nahiv, Vazi, İştikak, Meani, Beyan, Bedi, Şiir ve Lügat
- **Felsefe İlimleri:** Mantık ve Felsefe
- **Şer-i İlimler:** Kelam, Ahlak, Fıkıh, Usul-i Fıkıh, İslam Tarihi, Hadis, Tefsir
- **Münazara:** (Tartışma Usul ve Adabı)
- **Hat** (Yazı)⁸⁷.

Genel olarak medreselerde Elif-Ba'dan Arap Dili Grameri'ne (Sarf-Nahiv), Fıkıh, Tefsir, Hadis, Beleğat, Mantık, Münazara, Akaid, Kelam ilimlerine dair birçok kitap okunur ve önemli bir bölümü ezberlenirdi.⁸⁸

Medrese eğitim müfredatında birinci dönemde görülen kitaplar ikinci dönem görülenlere nispeten kısaydı. Bunun sebebinin öğrencinin ilk günlerden gözünü korkutmamak ve medrese eğitimini yarıda bırakmasını engellemek olduğunu söyleyebiliriz.

Medrese eğitiminin müfredatında Arapça yazı yazmak da vardı. Defterin başına Arap alfabesini yazan müderris bunun talebe tarafından sayfa sonuna kadar tekrarlanıp tamamlanmasını isterdi.

Medrese eğitimini tamamlamaya yaklaşan öğrencilere dili ve üslubu ağır eserler okutuluyordu. Bu sayede öğrencinin ufku açılıyor ve öğrenci yeni ilmi açılımlar kazanıyordu. Bu aynı zamanda zihni antrenman yaparak öğrencinin ileride karşılaşabileceği karmaşık ve tartışmalı konulara hazırlık yapmasını sağlıyordu.⁸⁹

Müfredatta ağırlıklı olarak yer verilen dersleri şöyle sıralayabiliriz.

Fıkıh: Medreselerin kuruluş felsefelerinin temelinde fıkıh ilmini öğretme ve nihai hedef olarak da toplumdaki güncel meseleleri çözecek fakihleri yetiştirmek yatmaktadır. Dolayısıyla medreselerde fıkıh derslerine her zaman ayrı bir önem verilmiştir.⁹⁰

Genellikle Cumhuriyet dönemi medreseleri Şafii mezhebinin yoğunlukta olduğu yerlerde varlıklarını sürdürmüştür. Dolayısıyla medreselerde okutulan fıkıh dersleri daha ziyade Şafii mezhebinin görüşlerini içeriyordu. Şafii fıkının en önemli

⁸⁷ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 46.

⁸⁸ Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, s. 42.

⁸⁹ Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, s.71

⁹⁰ Ekmeleddin İhsanoğlu, *Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri II*, İstanbul 1999, s. 62.

eserlerinden olan Kadı Ebu Şuca Ahmed b. Huseyin el-İsfahani'nin (ö.1075) *Ğâyetu't-Takrib'i* fıkıh dersine giriş olarak okutulurdu. Daha sonra ayrıntılı bilgiler için *Mukaddimetu'l Hadremi* okunurdu. Buna rağmen hoca dilediği eseri de okutmakta özgürdü. Bazen öğrencinin talebi doğrultusunda eser tercih edildiği de olurdu. Medrese müfredatında İslam miras hukuku konularından feraize de ayrı bir önem verilirdi. Çünkü bölge insanının mirası paylaşma biçimi feraize dayanıyordu. Ayrıca feraizi öğrenmek ve öğretmek toplumda karşılık bulduğundan olsa gerek hem hoca hem de öğrenci için özel bir öneme sahipti. Bu derslerde genellikle *Feraiz-ul İcaze* isimli nesirli bir metin okunur ve ezberlenirdi. Hanefi fıkının yaygın olduğu yerlerdeki medreselerde fıkıhta Kuduri ve Damad ismiyle bilinen *Mültekâ'l Ebhur* okutulurdu. Daha ileri seviyelerde Husrev'in ed-Durer isimli eseri de okunurdu. El Hidayenin de zaman zaman bazı medreselerde okunduğu olmuştur.⁹¹

Özet olarak medrese hocalarının fıkıha büyük önem vermelerinin en önemli sebebi çevreden gelen soruları ve meseleleri çözüme kavuşturmak olmuştur. Çünkü nispeten dağlık ve ücra yerlere kurulan medreseler o bölge insanı için yegane bilgi ve başvuru kaynağıydı.

Hadis: Hadis konusunda medreselerin başucu kaynağı İmam Nevevi'nin *Riyazu's-Salihin* isimli eseri olmuştur. Nadir olarak ileriki yıllara Buhari'nin Sahihi de okutulmuştur. Dersin müfredatında öğrenilen hadislerin ezberlenmesi büyük önem arz ederdi. Talebe o gün içerisinde öğrendiği hadislerin metnini ezberlerdi.

Tefsir: Medreselerde okutulan tüm derslerin ana kaynağını Kur'an-ı Kerim oluşturuyordu. Bu sebeple işlenen konular bir şekilde Kuran ayetlerinin referansı ile öğreniliyordu. Bu sayede öğrencilerin Kuran'la zihni bir bağı oluşuyordu. Müstakil olarak işlenen tefsir derslerinde ise öncelikli kaynak *Celaleyn* idi. Bazı medreselerde *Mühmel* tefsirinin de okutulduğu olurdu.

İslam Tarihi-Siyer: Medrese döneminde kronolojik anlamda bir tarih eğitiminin söz edilemezdi. Bazı medreselerde Muhammed Rıza'nın *Muhammed Rasulullah* isimli eseri okutulurken, bazılarında Suyuti'nin *Tarihu'l Hulefa'sı* İslam

⁹¹ Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, s.71-72.

tarihi dersi olarak okutulmuştur. Çok az da olsa bazı medreselerde Muhammed Huderî'nin *Nuru'l Yakîn* isimli eserinden de istifade edilmiştir.

Edebiyat: Medreselerde Arap dili ve edebiyatının öğrenilmesine büyük önem verilmiştir. Maani, Beyan, Bedii, Vad, Münazara, Sarf ve Nahiv gibi dersler büyük bir disiplin içerisinde okutulmuştur. Derslerde cahiliye dönemi şiirlerinden bazıları ezberletilir, zaman zaman medrese öğrencileri arasında ezberden Arap şiiri okuma yarışmaları düzenlenirdi.

Kelam: Kelam ve Akaid dersinde eğitimin başında ve icazete yakın zamanda itikadi bilgiler veriliyordu. Bu derslerde genellikle Taftazani'nin *Şerhu'l Akâid* adlı eseri okutulurdu.

Usul-u Fıkıh: Medreselerde yaygın olmamakla birlikte Usul-u Fıkıh dersleri de okutulduğu olmuştur. Bu derslerde genellikle şu iki kaynaktan istifade edilmiştir. Bunlardan birincisi Cem'u'l-Cevamin, bir diğeri ise Abdülkerim Zeydan'ın el-Veciz'dir. Derslerden arda kalan zamanlarda da rehberlik ve eğitim biliminde önemli bir yeri olan Ebu Hanife'ye ait el-Alim ve'l-Müteallim isimli risale okutulurdu.⁹²

2. Cumhuriyet Dönemi Medrese Eğitiminde Uygulanan Yöntemler

Medreselerin yüzlerce yıllık geçmişindeki başarılarının arka planında hiç şüphesiz ki uyguladığı eğitim yöntemleri de vardır. Şimdi medreselerde uygulanan eğitim yöntemleri hakkında bilgi vereceğiz. Eski yeni tüm eğitim sistemlerinin en önemli unsuru derstir. Dersin uygun yöntemlerle işlendiği ortamlarda başarılı bir eğitimden söz edebiliriz. Şayet anlatılan dersin içeriğiyle uygun olmayan yöntemler kullanılırsa dersin verimi düşer ve istenilen öğrenme gerçekleşemez. Medresenin eğitim öğretim yöntemi, bilimsel ve düşünsel üretim, topluma yön ve istikamet kazandırma gibi alanlarda önemli hizmetler vermiştir. Medreselerin bazı özelliklerinin günümüz eğitim sisteminde kullanılabileceği söylemek mümkündür.⁹³

a. Takrir Yöntemi

Bu yöntemde hoca ve öğrencinin önünde işlenen konunun anlatıldığı aynı veya farklı kitaplar vardır. Hoca veya öğrenci konuyu herkesin duyacağı biçimde okur.

⁹² Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 76-77.

⁹³ Güngör, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, s. 42-43.

Daha sonra hoca o konuyla ilgili geçmiş çalışmaları ve okumalarından hareketle bildiklerini öğrencilere anlatır. Bazı medrese hocaları ders konusunun temel referans noktalarını, başka müelliflerin o kitaba yönelik eleştirilerini, o konuyla alakalı nükteleri ve o konuya ait şerhleri de anlatarak dersi daha anlaşılabilir hale getirebilirdi. Bu hem öğrenciye hem de hocaya zevk verir ve hocanın başka öğrenciler tarafından tercih edilmesine neden olurdu. Kimi hocalar dersi cümle cümle açıklayıp şerh ederek sunarken kimileri sadece öğrenciyle beraber bir ibare okur geçerlerdi. Örneğin Tillo Medreselerinde ders veren Molla Burhan, Suyuti'nin kitabını takrir ettiğinde Elfiye ile ilgili hemen tüm şerh ve haşiyeleri yanında bulundurur ve gerekli yerlerde bunları da öğrencilere aktarırdı. Bu da hocadan ders almak için öğrencilerin sıraya girmelerine neden olurdu.⁹⁴

b. Soru Cevap

Soru cevap, öğretmenin öğrencilere, öğrencilerin de öğretmene soru sorarak dersin işlendiği bir yöntemdir. Bu yöntemde öğrenciler dersi sorularla yönlendirirdi. Dersin içerisinde anlaşılmayan konular öğrenciler tarafından sorulur ve hoca bilgisi ölçüsünde sorulan soruları cevaplar. Bu yöntemde öğrenci dersten önce yaptığı ön okumalardan edindiği müktesebatla sorularını yönlendirirdi. Şayet öğrenci sorduğu soruya verilen cevaptan tatmin olmadıysa tatmin edici bir cevap alıncaya dek sorularını yineler. Bu yöntem sayesinde medrese hocalarının ilmi seviyeleri de ortaya çıkar. Böylece medrese hocaları sürekli kendilerini ilmi yönden kontrol etme ihtiyacı hissederlerdi. İlmi bakımdan seviyeli öğrenciler yeni bir medreseye gittiklerinde önceden hazırlanmış oldukları konulardan hocaya soru sorarak hocanın bilgi düzeyini ölçerler, şayet hocanın bilgisini, performansını ve ufkunu beğenmezlerse ilk fırsatta o medreseyi terk ederlerdi.⁹⁵

c. Kavrama - Kavratma

Medrese eğitiminde işlenen konuların azlığı veya çokluğu fazla bir önem arz etmezdi. Asıl olan öğrenilmesi gerekli konuların öğrenciler tarafından öğrenilmesiydi. Çünkü belirli bir zaman diliminde belirli bir müfredatın bitirilmesi gibi bir zorunluluk

⁹⁴ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, 2009, s. 84

⁹⁵ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, 2009, s. 84

yoktu. İnişiyatif tamamen medrese hocasının elindeydi. Hoca öğrencilerin bir konuyu kavradığına inanmışsa bir diğer konuya geçirdi. Medrese eğitiminin en önemli karakteristik eğitim yöntemi olan kavrama kavratma yöntemi sayesinde bir konu öğrenilmeden diğer konulara geçilmiyordu.⁹⁶

d. Birebir Öğrenme

Medrese eğitiminin en yaygın eğitim yöntemlerinden birisidir. Hocanın dersin sonunda işlenen konunun anlaşılıp anlaşılmadığını kontrol için her bir öğrenciyle birebir ilgilenmesidir. Hoca konuyla ilgili özel olarak tek tek öğrencilere sorular sorar ve anlamayan son öğrencinin de anladığına tatmin olana kadar bu yöntemi uygular. Bu yüzden bazen aynı konunun anlaşılabilmesi yüzünden onlarca kez anlatıldığı olmuştur.⁹⁷ Birebir öğrenme yönteminin sağladığı faydalardan birisi de hiçbir öğrencinin dersten soğumaması, bu sayede işlenen dersin herkes tarafından can kulağı ile dinlenmesi olmuştur.

e. Ezber

Medrese eğitiminin temeli ezber üzerineydi. Yeni başlayacak talebenin ezber yönü kuvvetli olmalıydı. Bir metni kolaylıkla ezberleyemeyen talebe eğer başka yönlerden de kendisini geliştirememişse medreseye kabul edilmezdi.⁹⁸

f. Mütalaa

Medresede takip edilen öğretim yöntemlerinin başında mütalaa geliyordu. Dersine önceden çalışarak gelen öğrenciler ile hoca bir konu üzerinde bilgilerini karşılıklı dile getirirlerdi. Böylece ders daha verimli ve kalıcı olurdu. Bu aynı zamanda derslerin eğlenceli olarak işlenmesini de sağlardı.⁹⁹

g. Yakın Mekân Yöntemi

Bu yöntemde hoca ve öğrenci arasındaki mesafe en fazla bir metre olacak şekilde düzenlenir. Bazen hocanın dizleri öğrencinin dizlerine değecek şekilde oturması da mümkündür. Yakın mekân yöntemi sayesinde sınıfta oluşan samimi

⁹⁶ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, 2009, s. 85

⁹⁷ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, 2009, s. 85

⁹⁸ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, 2009, s. 85

⁹⁹ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, 2009, s. 85

iletişimle hiçbir öğrencinin ders esnasında dersi dinlememe, başka işlerle meşgul olma veya hocaya gözükmeme gibi bir problemi olmamaktadır. Bu yöntemin uygulanmasının bir sebebi de türlü imkansızlıklar içerisinde inşa edilmiş medreselerin oldukça küçük şekilde yapılmış olmalarıdır.¹⁰⁰

3. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Bir Günü

Medresede ders sabahın ilk ışıklarıyla başlar. Sabah namazını cemaatle kılan öğrenciler namazın ardından ezberlerini yapmaya başlar ve dersin başlamasını beklerlerdi. Eğitimin bitiş saati ise genelde akşam ezanından önce olurdu. Ancak bazı çalışkan öğrenciler ders tekrarlarını gece yarısına kadar yaptıkları olurdu.

Sabah 8 sıralarında kahvaltıya oturulurdu. Kahvaltı hazırlığını o günün nöbetçisi hazırlar bulaşıkları da yine aynı kişi yıkardı. Kahvaltıdan sonra öğrenciler kendi aralarında derslerinin müzakeresine geçerlerdi. Müzakere şu şekilde olurdu. İki öğrenci karşılıklı olarak oturur birlikte okudukları metne beraberce mana vermeye çalışırlardı. Bazen metin ile alakalı birbirlerine sorular yöneltirler böylece okunan metnin kalıcılığı artardı. Bu tür müzakereler öğrenciler tarafından oldukça sevilir, hem ders aralarında hem de dersin bitimiyle beraber oldukça sık uygulanırdı. Müzakereler genellikle öğleden sonra başlar, ikinci sonlarına kadar uzardı. Öğrenciler müzakereler ve o günkü derslerden sonra ertesi günün derslerini mütalaaya geçerlerdi. Buradaki amaç hocaların karşısına hazır halde çıkmaktı. Metin ezberi yapan öğrenciler ezberlerini buldukları hücrelerde değil, genellikle caminin içerisinde gide gele yaparlardı. Bunun sebebi de zaten oldukça dar olan hücrenin birçok öğrenciyi bulundurduğu için ezber ortamına müsait olmayıştıdır.¹⁰¹

Öğle yemeği pek yenmezdi. Bununla beraber akşam yemeği çevre ailelerden geldiği saate göre değişirken genelde akşam namazından önce yenirdi. Çok yoğun geçen medrese eğitiminin genel olarak sabah namazından yatsı namazına kadar geçen bir sürede mesaisi olurdu.¹⁰²

4. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Eğitim Süresi

¹⁰⁰ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, 2009, s. 85.

¹⁰¹ Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, s. 44.

¹⁰² Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 85-86.

Halil Çiçek, konuyla ilgili bir eserinde medrese eğitiminin kendi içerisinde şu yedi aşamadan oluştuğunu ifade etmektedir:¹⁰³

a. Hazırlık dönemi: Öğrenci bu dönemde Kur'an-ı Kerim okumayı öğrenmektedir. Böylece aynı zamanda arap alfabesini de öğrenmiş olmaktadır. Bu dönemin en önemli safhalarından birisi medreseye yeni gelen öğrencinin medreseye uyum sağlaması ve arapçayla olan bağını oluşturmaya başlamasıdır.

b. İkinci Dönem: İlköğretim de diyebileceğimiz bu dönemde öğrenciye sarf ve nahiv okutulmaktadır. Bu dönemde öğrenciye basit bilgiler öğretilirken aynı zamanda öğrendikleri ezberletilmektedir. Bu dönemde dilbilgisi kuralları da öğretilirken aynı zamanda cümle irablarına da başlanmaktadır.¹⁰⁴

c. Üçüncü dönem: Bu dönemde arapça eserlerin basit şerhleri okutulmaktadır. Ayrıca müzakerelere de yavaş yavaş bu dönemde başlanır.

d. Dördüncü Dönem: Bu dönem nahiv ve sarfın felsefesinin kavratıldığı bir dönemdir. Genellikle Suyuti'nin *Celaleyn Tefsiri* bu dönemde okunmaya başlar. Metin ezberlemenin, mütalaanın, müzakerenin çok yoğun olarak uygulandığı bir dönemdir.

e. Beşinci Dönem: Mantık'ın çok yoğun şekilde uygulandığı dönemdir. Ayrıca zor ibareli metinlerin tahkikinin yapılmaya başlandığı bir dönemdir. Bu dönemin en karakteristik özelliği belirli bir temele kavuşan öğrenci medreseye devam edip etmemeye veya başka bir medreseye geçip geçmemeye karar verir.

f. Altıncı Dönem: Bu dönemin en belirgin özelliği öğrencilerin ilmi seviye olarak kendilerine güvendikleri dönemdir. Artık öğrenci bazı ilmi meselelerde hocasıyla tartışmaya girebilir, diğer öğrencilere ders verebilir. Bu dönemin en karakteristik özelliği öğrencinin ilmi kişiliğini ortaya koymaya başlaması ve bazı meselelere ilmi yönden açılım getirebilmesidir.

g. Yedinci ve Son Dönem: Bu dönemde öğrenci artık hoca kabul edilir. Öğrenci bu dönemde daha önceki müktesebatını belagat, kelam ve usulü fıkıhtan bazı temel eserler ekleyerek taçlandırır. Bu dönemin sonunda büyük müderris tarafından her öğrencinin gıpta ile bakıp o günü iple çektiği bir törenle, şimdiki üniversite

¹⁰³ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 104.

¹⁰⁴ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 100.

mezuniyet törenlerini andırır bir biçimde, icazetname töreni düzenlenirdi. Bu törenlere medresenin tüm öğrencileri, köy halkının yanı sıra çevre köylerin halkı da davet edilirdi. Köy halkının imkanları ölçüsünde ziyafetler sunulur, dualar, tekbirlerle mezun öğrenciye sarık ve cübbesi giydirilirdi.

Müderris tarafından önceden hazırlanan konuşma metninde ilk müderris Hz. Muhammed'den icazetnameyi veren müderrise kadar kim kimden ders almış ise yüksek ilmi ve ahlaki meziyetleri sayılarak hepsine dualar okunurdu. Yeni mezun müderris, hocasının yazılı ve sözlü talimatları ile yanına beraber öğrenim gördüğü öğrencilerden de alarak medresesi bulunmayan civar köylere yeni bir medresenin temellerini atmak üzere görevlendirilirdi. Artık icazetnamesini almış yeni mezun hoca o köyün hem müderrisi hem imamı hem de vaizi olurdu.¹⁰⁵

Osmanlı dönemi medreselerinden Cumhuriyet dönemi medreselerine doğru gidildikçe hem müfredat programının hem de öğrenilen ilimler ve okunan eserler açısından dikkat çekici bir daralma olduğu görülmektedir. Örneğin Osmanlı medreselerinde dini derslerle beraber hendese, tıp, matematik gibi dersler okutulurken, Cumhuriyet döneminde bu derslerin yerini tamamen Kuran-ı Kerim ezberi, fıkıh ve hadis dersleri almıştır.¹⁰⁶

Cumhuriyet döneminde devletin medreseleri sahiplenmemesi, bu eğitim kurumunun işleyişi, müfredatı, kadrosu, eğitim sistemi gibi konularda gün geçtikçe gerileme yaşanmıştır. Kendisini besleyebileceği bir mekanizma olmadığından medreseler günün gereklerine cevap vermez hale gelmiş ve müfredatının içi boşalmıştır.¹⁰⁷

5. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Modern Eğitim Kurumlarından Ayrıldığı Yönler

Cumhuriyet dönemi medreselerinin illegal şekilde varlıklarını sürdürdüklerini ve yasal bir zeminlerinin olmadığını daha önce belirtmiştik. Buna rağmen medreselerin bugün bile varlığını sürdürebilmiş olmalarının arka planında toplumun bu kurumları sahiplenmiş olmaları yatmaktadır. Bunun, o bölge insanının

¹⁰⁵ Öztoprak, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, s. 46.

¹⁰⁶ Murat Akgündüz, *Osmanlı Medreseleri XIX. Asır*, Beyan Yayınları, İstanbul 2004. s. 41

¹⁰⁷ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 101-104.

medreselerden fayda görmüş olmalarının doğal bir sonucu olduğu söylenebilir. Cumhuriyet dönemi medreselerinin devlet okullarından ayrıldığı yönlerin başında medreselerin parasal hiçbir işleminin olmaması gelmektedir. Medrese hocaları sadece Allah rızası için çalışmakta, verdikleri dersler karşılığında hiçbir menfaat beklememektedirler. İlmın manevi sevabını almanın dışında başka bir amaç gütmeyen medrese hocaları sadece bölge insanının getirdikleriyle rızıklarını sağlamışlardır. Medreseleri devlet okullarından ayıran bir diğer yön de, eğitim öğretim sürecinde mesai kavramının olmamasıdır. Yaz tatili, dönem arası tatili, resmî tatil, hafta sonu tatili gibi sürekli bölünen eğitimin medreselerde bulunmayışı da medreselerin farklı bir yönüdür. Sabah namazıyla başlayan medrese eğitimi gecenin geç vakitlerine kadar devam etmekte ve tatillerle asla kesintiye uğramamaktadır. Medreselerin başarılarının altında yatan belki de en önemli sebep hem öğrencinin hem de hocanın seçme hakkına sahip olmasıdır. Hoca beğenmediği öğrenciyi medreseye kabul etmemektedir. Aynı şekilde öğrenci de beğenmediği hocanın medresesini hiçbir açıklama yapmadan bırakabilme hürriyetine sahiptir. Böylece eğitim tamamen gönüllük üzerine inşa edilmekte, zorlama yöntemlerle eğitim yapılmamaktadır. İnsani ilişkiler de medrese eğitiminde oldukça ön plana çıkmaktadır. Günün hemen hemen tamamını beraber geçiren hoca ve öğrenci arasında baba ve evlat derecesinde bir yakınlaşma doğmaktadır. Günümüz modern eğitim sisteminde öğretmen öğrencisinin isimlerini dahi öğrenemezken, medrese eğitiminde öğrencisinin hemen her özelliği hocası tarafından bilinirdi. Bu da eğitimin kalitesini artıran önemli bir unsurdur. Medrese eğitiminin modern eğitimden ayrıldığı hususlardan birisi de, medrese öğrencilerinin birbirlerinden istifade etmeleridir. Bütün günü bir arada geçiren medrese öğrencileri başlarında hoca bulunmadığı sıralarda derslerini birbirleriyle müzakere ve mütalaa etmekte, böylece öğrenilen konuların kalıcılığı sağlanmaktadır.¹⁰⁸

6. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Ekonomik Kaynakları

Henüz kadrolu imam uygulamasının başlamadığı bölgelerde yaşayan halk bu görevi kendi aralarında topladıkları paralarla ücretini ödedikleri imamlarla yürütürlerdi. Eğer aynı yerde hem cami hem de medrese varsa, burada imam ders verebilecek hocalar arasından tercih edilirdi. Böylece köyün imamı aynı zamanda

¹⁰⁸ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 106-107.

medresenin de hocasıydı. Köylüler, aralarında topladıkları parayla veya o yılın mahsulünden ayırdıkları payla hocanın ücretini öderlerdi. Öğrenci ve hocanın günlük yiyecekleri de o bölge insanı tarafından karşılanırdı. Genelde sabah ve akşam yemeği olarak iki öğün yemek yenen medrese bölge insanının yedikleri yemekleri biraz fazla yapmasıyla yemek işini çözüme kavuşturabiliyordu. Medresede öğrenci ve hocanın yatağı, yastığı ve yorganı da genelde bölge insanı tarafından tedarik edilirdi. Okutulan kitaplar ise hocaların kendi kitapları olur ayrıca yeni bir kitap alma işine girilmezdi. Bazı medrese hocaları nadir de olsa çiftçilik işiyle uğraşırdı. Çıkan mahsulün bir kısmını medreseye harcarken kalan kısmı da şahsi mülkü olarak değerlendirirdi.¹⁰⁹

7. Cumhuriyet Dönemi Medreselerinin Toplumdaki Karşılığı

Medreseler toplumla iç içe yaşayan ve topluma öncülük, önderlik, örneklik yapan bir eğitim kurumudur. Bu nedenle toplumun bütün gözleri medreselerin üzerindeydi. Bu da medreseye karşı bir sosyal kontrol mekanizması kuruyordu. Böylece medrese mensupları konuşmasından yürüyüşüne, alışverişinden giyim kuşamına kadar dikkat etme ihtiyacı hissederlerdi.¹¹⁰

Medrese mensuplarının kendi aralarındaki hoşgörüsü, nezaketi, dürüstlüğü, samimiyeti ve güven duygusu bölge insanının dikkatinden kaçmıyordu. Zaten coğrafi konum itibarıyla dışarıya açık olmayan toplumlarda hayat alanı bulan medreseler bulunduğu bölge insanının tek ve en güzel örneği idi. Medreselerin bu güzel örneği yeni yetişen gençler için bulunmaz bir fırsattı. Henüz sosyal medyanın, internetin girmediği bu toplumlarda medrese bölgenin adeta ahlakın, edebin, güvenin adresiydi. Devlet okullarının türlü sebeplerle kurulamadığı bölgelerde medreseler bu açığı kapatmış, İslami anlamda oldukça iyi birer merkez haline gelmiştir. Toplumdaki anlaşmazlıkların, problemlerin çözüme kavuşturulduğu yerler olarak da medreseler karşımıza çıkmaktadır. Yaşantılarıyla iyi yönde dikkat çeken medrese hocaları bölge insanının yaşadığı dini, ticari, mirasa dair sorunlarda da başvuru alanı, çözüm üreten kişiler olmuşlardır. Zaten dindar bölge insanları, İslam âlimi olarak gördükleri medrese hocalarını verdikleri kararlar karşısında ‘Şeriatın kestiği parmak acımaz’ fehvasınca verilen karara saygı duyarlardı. Cumhuriyet dönemi medreselerinin toplum

¹⁰⁹ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 117-118.

¹¹⁰ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 133-135.

nazarındaki karşılığı her zaman müspet yönde olmuştur. Sosyal hayatın yönünü, rengini, çehresini insanlar arasındaki ilişkileri büyük ölçüde medreseler belirliyordu. Medreseler de bu açıdan kendilerinde ciddi bir sorumluluk görerek ahlaki ilkelerden ve doğrulardan ayrılmamaya azami özen göstermişlerdir.¹¹¹

Vakıf ve dernek gibi sivil toplum kuruluşları uhdesinde faaliyet gösteren medreselere son dönemlerde toplum ve devletin ilgisinin arttığı görülmektedir. Yasal statüsü bulunmayan medreselere eğitim sistemi içerisinde bir yer verilmesi gerektiği yönünde çeşitli görüşler dile getirilmiştir. Bu da bazı üniversitelerin medreseler üzerine sempozyumlar düzenlemesine fırsat vermiştir.¹¹² Ülkemizde eğitim öğretimin kalite ve niteliğini artırmaya yönelik süreçte medrese eğitiminin de ele alınıp günümüze uyarlanabilecek faydalı yönlerinin değerlendirilmesinde yarar vardır.

¹¹¹ Çiçek, *Şark Medreselerinin Serencamı*, s. 133-134.

¹¹² Adnan Memduhoğlu, “Türkiye’de Din Eğitimi Veren Kurumlarda Klasik Medrese Arapça Müfredatından Yararlanma İmkânları ve Bazı Öneriler”, *Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslami İlimler Uluslararası Sempozyumu*, Bingöl Üniversitesi, Haziran, 2012., s. 495

İKİNCİ BÖLÜM
SİVAS ARİFAN MEDRESESİ

İKİNCİ BÖLÜM

SİVAS ARİFAN MEDRESESİ

Bu bölümde Arifan Medresesinin kuruluş tarihçesi ve medreseyi tanıtıcı bilgiler verilecektir. Medrese oldukça yakın bir zamanda kurulduğu için bu bölümle ilgili bilgiler daha ziyade medrese yöneticisi Ömer Faruk Akkaya Hoca'nın¹¹³ sözlü anlatımına dayalı olarak sunulacaktır. Medreseye ilgili bazı yorum ve değerlendirmelerde yaptığım gözlemlerden de yararlanılacaktır.

A. ARİFAN MEDRESESİNİN KURULUŞU

1. Arifan Medresesi'nin Kuruluş Tarihçesi

Arifan Medresesinin temellerinin 1999 yılında bir grup ilahiyat fakültesi öğrencisinin Ömer Faruk Akkaya hocaya gelerek ders halkası başlatmak istemeleriyle atıldığı söylenebilir. Cuma, cumartesi ve pazar olmak üzere haftanın 3 günü yapılan bu dersler gün geçtikçe ilgi görmekte ve yaklaşık 20 kadar ilahiyat fakültesi öğrencisi bu derslerden istifade etmekteydi. Önceleri gününbirlik ev misafirlikleriyle verilen bu dersler, daha sonra bir öğrenci evi bünyesinde devam etmiştir. Her geçen gün artan ilgi sebebiyle ders yapılan ev ihtiyacı karşılayamaz olmuş ve bir yıl sonra Sivas'ın merkezi yerinde iki katlı bir evde derslerin işlenmesine devam edilmiştir.

Günler geçtikçe bu derslere olan ilgi daha da artmıştır. 2002 senesine gelindiğinde hayırsever bir iş adamı 3 katlı müstakil bir evi hem öğrencilerin ikamet etmeleri hem de bu derslerin daha verimli bir şekilde işlenmesi amacıyla tahsis etmiştir. 2006 senesine kadar bu binada yaklaşık 50 civarında ilahiyat fakültesi öğrencisi ikamet etmiş ve mezun olmuştur.

¹¹³ Ömer Faruk Akkaya,1972 Sivas Merkez doğumludur. İlk, orta ve lise eğitimini Sivas'ta tamamladı. İstanbul'da Fetih İlim ve Araştırma Vakfında medrese eğitimi gördü. 2006 yılına kadar İstanbul, Tekirdağ ve Suşehri'nde Arapça dersleri verdi. Bu tarihten sonra Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesini okuyan bazı öğrencilere kaldıkları evlerde Arapça, Hadis ve Fıkıh gibi temel dersler okuttu. Sivas'ta derslerine devam eden öğrencilerle 2006 yılında Arifan Medresesini kurdu. Akkaya, İlahiyat Fakültesi öğrencilerine yönelik başlattığı eğitimi 8000 m²'lik külliye şeklinde inşa edilen bu medresede sürdürmektedir. İç Anadolu'nun en büyük kütüphanelerinden birine sahip bulunan Arifan Külliyesinde klasik usulde ders okutmaya devam etmekte olan Akkaya, evli ve 7 çocuk babasıdır.

2006 yılından itibaren eğitim çalışmaları dernek faaliyeti olarak sürdürülmektedir. Arifan Kültür Derneği adı altında kurulan dernek bir yandan öğrencilere ders verirken diğer yandan da bölge insanıyla iletişim kurmaya çalışmıştır. Bu çerçevede Sivas ve çevresinden gelen insanlara yönelik dersler başlatılmıştır. Oldukça yoğun geçen bu derslerde mevcut 3 katlı ev ihtiyacı karşılayamayınca 5 katlı bir binaya taşınmıştır. Bu binada hem hafızlık eğitimi yapılmakta hem de Ulum-i Şeriyye dersleri verilmekteydi. Böylece fiili olarak medrese eğitimine geçilmiştir. Ulum-i Şeriyye dersleri Arifan İhtisas Akademi adı altında tüzel bir yapı içerisinde verilirken, hafızlık eğitimi Arifan Kıraat ve Tahfiz Müessesesi isimli tüzel bir yapı içerisinde verilmektedir.

2006-2014 yılları arasında hafızlık ve Ulum-i Şeriyye dersleri devam etmiştir. Ancak her geçen gün artan talep üzerine mevcut bina da ihtiyacı karşılayamaz hale gelmiştir. Yetkililerin ifadesine göre daha büyük bir yer ihtiyacı artık kendisini iyice hissettirmeye başlamıştır. 2014 yılında içlerinde iş adamlarının da bulunduğu ders halkalarından 15 kişilik bir hayırsever grubu Sivas'ın doğu tarafında Sivas Erzincan karayolu üzeri 7. kilometresinde yeni bir arsa almış ve Arifan külliyesini buraya inşa etmişlerdir. Bu külliye için hiçbir suretle bağış kabul edilmemiş, sadece 15 kişinin gayretleriyle yapı tamamlanmıştır. Arifan Medresesinin eğitim öğretim ve kendilerine gelen halkı irşat faaliyetleri bu binadan yürütülmektedir.

2. Arifan Medresesinin Fiziki Yapısı

Arifan Medresesi 6 katlı büyük bir binadan oluşmaktadır. Toplam 8000 metrekaarelik bir alan üzerine kurulu olan medresenin yanı başında medreseyle yan yana olan, öğrencilerinin uygulama yaptıkları ve cemaatle namaz kıldıkları 550 kişilik bir camii de bulunmaktadır.

Toplam 7 derslik bulunan medresede kütüphane, tahfiz ve mütalaa odaları, 350 ve 600 kişilik olmak üzere iki adet konferans salonu vardır. 80 kişilik müşterek seminer salonu tüm öğrencilerin istifadesine sunulmuştur. Öğrencilerin ihtiyaçlarını karşılayabilecekleri yatakhaneler ve yemekhane de mevcuttur. Ayrıca dışarıdan gelen eğitimciler için misafirler eğitimci odası da düşünülmüştür. Abdesthaneler, banyolar, çamaşırhane ve ütü odası da medresenin diğer bölümleridir. Son olarak

girişte bulunan binanın tüm bölümlerinin ortak noktasında olan şadırvanlı salon ise Selçuklu motifleriyle düzenlenmiştir.

Binanın bitişiğinde medrese hocaları için lojman bulunmaktadır. Lojman tahsisi, hem medrese hocalarına rahat barınma imkânı sunmakta hem de mesai mefhumunun gözetilmediği medresede hocaların öğrencilerle daha yoğun ilgilenmelerine imkân sağlamaktadır.

3. Arifan Medresesi'nin Sosyal Statüsü

Arifan Medresesi Sivas'ta pek çok insan nazarında oldukça saygın bir konumdadır. Medrese, Sivas'ta faaliyet gösteren sivil toplum kuruluşları tarafından birçok defa ödüllendirilmiştir. Aynı şekilde Sivas'ta faaliyet gösteren birçok vakıf ve derneğin mensuplarına ders verilmektedir. Yetkililerin ifadelerine göre, herhangi bir dini vakıf ve cemaatle bağı olmaması sebebiyle Arifan Medresesi hemen tüm vakıf ve cemaatler tarafından ilgiyle takip edilmektedir. Zaman zaman düzenlenen vaaz, sohbet, konferans ve panel gibi etkinliklere yoğun bir katılımın olduğu ifade edilmektedir.

4. Arifan Medresesinin İktisadi Kaynakları ve Ekonomik Yapısı

Arifan Medresesi tümüyle gönüllü bağışlarla faaliyetlerini sürdürmektedir. Kamu yararına çalışan vakıf özelliğine sahip olmadığı için devletten yardım almamaktadır. Sohbet halkalarına gelen gönüllülerin düzenli olarak verdikleri aidat türünden bağışlar medresenin yegâne ekonomik kaynağını oluşturmaktadır.

5. Arifan Medresesi'nin Diğer Eğitim Kurumlarıyla İlişkisi

Eğitim öğretim hizmeti yürütmesi nedeniyle Arifan Medresesinin eğitim kurumları ve eğitim öğretim hizmeti yürüten resmi ve özel daha başka kuruluşlarla iletişiminin olduğu bilinmektedir. Özellikle İl Milli Eğitim Müdürlüğü ile bu medrese arasında hafızlık eğitimi üzerine bir protokol imzalanmıştır. Bu protokole göre örgün eğitimine devam eden öğrencilerin aynı zamanda Arifan Medresesinde hafızlık eğitimlerine de devam etmelerinin önü açılmıştır. Bu protokol Türkiye 'de ilk olması bakımından önemlidir.

İlahiyat fakültesi ile resmi bir protokol olmamakla birlikte yaklaşık 70 kadar ilahiyat ön lisans, lisans ve ilitam (ilahiyat lisans tamamlama) öğrencisi Arifan Medresesinden istifade etmektedir.

Arifan Medresesinde İmam Hatip Liselerinde okuyan öğrencilere istemeleri halinde Ulum-i Şer'iye dersleri de verilmektedir. Bunun için öğrencinin medreseye gelerek yıl boyunca derse devam edeceğine dair sözlü taahhüt vermesi gerekmektedir.

a. Örgün Eğitim Kurumlarıyla İlişkisi

Arifan Medresesi İmam Hatip Liselerinde okuyan öğrencilere yönelik Arapça kursu vermektedir. İbtidaiyye Seminerleri olarak adlandırılan bu kurslara İmam Hatiplere örgün olarak devam eden öğrenciler katılabilmektedir. Lise eğitiminde 1. Seneyi tamamlamış, ileride İslami ilimlerde akademik ve ilmi çalışma yapma isteğindeki başarılı öğrencilerden okul idaresinin referansı ve yapılan ön mülakat ile kayıt alınmaktadır.

Süresi 3 yıl olan kursta klasik ve modern Arapça ve Şer-i İlimler konusunda öğrencilere eğitim öğretim verilmektedir. Kursa devam edecek öğrencilerin kurs süresinin bitiminde aşağıda bahsedeceğimiz 8 kur süren İhtisas Akademisine ve şayet üniversite okuyacaklarsa Sivas'ta İlahiyat eğitimine devam edeceklerine dair taahhüt vermeleri istenmektedir.

b. Yaygın Eğitim Kurumlarıyla İlişkisi

Arifan Medresesi bünyesinde halka yönelik seminerler de düzenlenmektedir. Bu seminerler düzenli olarak perşembe ve cumartesi günleri devam etmektedir. Perşembe günleri Tasavvuf ve Akaid dersleri verilmektedir. Cumartesi günleri de yine dışarıdan gelenler için Tefsir ve Fıkıh dersleri gelen katılımcıların seviyelerine göre anlatılmaktadır.

Halka yönelik derslerde okutulan eserler şunlardır:

-*Ebü'l-Fadl Celaleddin Abdurrahman - Vesailu'l Usul, İtkan (Fi ulumi'l Kur'an)*,

-*Bâki -Fezail-u Mekke*

-*Ataullah İskenderi -Hikem-i Ataiyye,*

- Bûsirî Kaside-i Bürde,*
- İmam Azam- Fıkhu'l-Ekber,*
- el-Hakim es-Semerkandi – Hanefi Sevadu'l-Azam,*
- Eyyühe'l-Veled- Eş-Şifa.*

Arifan Medresesinde okutulan derslere düzenli olarak devam eden katılımcılara derslerin tamamlanmasıyla beraber Arifan Halk Seminerleri Sertifikası düzenlenmekte ve bir hatıra olarak kursiyerlere verilmektedir.

Medresede, bazı çevre şehirlerdeki vakıf ve derneklerin davetlerine de karşılık verilmekte, karşılıklı protokol ve anlaşmalarla aylık veya haftalık ders vermek üzere bu yerlere hoca gönderilmektedir. Örneğin Türkiye Gençlik Vakfı (TUGVA)'nın Malatya şubesinde Hikem-i Ataiyye dersi vermek üzere Ömer Faruk Akkaya hoca her hafta gitmektedir.

c. Diğer Sosyal Kurumlarla İlişkisi

Medrese yetkilisi Ö. Faruk Akkaya, Arifan Medresesinin sosyal sorumluluk projelerine de elinden geldiği kadar destek verdiğini ifade etmektedir. Yardıma muhtaç insanlara yardımı çoğaltmak için çeşitli yardım kampanyaları da düzenleyen medrese, örneğin Suriye'nin Halep ilindeki muhtaç insanlar için İnsani Yardım Vakfı (İHH)'nin düzenlemiş olduğu yardım kampanyasına destek vermiştir. Söz konusu yardım kampanyasına verilen desteği iletmek için iki otobüs tutularak medrese öğrencileriyle Hatay iline gidilmiş ve bu yardımlar yetkililerce elden teslim edilmiştir.

B. ARIFAN MEDRESESİ'NDE EĞİTİM

1. Arifan Medresesi'nin Eğitim Anlayışı

Sivas Arifan Medresesinde, Osmanlı dönemi medreselerinin eğitim programı önemli ölçüde uygulanmakla birlikte bazı farklılıkların olduğu da görülmektedir. Bu medresede eğitim öğretime etki eden özelliklerin kısaca açıklanmasında konumuz açısından yarar vardır.

a. Derslerin İşleniş Yöntemi ve Ders Çalışma Teknikleri

Arifan Medresesinde dersler ortalama 13-14 kişilik sınıflarda işlenmektedir. Toplam 7 sınıfın bulunduğu medresede öğrenciler derslerin büyük çoğunluğunu kendi sınıflarında görmektedirler. Nahiv, Beleşat, Tefsir ve Fıkıh dersleri de özel olarak bu derslere ayrılmış sınıflarda işlenmektedir.

Medrese eğitiminin verimliliği açısından, öğrencilerin derse hazırlıklı olarak gelmeleri zorunludur. Şayet öğrenci dersini çalışmamış ise bir sonraki derste bu açığı mutlaka telafi etmek durumundadır.

Dersin hocası ve kalfa hoca aynı anda sınıfa gelerek dersi birlikte işlenmektedirler. Zaten derse hazır gelmiş öğrenciler önceden hazırladıkları dersi sunmakta, hocalar ise öğrencinin ders sunumu sırasında bazı hususları açıklamakta, gerektiğinde sunumu yapan ya da dinleyen öğrencilere soru sormakta ve böylece dersin başarılı bir şekilde tamamlanmasını sağlamaktadır. Yani gerek görülürse, ders hocaları öğrencinin anlattığı derse müdahale ederek konuyu şerh edebilirler. Genel olarak öğrencinin tamamıyla aktif olduğu bu yöntemde dersin hemen tamamını öğrenciler anlatmakta, hocalar ise gerekli gördüğü düzeltmeleri yapmaktadırlar.

b. Eğitim-Öğretim Ortamı

Arifan Medresesinde dersler oldukça sade, gösterişsiz sınıflarda yapılmaktadır. Bu sayede öğrencinin dikkati sadece derse yoğunlaşmakta ve dersin veriminin attığı düşünölmektedir. Sınıfların zemini halı ile kaplıdır. Her öğrenci için bir masanın bulunduğu sınıflarda verimli ders ortamı oluşturmak maksadıyla pencereler oldukça küçük tasarlanmıştır. Temizliğe azami dikkatin gösterildiği medrese ortamında öğrenciler sınıflara ayakkabıyla değil, iç mekân terlikleriyle gelmektedirler.

c. Metin Ezberlemeleri

Arifan Medresesinde doğu medreselerinde olduğu gibi öğrencilerin metin ezberlemeleri öncelikli bir kural değildir. Öğrencinin metni anlaması her zaman ön plandadır. Ancak Hadis, Hitabet, Akaid ve Kuran-ı Kerim'den belirli bölümler her döneme yayılmış şekilde ezberletilmektedir. Ezberlenen metinler her cumartesi günü öğrenci tarafından hocasına okunmakta ve hocanın tasdiğiyle bir sonraki ezbere geçilmektedir.

d. Tahfiz Salonu

Toplu ezberler için hazırlanan bu salonun iç kısmında 12 metrekare büyüklüğünde camdan bir oda bulunmaktadır. Oda büyüklüğü hesaplanırken kişi başına düşen yeterli oksijen miktarı baz alınmıştır. Bu odada daima iki kişi bulunmaktadır; Hoca ve ezber veren öğrenci. Bu odanın camdan olmasının sebebi ise ezber dinleyen hocanın aynı zamanda sınıfa hâkim olmasının sağlanmasıdır. Bu odada aynı zamanda aşağıda bahsedeceğimiz tahfiz odalarındaki öğrencileri takip için ses ve görüntü kaydeden kamera sistemi bulunmaktadır.

e. Tahfiz Odaları

Başta hafızlık öğrencileri olmak üzere tüm öğrenciler için metin ezberleri ve ferdi mütalaalar için kullanılan bu odaların büyüklüğü 6 metrekaredir. Öğrenciler sorumlu oldukları her türlü metin ezberini kendisine özel kılınan tek kişilik bu odalarda gerçekleştirirler. Bu odaların tefrişatı oldukça sade olmakla birlikte dikkati dağıtabilecek hiçbir nesne bulunmamaktadır. Ezber odaları, imkânlar ölçüsünde bireysel olarak ders çalışmak isteyen her öğrencinin kullanımına açıktır.

f. İhtisas Kütüphanesi

Arifan Medresesinde gerçekleştirilen ilmi araştırmalar için oluşturulan kütüphanede yaklaşık 30.000 kitap bulunmaktadır. Öğrencilerin istifade edebileceği bu kütüphanede dışarıdan gelenlere de istenildiği takdirde emanet olarak kitap verilebilmektedir.

Medrese kütüphanesinde genellikle klasik İslam eserleri ağırlıktadır. Tefsir, Hadis, Fıkıh, Kelam ve Siyer gibi alanlarda yazılmış çok sayıda kitabın yanında İslam'ı anlama ve yorumlamaya dair güncel eserler de bulunmaktadır.

g. Müzakere

Her sınıfın kendi içerisinde her dört kişi için belirledikleri müzakere başkanları bulunmaktadır. Ders hocası dersi bitirdikten sonra kalfa hoca da aynı dersi işlemekte ve son olarak müzakere başkanları tarafından aynı dersin tekrarı yapılmaktadır. Bu sayede işlenen ders iki kere daha tekrar edilmekte ve dersin öğrenciler üzerinde kalıcılığı sağlanmaktadır.

h. İmtihanlar

Arifan Medresesinde her hafta Arapça dersinin imtihanları yapılmaktadır. Diğer derslerin imtihanları ayda bir yapılmaktadır. Bu derslerin imtihanlarında başarı gösteremeyen öğrencinin dersleri tekrar etmesi ve yeniden bir imtihana girmesi gerekmektedir. Bu işlem, öğrenci derste istenen başarıyı yakalayana kadar devam etmektedir. Son olarak dönem sonunda final imtihanları yapılmaktadır. Bu imtihanda başarı gösteren öğrenci bir sonraki kura geçmeye hak kazanır. Bütün bu sınavlarda taban puan 70 (yetmiş)tir. Ancak final imtihanlarında 70 puanı geçemeyen öğrenci ders hocalarınca kanaat kullanılabilmekte ve eğer hocalar bir üst kura geçmesi için uygundur derlerse öğrenci bu şekilde de bir üst kura geçebilmektedir.

2. Arifan Medresesi'nin Eğitim Kadrosu

Arifan Medresesinde toplam 12 hoca bulunmaktadır. Tamamı İlahiyat Fakültesi mezunu olan bu hocalar Milli Eğitim bünyesinde çalışan bir öğretmenle yaklaşık aynı özlük haklarına sahip olarak görev yapmaktadırlar. Hocalar içerisinde ilahiyat fakültelerinde lisansüstü eğitim yapanlar da vardır.

3. Arifan Medresesi'nin Öğrenci Profili

Bilindiği gibi, medrese eğitiminin en önemli unsuru şüphesiz öğrencidir. Bütün çabalar, plan ve programlar nitelikli öğrenci yetiştirmeye yöneliktir. Arifan Medresesi'nde öğrenciyle ilgili olarak gerçekleştirilen özellikleri kısaca açıklamak istiyoruz.

a. Öğrencinin Medreseye Kabulü

Arifan Medresesine öğrenci ve veli müracaat formu doldurarak başvuru yapılmaktadır. Doldurulan bu form karşılığında öğrenciye mülakat tarihi verilmekte ve öğrenci bu tarihte sözlü mülakata alınmaktadır. Sözlü mülakatın yanı sıra aday öğrencinin karakter yönlerini belirlemek amacıyla kişilik testi uygulanmaktadır. Ayrıca öğrencinin daha önce okuduğu okul idaresince yahut çevresinde sözüne itibar edilecek kişilerce referans getirmesi istenmektedir. Tüm bu veriler ışığında değerlendirmeler yapılarak kayıt için gelen öğrenci medreseye kabul edilmektedir.

Mülakat sırasında uygulanan kişilik testleriyle elde edilen veriler sınıfların oluşmasında değerlendirilmekte ve benzer karakterdeki öğrenciler aynı sınıflara kayıt

yapılmaktadır. Bu da sınıf içerisindeki anlaşmazlıkları minimuma indirmekte ve böylece daha verimli bir ders ortamı sağladığı düşünülmektedir..

b. Arifan Medresesinin Tercih Ediliş Sebepleri

Arifan Medresesinin toplum tarafından rağbet görmesinin en temel sebebi, medresenin hizmetlerinin pek çok bölge insanı tarafından beğenilmesidir. Özellikle medresede Ehl-i Sünnet akidesine bağlı olarak öğretilen inanç, ibadet ve ahlak anlayışının önemli ölçüde yöre halkının inanç ve değerleriyle örtüştüğü görülmektedir.

Medresenin öğrenci ya da veliler tarafından tercih edilme sebeplerini maddeler halinde özetlemede yarar vardır:

1. Devlete bağlı resmi din eğitimi kurumlarında uygulanan mevcut eğitim öğretim müfredatını yeterli bulmayan bazı kesimlerin yeni arayış içerisinde olmaları ve Arifan Medresesi'nin eğitim sistemini kendilerine yakın bulmaları,
2. Klasik metinlerin ve Arapça eserlerin işlenişindeki yoğunluk,
3. Bu medreseyi bitirenlerin Arapça konuşup yazacak seviyeye gelmeleri,
4. Ekonomik olarak ailelere herhangi bir külfet getirmemesi.

c. Disiplin Anlayışı

Arifan Medresesinde öğrencinin eğitimi kadar önemli bir başka husus da disiplin kurallarının uygulanmasıdır. Zaten kayıt esnasında aday öğrencilerin adli sicil kaydının yanısıra daha önceki okuduğu okullarda herhangi bir disiplin olayına karışmadığına dair yazılı belge istenmektedir.

Öğrenci kurallara uymadığı takdirde öncelikle nasihat yoluyla uyarılmaktadır. Şayet işlenen fiil nasihatle çözülmeyecek derecede büyükse öğrencinin medrese ile ilişkisi sonlandırılmaktadır. Bunun dışında herhangi bir cezai yaptırım bulunmamaktadır.

4. Arifan Medresesi'nde Okutulan Dersler ve Müfredat

Arifan Medresesi'nde eğitim 4 yıl sürmektedir. Toplam 8 kurdan oluşan programda her bir kur 5 ay devam etmektedir. Günlük 6 saat yapılan dersler haftada 6 gündür. Bu derslere medresede öğrenim gören öğrencilerin yanı sıra dışardan da bazı

kişiler katılabilmektedir. Ancak dışardan katılacakların kesintisiz bir düzen içerisinde gelmeleri önemlidir.

Her dönem sonunda final imtihanı yapılmaktadır ve bu imtihanlar 10 gün sürmektedir. İmtihan süreleri ders döneminden sayılmamaktadır.

Arifan Medresesi'nde 8 dönem devam eden eğitimin müfredatı şu şekildedir:

a. Birinci Sene 1. Dönem 1. Kur Dersleri (Sarf İlmi Dönemi)

Okunan Dersler

1. Sarf ve Nahiv Giriş
2. Sarf İlmi
3. Nahve Giriş
4. Tecvid-i Talim
5. Fıkha Giriş
6. Siyer
7. Akaid-i Maturidiyye
8. Muhadese ve İnşa-Tabir

Takip Edilen Eser

- Sarf ve Nahve Giriş*
Sarf İlmi, Emsile, Bina, Maksut
Avamil-i Birgivi Avamil-i Cürcani
Karabaş Tecvidi
Büyük İslam İlmihali
Hatem-i Enbiya
es- Sevadül-A'zam
En -Nahvu'l- Vadih

Ayrıca bu dönemde hat ve imla dersleri hattatlar tarafından verilmekte ve bu sayede öğrenci Arapçayı güzel yazmayı öğrenmektedir. Bununla birlikte öğrenciye hutbe duaları, vaaza başlama ve bitirme duaları, hatim ve yemek duaları da ezberletilir.

b. Birinci Sene 2. Dönem 2. Kur Dersleri (Nahiv İlmi Dönemi)

Okunan Dersler

1. Nahiv İlmi
2. Hadis Metni
3. Hadis Usulü (Medhal)
4. Fıkıh
5. Akaid-i Maturudiyye
6. Muhadese ve İnşa – Tabir
7. Sarf Tekrarı

Takip Edilen Eser

- Nahiv İlmi – İzharu'l Esrar*
Muhtar'l Ehadis
Hadis Usulü
Nuru'l İzah
El- Akidetu't- Tahaviyye
En-Nahvu'l- Vadih
El-İzzi

Ayrıca bu dönemde hitabet ile alakalı ezberler devam eder. Hutbe ve kürsü tatbikleri (uygulamaları) bu dönemde başlar. Yine birinci dönemde olduğu gibi hattatlar tarafından güzel yazı kursu verilmektedir.

c. İkinci Sene 1. Dönem 3. Kur Dersleri (Beleğat İlmi Dönemi)

Okunan Dersler

Takip Edilen Eser

1. Beleğat İlmi	<i>Teshilu'l Belağa (Medhal)</i>
2. Nahiv İlmi	<i>Et-Tuhfetu's-Seniyye</i>
3. Fıkıh İlmi	<i>Mülteka'l Ebhur Şerhu'l Muğni</i>
4. Akaid-i Maturudiyye	<i>Şerhu'l Fıkhi'l-Ekber</i>
5. Hadis Metni	<i>Mişkatu'l Mesabih (1. Cilt)</i>
6. Tefsir Usulü	<i>Muhtasaru'l- İtikan</i>
7. Muhadese ve İnşa- Tabir	<i>En-Nahvu'l- Vadih</i>

Ayrıca bu dönemde hitabet ile ilgili ezberlere devam edilir. Hutbe ve kürsü tatbikleri bu dönemde başlar.

d. İkinci Sene 2. Dönem 4. Kur Dersleri

Okunan Dersler

Takip Edilen Eser

1. Tefsiru'l Kuran	<i>Tefsiru'l-Celaleyn (Fatıha–Nas Arası)</i>
2. Fıkıh İlmi	<i>Mülteka'l-Ebhur (Nikah-Kitabu's-Siyer Arası)</i>
	<i>Et-Teshilu'z- Zaruri (Mülteka'l-Ebhur'a Mutabık)</i>
3. Hadis Metni	<i>Mişkatu'l Mesabih (2. Cilt)</i>
4. Kalam İlmi	<i>Şerhu'l-Akidetu't-Tahaviyye (El-Baberti)</i>
5. Nahiv İlmi	<i>Şerhu Katru'n- Neda</i>

Ayrıca bu dönemde hitabet ile ilgili hitabet dualarının ve hatim dualarının ezberletilmesi, vaaz hazırlama teknikleri de öğretilir.

e. Üçüncü Sene 1. Dönem 5. Kur Dersleri

Okunan Dersler

Takip Edilen Eser

1. Fıkıh İlmi	<i>Mülteka'l- Ebhur (Siyer-Dava Arası)</i>
	<i>Et-Teshilu'z-Zaruri</i>
2. Hadis Metni	<i>Mişkatu'l Mesabih (3. Cilt)</i>
3. Kalam İlmi	<i>Şerhu'l- Emali (Beyitler Ezberlenir)</i>
4. Nahiv İlmi	<i>Şerhu İbni'l Akil</i>
5. Mantık İlmi	<i>İsagoci Metni</i>
	<i>Şerhu Muğni't- Tullab</i>

f. Üçüncü Sene 2. Dönem 6. Kur Dersleri

Okunan Dersler

Takip Edilen Eser

1. Fıkıh İlmi	<i>Mülteka'l- Ebhur (Dava- Gasb Arası)</i>
	<i>Et-Teshilu'z-Zaruri</i>
2. Hadis İlmi	<i>Mişkatu'l Mesabih (3. Cilt)</i>

3. Tasavvuf İlmî	<i>Er- Risaletu 'l-Kuşeyriye</i>
4. Hadis Usulü	<i>Şerhu 'l-Beykuniyye</i>
5. Kelam İlmî	<i>Şerhu 'l Akaid</i>
6. Nahiv İlmî	<i>Şerhu İbn-i Akil</i>

Ayrıca bu dönemde öğrenciler İslam Tarihi le alakalı kendi seçtikleri bir eseri okur ve imtihana öyle girerler.

g. Dördüncü Sene 1. Dönem 7. Kur Dersleri

Okunan Dersler

Takip Edilen Eser

1. Fıkıh İlmî	<i>Mülteka 'l- Ebhur (Gasb- Feraiz Arası)</i>
	<i>Et-Teshilu 'z-Zaruri</i>
2. Feraiz	<i>Şerhu 's- Siraciyye</i>
3. Usul-ü Fıkıh	<i>İlmü Usulî 'l Fıkıh (Medhal)</i>
4. Nahiv İlmî	<i>El-Behcetü 'l-Merdiyye</i>
5. Kavaid-i Fıkhiyye	<i>El-Kavaidu 'l Fıkhiyye</i>

b. Dördüncü Sene 2. Dönem 8. Kur Dersleri

Okunan Dersler

Takip Edilen Eser

1. Fıkıh İlmî	<i>El-Lübab Fi Şerhi 'l Kitab</i>
2. Usul-ü Fıkıh	<i>Mir 'at 'l- Usul</i>
3. Ahkam Hadisleri	<i>Buluğü 'l-Meram</i>
4. Nahiv İlmî	<i>El-Favaidu 'd-Diyaiyye (Molla Camii)</i>
5. Edebi Metin	<i>Kaside-i Bürde (Ezber ve Şerh)</i>

5. Arifan Medresesi'nin Müfredat Uygulamaları

a. Günlük Uygulama Usulleri

İhtisas Akademisine devam eden talebelere yönelik programlar sabah 08.00 'de başlar. Her bir ders 45 dakika devam eder. Bu derslerde metinleri gün öncesinde

hazırlamak ve derste okumak talebenin görevlerindedir. Derslerin tamamlanmasından sonra her bir sınıfın kalfa hocası o sınıfı topluca kalfa hoca müzakeresine alır. Bu müzakerede günlük okunan derslerin tamamı kalfa hoca tarafından okunur. Bu tekrar tamamlandıktan sonra her sınıf üç ayrı gruba ayrılır. Her bir grubun müzakere başkanı vardır. Bu başkan ile öğrenciler gördükleri dersi grup müzakeresi ile karşılıklı müzakere ve değerlendirmelerle tekrar okurlar. Bundan sonra tüm talebeler ferdi mütalaa başlarlar. Ferdi mütalaa ile talebeler aynı günün derslerini tekrar eder ve ertesi günkü derslere hazırlanırlar.

Kalfa hoca müzakeresi, grup müzakeresi ve ferdi mütalaaalar sorumlu kişiler tarafından doldurulan takip çizelgeleri ile idare tarafından takip edilir ve bu çizelgeler talebeler hakkında kanaat oluşturmakta öncelik arz eden hususlardan olduğu için her dönem için ayrı ayrı arşivlenir.

Her bir grup hitabet çalışmalarına her cumartesi günü sınıf içerisinde arkadaşlarına hocalarının nezaretinde seviyelerine uygun bir şekilde Türkçe veya Arapça 20 dakikalık konferans denemesi yapmak zorundadır. İlk dört kur Türkçe sunum yapılırken sonrasındaki sunumlar Arapça olmak zorundadır.

Mihrap ve kürsü tecrübesi kazanabilmek için günlük namazları da talebeler kıldırır. Kürsü tecrübesi kazanmaları için ikindi namazlarından 15 dakika önce Safa-i Vakt denilen program ile İbn-i Hacer el- Askalani'nin Münebbihati ve İmam Muhasibi'nin Eyyühe'l Veled ve Risaletu'l-Müsterşidin gibi eserlerden mescidde toplanan tüm talebelere vaaz verilir. Bu sayede öğrenciler bu eserleri de okumuş olmaktadır. Ayrıca medresede tüm namazların cemaatle kılınması önemli bir kuraldır.

b. Dönemlik Uygulama Usulleri

Her dönemdeki dersler üzerinde; Arapça gramer derslerinde haftalık ve diğer derslerde aylık imtihanlar yapılmaktadır. Her kitabın tamamlanmasından sonra kitabın tamamından imtihan edilir. Her bir dönem, dönem sonu final imtihanları ile tamamlanır.

6. Arifan Medresesi Mezunlarının Hizmet Alanları

Arifan Medresesinde 8 kuru tamamlamış ve mezun olmuş öğrenciler genellikle dini hizmet alanlarında görev almaktadır. Aynı zamanda ilahiyat fakültesinden de mezun olan öğrenciler içerisinde ilahiyat fakültelerinde öğretim elemanı olarak

Çalışanlar, müftülük yapanlar, diyanette ateşe olarak çalışanlar, öğretmenlik ve imamlık yapanlar mevcuttur. Ancak medreseden mezun olan öğrencilerle ilgi herhangi bir takip mekanizması bulunmaması veya mezunlar buluşması türünden herhangi bir programın henüz tertip edilmemesi, mezunların istihdam alanlarının yeterince tespit edilmesini zorlaştırmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
ARIFAN MEDRESESİ'NDE OKUYAN ÖĞRENCİLERE İLİŞKİN
BULGULAR VE YORUMLARI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ARIFAN MEDRESESİ'NDE OKUYAN ÖĞRENCİLERE İLİŞKİN BULGULAR VE YORUMLARI

Çalışmamızın bu bölümünde Arifan Medresesinde öğrenim görmekte olan öğrencilere uyguladığımız anket sonuçlarını ve bu sonuçlara ilişkin yorumlarımızı paylaşacağız. 63 öğrenci üzerinde gerçekleştirdiğimiz anketimizde yer alan sorular, cevaplar ve yorumlar şu şekildedir:

1. Yaş Aralığımız Nedir?

Tablo 1. Medrese öğrencilerinin yaş aralığı

Yaş aralığı	Sayı	Yüzde
12-15 arası	5	%8
15-18 arası	22	%35
18-21 arası	30	%48
Diğer	6	%9
Toplam	63	%100

Arifan Medresesi öğrencilerinin yaş aralıkları tablosuna baktığımızda %83'ünün 15-21 yaş arası öğrencilerden oluştuğu görülür. Oldukça yüksek olan bu orandaki öğrencileri genç olarak nitelendirebiliriz.

Yukarıdaki tabloyu incelediğimizde 18-21 yaş aralığındaki öğrenci sayısının diğer yaş gruplarının üzerinde olduğu görülmektedir. Bu da bize medreseye devam eden öğrenciler içerisinde yasal sorumluluğunu üstlenmiş olanların azımsanmayacak sayıda olduğunu göstermektedir.

15 yaşın altındaki öğrencilerin oranı ise % 8'dir. İlk gençlik olarak nitelendirebileceğimiz bu bölümdeki öğrencilerin toplam öğrenci grupları içerisindeki oranı oldukça düşüktür. Bu durum medreseyi tercihte velilerden ziyade kendi kararını kendisinin verebildiği çağa gelmiş öğrencilerin tercihinin önemli olduğunu göstermektedir.

% 9'luk bir grubun da 21 yaş üstü olduğu anlaşılmaktadır. Genel itibariyle değerlendirildiğinde Arifan medresesindeki öğrencilerin büyük çoğunluğunun 15-21 yaş arasında olduğu anlaşılmaktadır.

2. Ailenizin maddi durumu nasıldır?

Tablo 2. Ailenin maddi durumu

Maddi durum	Sayı	Yüzde
Gayet iyi	2	%3
İyi	32	%51
Fena değil	26	%41
Zayıf	3	%5
Toplam	63	%100

Arifan Medresesi'nde öğrenim gören öğrencilerin ailelerinin maddi durumlarını incelediğimizde öğrencilerin yarısından fazlasının ailesinin maddi durumunun iyi olduğunu görmekteyiz.

Ailelerin %41'lik bir kesiminin herhangi bir maddi imkânsızlık içerisinde olmadığı görülmektedir. Buna ilaveten %3'lük bir bölümde maddi durumunu gayet iyi olarak nitelemiştir. Bütün bu veriler bize Arifan Medresesi öğrencilerinin genelini maddi imkânsızlıklar içerisinde olmadığını göstermektedir. Maddi durumuna “gayet iyi”, “iyi” ve “fena değil” diyenlerin toplamdaki payı % 95'dir. Bütün bu veriler bize Arifan Medresesindeki öğrencilerin ailelerinin, ekonomik kaygılarından ötürü çocuklarını bu medreseye yönlendirmediğini göstermektedir.

Öğrencilerin % 5'lik bir kısmı ise ailesinin maddi durumunun zayıf olduğunu bildirmiştir. Toplam yüzde içerisinde oldukça küçük kısmı karşılayan bu grup öğrencilerin bulunması oldukça olağan bir durumdur.

Medrese eğitiminin yatılı bir sistemle veriliyor olması, ilk bakışta gelir düzeyi düşük ailelerin çocuklarının bu medreseye ilgi gösterdiği şeklinde bir kanaat oluşturabilir. Ancak yukarıdaki tabloda bunun böyle olmadığı, öğrencilerin çok büyük bir kesiminin kendilerini maddi yönden düşük gelirli olarak tanımlamadıkları anlaşılmaktadır.

3. Sizinle beraber kaç kardeşiniz?

Tablo 3. Medrese öğrencilerinin kardeş sayıları

Kardeş sayısı	Sayı	Yüzde
1 Kardeş	2	%3
2 Kardeş	7	%11
3 Kardeş	20	%32
4 Kardeş	17	%27
5 Kardeş	5	%8
Diğer	12	%19
Toplam	63	%100

Arifan Medresesi öğrencilerinin kardeş sayıları tablosunu incelediğimizde en yüksek oranın 3 çocuklu ailelerden gelen öğrencilerin oluşturduğu görülmektedir. Bu oran % 32'dir.

3 çocuklu ailelerden sonra % 27 ile 4 çocuklu ailelerin çocuklarının medreseye geldiğini görmekteyiz. Bu da bize medrese öğrencilerinin % 59'unun yani yarısından fazlasının 3 veya 4 kardeş olduğunu göstermektedir.

Ailesinin tek çocuğu olan medrese öğrenci sayısı ise sadece ikidir. Bu da bize bir çocuğu olan ailelerin medreseye çok fazla yönelim göstermediğini bildirmektedir.

Tablomuzun bildirdiğine göre 2 ve 5 kardeş olanların sayıları toplam 12 kişidir. 6 ve daha fazla sayıda kardeş sayısına sahip öğrencilerin oranı ise % 19'dur.

4. Ailenizde sizden başka medrese eğitimi alan var mı?

Tablo 4. Ailenizde sizden başka medrese eğitimi alan var mı?

Medrese eğitimi alan kardeş sayısı	Sayı	Yüzde
Var	17	%27
Yok	46	%73
Toplam	63	%100

Arifan Medresesi'nde öğrenim gören öğrencilerin ailelerinde medrese eğitimi alan başka kimsenin olup olmadığını yansıtan tabloda, öğrencilerin % 27'sinin ailesinde medrese eğitimi alan birisinin olduğunu görüyoruz. Bu durum bize medresedeki 17 öğrencinin aile bireylerinde medrese eğitimini tecrübe etmiş birisinin varlığını göstermektedir. Kanaatimizce bu öğrenciler ailelerindeki medrese eğitimi almış kişilerin tecrübelerinden istifade ederek ve bu kişilerin yönlendirmeleriyle Arifan Medresesi'ne kayıt yaptırmışlardır.

Öğrencilerin % 73 gibi oldukça büyük bir kısmı ise medrese eğitimini ailesinde ilk tecrübe eden kişi olması bakımından anlamlıdır. Kanaatimizce bu öğrenciler ailelerinden medrese eğitimi ile ilgili herhangi bir tecrübe paylaşımı almamışlardır.

5. Aileniz Sivas'ta mı ikamet ediyor?

Tablo 5. Aileniz Sivas'ta mı ikamet ediyor

İkamet durumu	Sayı	Yüzde
Evet	28	%44
Hayır	35	%56
Toplam	63	%100

Arifan Medresesi'nde öğrenim gören öğrencilerin ailelerinin yaşadıkları yerleri gösteren tablomuza baktığımızda birbirine yakın sonuç görmekteyiz. Öğrencilerin % 44'lük bir kısmının ailesi Sivas merkezde ikamet ederken % 56'lık bir kısmının ailesi ise Sivas merkez haricinde başka bir yerde ikamet etmektedir.

Kanaatimizce yatılı olarak kalmanın gerekli olduğu Arifan Medresesi'nde ailelerin Sivas merkezde ikamet etmemesi öğrenciler açısından çok fazla eksikliği hissedilen bir durum değildir. Sadece pazar günleri tatil olan medresede ailesi Sivas merkezde olan öğrenciler ailelerinin yanına gitmektedirler. Bu durum, medrese ortamının öğrencilere eğitim öğretim faaliyetleri sunmanın yanında, onlara adeta aile sıcaklığında bir yaklaşım sergilendiği şeklinde de yorumlanabilir.

6. Şu anda medrese dışında herhangi bir okulda öğrenim görüyor musunuz?

Tablo 6. Öğrenim görülen okul

Medrese dışında eğitim görme	Sayı	Yüzde
İlahiyat Fakültesi Öğrencisiyim	16	%25
İlahiyat Ön Lisans Öğrencisiyim	9	%14
İlitam Öğrencisiyim	2	%3
İmam Hatip Lisesi Öğrencisiyim	25	%40
Eğitim Görmeyen	11	%18
Toplam	63	%100

Tablo 6'yı incelendiğinde Arifan Medresesi'nde öğrenim gören öğrencilerin % 82'lik bir kısmının aynı zamanda başka bir eğitim kurumuna da devam ettikleri

görülmektedir. Oldukça yüksek olan bu oran öğrencilerin medrese eğitimiyle birlikte dini eğitimin ağırlıkla verildiği bir başka okula da devam ettiklerini göstermektedir.

Sonuçları incelediğimizde medresede öğrenim gören öğrencilerin %40'lık bir bölümünün İmam Hatip Lisesi Öğrencisi olduğu göze çarpmaktadır. Bu da bize medrese öğrencilerinin büyük bir kısmının yükseköğretim öncesinde medreseye devam ettiklerini göstermektedir.

Medresede öğrenim gören öğrencilerin % 25'i İlahiyat Fakültesine kayıtlıdır. Medrese eğitimiyle birlikte Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nde öğrenciliğini de beraber yürüten bu kesimin oldukça donanımlı bir dini eğitimden geçtiği söylenebilir.

Eğitim süresi iki yıl olan ilahiyat ön lisans programına devam eden medrese öğrencilerinin oranı ise % 14'tür. Bu durum, öğrencilerin medresede aldıkları bilgileri kullanabilecekleri mesleklerin gerektirdiği diploma sahibi olmayı önemsedikleri anlamına gelir.

Tablodan da anlaşılacağı üzere ilitam programına devam eden öğrenci sayısı sadece 2'dir. Bu sonuç bize medrese öğrencilerinin ilitam programına rağbet etmediklerini göstermektedir. Bu konuda öğrenciler ve onları yönlendiren medrese hocalarının yüz yüze eğitimi uzaktan eğitime tercih ettiklerini göstermektedir.

Ankete katılan öğrencilerin %18'lik bölümü, herhangi bir öğrenim kurumunda eğitim almamakta, sadece medrese eğitimine devam etmektedir. Bu öğrencilerle yapılan yüz yüze görüşmelerde, öğrencilerin üniversite yerleştirme sınavlarına hazırlandığı ve bu sınavları kazandıkları takdirde İlahiyat Ön Lisans, İlahiyat Lisans veya İlitam'a kayıt yaptıracağı anlaşılmaktadır.

7. Mezun olduktan sonra ne iş yapmayı düşünüyorsunuz?

Tablo 7. Mezun olduktan sonra yapmayı düşündüğünüz iş

Mezuniyet sonrası iş tercihi	Sayı	Yüzde
Diyanette Görev Almak	18	%29
Akademik Çalışma Yapmak	13	%20
Milli Eğitim'de Öğretmen Olmak	6	%10
Medresede Müderris Olmak	19	%30
Diğer	7	%11
Toplam	63	%100

Tablo 7’yi incelediğimizde, Arifan Medresesi’nde öğrenim gören öğrencilerin mezun olduktan sonra yapmak istedikleri işlerin oldukça çeşitli olduğu ve herhangi bir alana yığılmadığı görülmektedir.

Öğrencilerin % 30’luk kısmı bu medreseden mezun olduktan sonra yine bir medresede çalışma isteğindedir. Bu durum bize öğrencilerin medrese ortamını sevdiklerini ve bu ortamdan uzak kalmak istemediklerini göstermesi açısından anlamlıdır. %29’luk bir kesim ise medreseyi bitirdikten sonra diyanette görev alma eğilimindedir. Müftü, vaiz veya imam olmak isteyen bu gruptaki öğrencilerin aldıkları dini eğitimi bundan sonraki hayatlarında da başkalarına öğretme amacıyla olduğu söylenebilir.

Mezun olduktan sonra yüksek lisans ve doktora çalışması yapmak isteyen öğrencilerin oranı %20’dir. Bu sonuç bize medresedeki her on öğrenciden ikisinin akademik çalışma yapma isteğini yansıtmaktadır. Hiç de azımsanmayacak olan bu oran, medrese öğrencilerinin gelecekte de dini alanda çalışma yapmak istediklerini belirtmektedir. Günümüzde lisansüstü din eğitiminin ilahiyat fakültelerinde yapıldığı dikkate alındığında, bu medrese öğrencilerinde ilahiyat fakültelerine karşı olumsuz bir önyargının bulunmadığı söylenebilir.

Mezun olduktan sonra yapmak istediği işi belirtmeyenlerin oranı %11’dir. Kanaatimizce bu gruptaki öğrenciler henüz mezuniyet sonrasına ilişkin herhangi bir karar vermemişlerdir.

8. Arifan Medresesi’ni hangi amaçla okuyorsunuz?

Tablo 8: Arifan Medresesi’nde okuma amacı

Medreseyi tercih amacı	Sayı	Yüzde
Donanımlı Dini Bilgi	39	%62
İyi Seviyede Arapça	7	%11
Meslek Sahibi Olmak	1	%2
Diğer	16	%25
Toplam	63	%100

Tablo 8’i incelendiğinde medrese öğrencilerinin % 62 gibi çok büyük bir kısmı donanımlı dini bilgi elde etmek amacıyla medreseye gelmektedir. Bu durum bize medrese öğrencilerinin dersler açısından hazır bulunuşluk düzeylerinin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

İyi seviyede Arapça öğrenme isteğiyle medreseye gelenlerin oranı % 11 olarak görülmektedir. Bu sonuç bize medreseye gelenlerin oldukça düşük bir kısmının Arapça öğrenme maksatlı geldiğini belirtmektedir. Bu oran, medresede Arapça öğrenmenin amaç değil araç olduğunu göstermektedir. Meslek sahibi olmak için gelen öğrenci sayısı ise sadece bir kişidir. Bu da bize hemen hemen bütün öğrencilerin meslek edinme kaygısından uzak bir şekilde medreseye geldiğini bildirmektedir.

Donanımlı dini bilgi elde etme isteğinden sonraki en yüksek orana sahip olan diğer sebeplere baktığımızda vatana, millete, devlete faydalı olma arzusu ve hafız olma isteği göze çarpmaktadır.

9. Arifan Medresesinde öğrenim görmeye nasıl karar verdiniz?

Tablo 9. Arifan Medresesi'nde öğrenim görmeye karar verme durumu

Medreseyi tercih kararı	Sayı	Yüzde
Ailem Yönlendirdi	24	%38
Arkadaşlarım Tavsiye Etti	12	%19
Tv. Radyo ve İnternetten Gördüm	7	%11
Diğer	20	%32
Toplam	63	%100

Tablo 9'u incelendiğinde, medrese öğrencilerinin % 24'ü aile yönlendirmesiyle medreseye kayıt yaptırmakta, % 12'si arkadaşlarının tavsiyeleri üzerine, % 7'si iletişim araçlarından öğrendikleriyle medreseye gelmekte, % 20 'si ise diğer sebepler sayesinde Arifan Medresesi'ne kaydını yaptırmaktadır.

Öğrencilere sorulan anket soruları sonucunda elde edilen veriler ışığında medrese öğrencilerinin medreseye kayıt sebeplerinde çeşitlilik söz konusu olmakla birlikte, aile yönlendirmelerinin diğer sebeplere oranla daha etkili olduğu söylenebilir. Bu da bizi toplumdaki aile bağlarının güçlü olduğu ailelerin çocuklarının medreseye yönlendiği sonucuna götürmektedir.

Arkadaş etkisi ise medreseye kaydolmakta azımsanmayacak durumdadır..

Televizyon radyo ve internet gibi iletişim araçlarının medreseye öğrenci kazandırmakta diğer sebeplere nazaran yetersiz kaldığı da bu veriler ışığında söylenebilir.

Aile yönlendirmesinden sonra en yüksek orana sahip olan diğer sebepleri incelediğimizde okuldaki öğretmenlerin, mahalle camiindeki imamın yönlendirmeleriyle birlikte fikrini beyan etmeyenleri de görmek mümkündür.

10. Arifan Medrese 'sindeki eğitimden memnun musunuz?

Tablo 10. Arifan Medresesindeki eğitimden memnuniyet

Medrese eğitiminden memnuniyet durumu	Sayı	Yüzde
Çok memnunum	36	%57
Memnunum	24	%38
Fena değil	2	%3
Memnun değil	1	%2
Toplam	63	%100

Tablo 10 incelendiğinde Arifan Medresesi'ndeki eğitimden memnuniyet net biçimde göze çarpmaktadır. Anketimize katılan öğrencilerin % 57'lik kısmı gördükleri eğitimden çok memnun olduklarını belirtmiştir. Medrese öğrencilerinin yarısından fazlasını oluşturan 36 kişinin medrese eğitiminden çok memnun olmaları, medresedeki eğitimin öğrenci ihtiyaçlarını karşılaması bakımından anlamlıdır.

Medresede öğrenim gören öğrencilerin %3 8'lik bir kısmı ise gördükleri eğitimden memnun olduklarını belirtmişlerdir. Toplam öğrenci sayıları içinde oldukça hatırı sayılır bir kısım olan bu grup öğrenciler medrese eğitiminden memnuniyetlerini bildirmeleriyle birlikte çok memnun olmamaları üzerinde düşünülmesi gereken bir veridir. Kanaatimizce bu grup öğrenciler gördükleri eğitimden memnun olmakla birlikte bazı ek beklentiler içerisindedirler.

Arifan Medresesi'ndeki eğitime fena değil cevabını veren öğrenci sayısı ise sadece 2 kişidir. Aynı şekilde gördüğü eğitimden memnun olmayan öğrenci ise sadece 1 kişidir. 63 kişiye uyguladığımız anketimizde sadece 3 kişinin “fena değil” ve

“memnun değilim” cevabını vermiş olması, Arifan Medresesi’ndeki eğitimin, öğrencilerin beklentilerini karşılama göstermesi bakımından anlamlıdır.

11. Arifan Medresesi’ndeki eğitimin içeriği beklentinizi karşılıyor mu?

Tablo 11. Eğitim içeriği beklentinizi karşılıyor mu?

Medrese eğitiminin içeriğinden beklentiler	Sayı	Yüzde
Çok memnunum	25	%40
Memnunum	31	%49
Daha iyi olabilir	7	%11
Diğer	0	%0
Toplam	63	%100

Her eğitim kurumunda olduğu gibi Arifan Medresesi’nde de öğrenim gören öğrencilerin kayıt olma aşamasında bazı beklentilerle bu kuruma kayıt yaptırdıkları anlaşılmaktadır. Medresedeki öğrencilerin % 40’ı gördükleri eğitimin içeriğinden çok memnun olduklarını belirtmiştir. Toplam 25 öğrencinin eğitimin içeriğinden memnun olduğunu ifade etmesi, verilen eğitimin içeriğinin memnuniyet verici olması açısından oldukça dikkat çekici bir sonuçtur.

Toplam 31 öğrenci ise görülen eğitimin içeriğinden memnun olduklarını belirtmişlerdir. % 49’luk bu kesim, beklentilerinin karşılandığını belirtirken eğitimin içeriğinin yeterli olduğunu ifade etmişlerdir.

Arifan Medresesi’nde verilen eğitimin içeriği açısından çok memnun ve memnun olanların oranı % 89’a ulaşmaktadır. Bu durum oldukça yüksek oranda memnuniyet oluşturma bakımından Arifan Medresesi’nde verilen eğitimin içeriği dikkat çekicidir.

Öğrencilerin % 11’lik bir kısmını oluşturan 7 öğrenci ise eğitimin içeriğinin daha iyi olabileceğini belirtmişlerdir. Genel oran içerisinde oldukça küçük bir grubu oluşturan bu öğrencilerin müfredata ilişkin talepleri dinlenebilir ve değerlendirmeye tabi tutulabilir.

12. Arifan Medresesi'ndeki eğitim müfredatından memnun musunuz?

Tablo 12. Eğitim müfredatından memnuniyet

Eğitimi müfredatından memnuniyet durumu	Sayı	Yüzde
Çok memnunum	23	%37
Memnunum	30	%48
Daha iyi olabilir	8	%12
Diğer	2	%3
Toplam	63	%100

Tablo 12'ye baktığımızda Arifan Medresesi'ndeki eğitim müfredatından memnuniyet sonuçlarını görmekteyiz. Öğrencilerin %37'si eğitim müfredatından “çok memnun” olduğunu bildirmiştir. Öğrencilerin %48'i de “memnun” seçeneğini işaretlemişlerdir. Bu iki seçenek birlikte değerlendirildiğinde öğrencilerin oldukça büyük bir çoğunluğunun medresede uygulanan müfredattan memnun olduğu söylenebilir.

Genel olarak baktığımızda, eğitim müfredatından öğrencilerin %85'i çok memnun veya memnun olduğunu bildirmiştir. Geri kalan %12'lik dilim ise eğitim müfredatının daha iyi olabileceğini bildirmişlerdir. Son olarak 2 öğrenci de müfredattan memnun olmadığını belirtmiştir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Medreseler kurulduğu günden itibaren Müslüman toplumların eğitim öğretim hayatını etkileyen önemli kurumlardandır. Tarihsel süreçte bazen altın çağını yaşayan medreseler, Osmanlının son dönemine doğru gerileme sürecine girmiştir. Osmanlının son yıllarını ve Cumhuriyetin ilk yıllarını kapsayan dönemde medreselerle ilgili bazı adımlar atılmıştır. Son dönemlerinde yüzünü batıya dönen Osmanlı pek çok kurumda olduğu gibi medreselerde de bazı reformlar denemiştir. Ancak bu reformların başarılı olduğu söylenemez.

Yeni kurulan Cumhuriyetle birlikte çağın gereklerini yerine getirememesi gerekçesiyle medreseler resmi olarak kapatılmıştır. Ancak yüzlerce yıldır varlığını devam ettirmiş olan medreselerin bir kanun maddesiyle kapatılmış olması toplumun bir kesimi tarafından kabul görmemiştir. Ülkemizin özellikle doğu ve güneydoğu bölgelerinde değişik vakıf ve dernek adı altında bazı medreseler eğitim öğretime devam etmiştir. Önceleri devlet kontrolünün nispeten az olduğu yerlerde varlığını sürdüren medreseler son yıllardaki hükümetlerin dini eğitime olan destekleri ve toleransları sayesinde bazı büyükşehir merkezlerinde de kurulmaya başlamıştır.

Henüz resmi bir statüsü bulunmayan Cumhuriyet dönemi medreseleri dernek ve vakıf gibi isimler adı altında faaliyet göstermektedirler. Bu da uygulanan eğitimin denetimsiz, sistemsiz, kurumsallaşmamış ve çağın gereklerinden uzak bir yöntemle yürütülmesi sonucunu doğurmaktadır.

Toplumumuzun bir kısmının medreselere çocuklarını kaydettirmeleriyle ilgili birçok neden sayılabilir. Öncelikle mevcut eğitim sisteminin yetersizliği ve öğrencilere gerekli dini ve ahlaki değerleri kazandıramaması düşüncesi bu nedenlerin başında gelmektedir. Ayrıca yüzlerce yıldır varlığını devam ettirmiş olan medreselerin toplum hafızasında henüz sıfırlanmaması ve geleneğine bağlı bireylerin medreselere karşı köklü bir saygı duyması da bu nedenler arasında sayılabilir. Kısacası dini hassasiyetlere sahip toplum bireylerinin mevcut eğitimdeki din eğitiminden tatmin olmamaları sonucunda çocuklarına daha donanımlı din eğitimi aldırma düşüncesiyle medreselere ilgi duydukları söylenebilir.

Anadolu'nun en eski şehirlerinden birisi olan Sivas Selçuklular döneminde birçok medreseye ev sahipliği yapmıştır. Adeta medreseler şehri olan Sivas'ta Selçuklulardan kalma birçok medrese hala şehrin sembolleri olmaya devam etmektedir. Böylesine kadim medreselerin şehri olan Sivas'ta Cumhuriyetin kurulmasıyla birlikte ülkenin genelinde olduğu gibi medrese eğitimi sonlanmıştır. 2000'li yılların başında oluşan Arifan Medresesi, Sivas'ta Cumhuriyet döneminin kurumsal yapıdaki ilk medresesi olma özelliğini taşımaktadır. İşte bu noktada biz çalışmamızda genel olarak medreseleri özelde ise Sivas Arifan Medresesini inceledik. Arifan Medresesini incelerken bu medresenin fiziki yapısı, sosyal statüsü, eğitim müfredatı, öğrenci profili, öğretici profili, okutulan eserler, öğrencilerin memnuniyet durumu ve mezunların hizmet alanlarını ayrıntılı olarak ele aldık. Çalışmamız bu alanda yapılan ilk çalışma olma özelliğini taşımaktadır.

Gerçekleştirdiğimiz anket uygulamalarında Arifan Medresesini tercih eden öğrencilerin %83'ünün 15-21 yaş arasında olduğunu tespit ettik. Örgün eğitimde lise son sınıflar ve üniversite ilk yıllarına tekabül eden bu yaş aralığı bize zorunlu olan ilköğretimi tamamlayan öğrencilerin medreseye başladıklarını göstermektedir. Genç olarak nitelendirilebilecek bir öğrenci profiline sahip olan medresenin bireylerin meslek seçimi döneminde burada bulunmaları da sonraki hayatlarında medresenin rolünün büyük olması bakımından anlamlı bulunmuştur.

Medrese öğrencilerinin maddi durumlarını incelediğimizde %95'inin ekonomik sıkıntı içerisinde olmadığını gördük. Nispeten varlıklı ailelerin çocuklarının öğrenim gördüğü bu medreseyi tercih etmede ailelerin ekonomik kaygılarının rolünün bulunmadığı anlaşılmaktadır.

Öğrencilerin kardeş sayılarını incelediğimizde 3 ve daha fazla kardeş olanların oranının %86 olduğu görüldü. Bu da bizi nispeten çok çocuklu ailelerin çocuklarını medreseye yönlendirdikleri sonucuna ulaştırmıştır.

Daha önce ailesinde medrese eğitimi alanların oranına baktığımızda %27 gibi bir oranla karşılaştık. Medrese eğitimini ailesinde ilk kez tecrübe edenlerin oranının hayli yüksek (%73) olduğuna bu anketimizde ulaştık.

Ailelerinin Sivas merkezde ikamet edenlerin oranının %44 olduğunu, geri kalan %56'lık dilimin Sivas merkez haricinde ikamet ettiğini tespit ettik. Yatılı eğitim veren medresenin ailelerin uzakta olması sonucu herhangi bir mağduriyet oluşturmadığı sonucuna ulaştık.

Öğrencilerin %88'inin medreseyle birlikte örgün eğitimlerine devam ettiklerini tespit ettik. Bu da bize medresenin örgün eğitime mâni olmadığını, burada İmam Hatip ve İlahiyat okuyan öğrenciler için tamamlayıcı bir eğitim verildiğini göstermiştir.

Medrese öğrencilerinin gelecek planlarına baktığımızda öğrencilerin %89'unun amacını belirlediğini gördük. Oldukça yüksek olan bu orandaki öğrenciler medresede aldıkları eğitime uygun bir gelecek arzu etmektedirler. Diyanette görev alma, İlahiyatta akademik çalışma yapma, Millî Eğitim Bakanlığına bağlı okullarda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretmenliği ve herhangi bir medresede görev alma gibi amaçları olan öğrencilerin genellikle farklı alanlara gitmek istemediklerini tespit ettik.

Öğrencilerin medreseye gelmelerindeki en büyük amacın %69'la donanımlı dini bilgi isteği olduğunu gördük. Bu da bizi öğrencilerin hazırbulunuşluklarının üst düzeyde olduğu sonucuna götürdü.

Medreseye aile yönlendirmesiyle gelen öğrencilerin oranının %24 olduğunu gördük. Öğrencilerin %76 gibi büyük bir oranla kendi tercihleriyle geldiklerini tespit ettik.

Medresede verilen eğitimden memnuniyet durumunu incelediğimizde öğrencilerin %95 gibi büyük bir oranla medresenin eğitiminden memnun olduklarını gördük. Bununla birlikte verilen eğitimin öğrencilerin beklentilerini karşılama oranı ise %89'dur. Oldukça yüksek olan bu oranlar bize medresede verilen eğitimin öğrencileri memnun ettiği ve öğrencilerin beklentilerini karşıladığını göstermektedir.

Medresede okutulan müfredatla ilgili yaptığımız çalışmada öğrencilerin %85'inin müfredattan memnun olduğunu tespit ettik. %15'lik bir kısmın ise müfredatta bazı değişiklikler talep ettiği de ulaştığımız bir başka sonuçtur.

Yapılan araştırmanın verileri ve tespit edilen sonuçlar doğrultusunda şu hususlar önerilebilir:

1. Tarihten günümüze Müslüman toplumlar için önemli fonksiyonları yerine getirmiş olan medreselere saygı korunmalı ve bu konuda eğitim ve siyaset kurumları başta olmak üzere ilgili tüm kurumlar üzerine düşeni yapmalıdır.

2. Özel okulların teşvik edildiği bir dönemde maddi imkansızlıklar içerisinde varlıklarını korumaya çalışan medrese tarzı eğitim öğretim yapmak isteyen kurumlara da gerekli teşvik ve yasal kolaylık sağlanmalıdır.

3. Günümüz medreselerin eğitim öğretim programları alanın uzmanları tarafından gözden geçirilmeli ve çağın ihtiyaçları göz önünde bulundurularak müfredat, okutulan kitaplar ve hocaların nitelikleri gibi alanlarda yeni düzenlemeler getirilmelidir.

4. Halen eğitim öğretime devam eden medreseler Millî Eğitim Bakanlığı uzmanları tarafından denetlenmeli, yanlış uygulamalar varsa önlenmelidir.

5. Medrese eğitimini güncellemeye yönelik akademik çalışmalara ağırlık verilmelidir.

6. Sivas Arifan Medresesi'nin toplum nezdinde tanınırlığı daha da artırılmalı, benzer eğitim kurumu açmak isteyen vakıf ve derneklere kolaylık sağlanmalıdır.

7. Arifan Medresesi ve benzeri eğitim kurumlarının ülkemiz eğitim öğretim faaliyetlerinde rekabeti artırıcı bir özellik taşıdığı bilinmeli, giderek dünyaya açılan ülkemizde farklı eğitim sistem ve uygulamalarının önü açılmalı.

8. Sivas Arifan Medresesi ile Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi arasındaki bağlar güçlenmeli fakülte hocaları ile istişareler artırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Akgül, Mehmet, *Türkiye 'de Din ve Değişim*, Ötüken Yayınları, İstanbul 2002.
- Akgündüz, Murat, *Osmanlı Medreseleri XIX. Asır*, Beyan Yayınları, İstanbul 2004.
- Akseki, A. Hamdi, *Din Tedrisatı ve Dini Müesseseler Hakkında Bir Rapor*, c. 5. Sayı:101, İstanbul 1951.
- Atalay, Talip, “Şafi Geleneğinin Yaygın olduğu Yörelere İlköğretimde Din Eğitiminin Bazı Zorlukları”, *Sosyal Bilimler Araştırma Dergisi*, Sayı: 8, 2006.
- Atçeken, Zeki, *Konya'daki Selçuklu Yapılarının Osmanlılar Devrinde Bakımı ve Kullanılması*, TTK Yayınları, Ankara 1998.
- Aydın, Ahmet, *Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun İlanının Arefesinde Medrese-Mektep Bağlamında Din Eğitimi Tartışmaları*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, İstanbul 2015.
- Bala, Sabahattin, *Bir Eğitim Kurumu Olarak Şark Medreseleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Diyarbakır 2012.
- Baltacı, Cahid, “Fatih Sultan Mehmed Devri İlim Hayatı ve Sahn-ı Semân Medreseleri”
http://www.academia.edu/7659636/Fatih_Sultan_Mehmedin_Osmanlı%4%B1_E% C4%9Fitim_Sistemine_Arma%C4%9Fan%C4%B1_Sahn-%C4%B1_Seman_Medreseleri, Erişim tarihi: (11.12.2016).
- Baltacı, Cahid, *XV- XVI. Yüzyıllarda Osmanlı Medreseleri*, M.Ü. İlahiyat Fak. Yayınları, İstanbul, 2005.
- Beken, Ahmet, *İlk Kuruluş Dönemlerinde Medreselerde Dinî İlimlerin Öğretimi-Nizâmiye ve Müstansırıyye Örnekleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana 2014.
- Beyhaki, Ahmed b. Hüseyin, *Şuabu'l-İman*, Ocak Yayıncılık, Beyrut 1984.
- Buharî, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahih*, Hüner Yayınları, İstanbul 2003
- CHP Yedinci Kurultay Tutanağı*, Ankara, 1948.

- Çiçek, M. Halil, *Siirtli Molla Halil'in Tefsiri ve Tefsirdeki Yöntemi*, I. Uluslararası Siirt Sempozyumu, *Siirt* 2006.
- Çiçek, M. Halil, *Hz. Nuh'tan Günümüze Cizre Sempozyumu*, İstanbul 1999.
- Çiçek, M. Halil, *Şark Medreselerinin Serencamı*, Beyan Yayınları, İstanbul 2009.
- Doğan, Ahmet, *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2011.
- Doğan, Recai – EGE Remziye (Ed), *Din Eğitimi El Kitabı*, Grafiker Yayınları, Ankara 2012.
- Furat, Ayşe Zişan, “Eğitim-Mimari İlişkisi Açısından Kuruluş Dönemi Osmanlı Medreseleri”, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 8, İstanbul 2003.
- Gülcan, Mustafa, *Kuruluşundan 17. Yüzyıl'a Kadar Osmanlı Medreselerinde Eğitim-Öğretim Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2007.
- Güngör, Erol, *İslam'ın Bugünkü Meseleleri*, Ötüken Yayınları, Konya 2006.
- Hamidullah, Muhammed, *İslâm Peygamberi*, Beyan Yay. İstanbul 2004.
- İbn Hanbel, Ahmed b. Muhammed, *El- Müsned*, Çağrı Yayınları, İstanbul 1992.
- İbn Mace, el Kazvini, *Sünen-i İbn Mace*, Kahraman Yayınları, İstanbul 1982.
- İhsanoğlu, Ekmeleddin, *Osmanlı Eğitim ve Bilim Müesseseleri*, Yeni Türkiye Yayınları, İstanbul 1999.
- İslam Ansiklopedisi*, Diyanet Vakfı Yayınları, Cilt 35, Ankara 2008.
- Karakök, Tunay, “Yükseköğretim Kurumu Olarak Osmanlı'da Medreseler”, *Bartın Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 2, sayı: 2, Bartın 2013.
- Karaman, Hayreddin, *İslâm Hukuk Tarihi*, İz Yayınları, İstanbul 1987.
- Memduhoğlu, Adnan, “Medrese ve İlahiyat Kavşağında İslami İlimler” (Uluslararası Sempozyum) / Bingöl Üniversitesi, Bingöl 2012.
- Müslim, İbnü'l-Haccac el-Kuşeyri, *es-Sahihu'l-Müslim*, el-Mektebetü'l-İslâmiyye, İstanbul 1955.

- Nevevî, Ebû Zekeriyya Muhyiddin Yahya b. Şeref, *Riyazü's-Salihin*, Esra Yayınları, Konya 2007.
- Nizamulmülk, Ebu Ali Kıvamuddin Hasan bin Ali bin İshak et-Tûsî, *Siyasetname*, İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul 2009.
- Okumuşlar, Muhiddin, *Ehl-i Sünnetin Kurumlaşmasında Nizamiye Medreselerinin Etkisi*, Marife Yayınları, Konya 2008.
- Öcal, Mustafa, *Medresetü'l-Eimme ve'l-Huteba'dan İmam Hatip Liselerine Bizim Okullarımız*, Önder Yayınları, İstanbul 2011.
- Öcal, Mustafa, *Osmanlı'dan Günümüze Türkiye'de Din Eğitimi*, Dergâh Yayınları, İstanbul 1990.
- Öktem, Ülker, "Osmanlı Medreselerinde Felsefe", *Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi*, Sayı 15, Ankara 2004.
- Öztoprak, Sadrettin, *Şark Medreselerinde Bir Ömür*, Beyan Yayınları, İstanbul 2003.
- Sarıbıyık, Mustafa, "İlk Osmanlı Medreseleri", *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/esosder/article/view/5000067890> Erişim tarihi: (09.11.2016).
- Şaman Doğan, Nermin, Ortaçağ'da Anadolu'nun Eğitim Mekanları: Selçuklu Medreseleri, *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, Sayı 28, Ankara 2013
- Tezcan, Mahmut, *Eğitim Sosyolojisi*, Önder Yayınları, Ankara 1997.
- Tirmizi, Ebu İsa Muhammed bin İsa bin Sevre bin Musa bir Dahhak, *Süneni Tirmizi*, Konya Yayıncılık, Konya 2007.
- Unan, Fahri. *Bir Âlimin Hayat Hikâyesi ve Klasik Osmanlı Eğitim Sistemi*, Otam Dergisi, Cilt 8, Sayı 371, Ankara 2001.
- Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Devleti'nin İlmiye Teşkilatı*, TTK Yayınları, Ankara 1984.
- Yakuboğlu, Kenan, *Osmanlı Medrese Eğitimi ve Felsefesi*, Gökkuşbuca Yayınları, İstanbul 2006.

EKLER

Ek 1: Anket Soruları

1-Yaş aralığınız nedir?

- a- () 12-15 b- () 15-18 c- () 18-21 d- () Diğer

Cevabınız diğer ise buraya yazabilirsiniz:

2- Ailenizin maddi durumu nasıldır?

- a- () Gayet iyi b- () İyi c- () Fena değil d- () Zayıf

3-- Sizinle beraber kaç kardeşiniz?

Cevabınız buraya yazabilirsiniz:

4- Ailenizde sizden başka medrese eğitimi alan var mı?

- a- () Yok b- () Var

Cevabınız varsa sayısını ve akrabalık derecenizi buraya yazabilirsiniz:

Cevabınız diğer ise sebebini buraya yazabilirsiniz:

5- Aileniz Sivas'ta mı ikamet ediyor?

- a- () Evet b- () Hayır

6- Şu anda herhangi bir okulda öğrenim görüyor musunuz?

- a- () İlahiyat Fakültesi Öğrencisiyim b- () İlahiyat Ön Lisans

- c- () İlitam d- () İmam Hatip Lisesi e- () Diğer

Cevabınız diğer ise buraya yazabilirsiniz:

7- Mezun olduktan sonra ne iş yapmayı düşünüyorsunuz?

- a- () Diyanette görev almak b- () Akademik çalışma yapmak (Y. Lisans-Doktora) c- () Milli Eğitimde öğretmen olmak d- () Medresede Müderris Olmak
e- () Diğer

Cevabınız diğer ise sebebini buraya yazabilirsiniz:

8- Arifan Medresesini hangi amaçla okuyorsunuz?

- a- () Donanımlı Dini bilgi b-() İyi seviyede Arapça
c- () Meslek sahibi olmak d-() Diğer

Cevabınız diğer ise sebebini buraya yazabilirsiniz:

9-Arifan Medresesinde öğrenim görmeye nasıl karar verdiniz?

- a- () Ailem Yönlendirdi b-() Arkadaşlarım tavsiye etti
c- () Tv , Radyo ve İnternette gördüm d-() Diğer

10- Arifan Medresesindeki eğitimden memnun musunuz?

- a- () Çok memnunum b-() Memnunum
c- () Fena değil d-() Memnun değilim

Cevabınız hayırsa ailenizin yaşadığı ili buraya yazabilirsiniz:

11-Arifan Medresesindeki eğitimin içeriği beklentilerinizi karşılıyor mu?

- a- () Çok memnunum b-() Memnunum c- () Daha iyi olabilir
d-() Diğer

Cevabınız diğer ise buraya yazabilirsiniz:

12-Arifan Medresesindeki eğitim müfredatından memnun musunuz?

- a- () Çok memnunum b-() Memnunum c- () Daha iyi olabilir
d-() Diğer

Cevabınız diğer ise buraya yazabilirsiniz:

Ek 2: Medrese İle İlgili Görseller

Fotoğraf – 1: Arifan Medresesi ve Camii Genel Görünümü

Fotoğraf – 2: Arifan Medresesi Girişi ve Şadırvanlı Salon

Fotoğraf – 3: Arifan Medresesi Girişi

Fotoğraf – 4: Müzakere odası

Fotoğraf – 5: Derslik

Fotoğraf – 6: Derslik

Fotoğraf – 7: İdare odası

Fotoğraf – 8: İdare odası

Fotoğraf – 9: Toplantı odası

Fotoğraf – 10: Misafir odası

Fotoğraf – 11: Sohbet odası

Fotoğraf – 12: Konferans Salonu

Fotoğraf – 13: Konferans Salonu

Fotoğraf – 14: Sohbet Odası

Fotoğraf – 15: Kütüphane

Fotoğraf – 16: Şadırvan

Fotoğraf – 17: Şadırvanlı Salon

Fotoğraf – 18: Çalışma Odası

Fotoğraf – 19: Yemekhane

Fotoğraf – 20: Yatakhane

Fotoğraf – 21: Camii

ÖZ GEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı: **Hüseyin Kasım KOCA**

Uyruğu: **T.C.**

Doğum Tarihi ve Yeri: **1983- Sivas**

e-posta :**huseyinkkoca@hotmail.com**

EĞİTİM

Lisans

Kurum

Selçuk Üniversitesi

İlahiyat Fakültesi

Mezuniyet Yılı

2004

İŞ TECRÜBESİ

Tarih

2004

2010

2014

Kurum

Millî Eğitim Bakanlığı

Millî Eğitim Bakanlığı

Millî Eğitim Bakanlığı

Görev

Öğretmen

Endüstri Meslek Lisesi
Müdür Yardımcılığı

Öğretmen